

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

% 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

(Yüksek Lisans Tezi)

ÖZKAN ÖZYAKIŞIR

İstanbul, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

% 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

(Yüksek Lisans Tezi)

ÖZKAN ÖZYAKIŞIR

DANIŞMAN:

Prof. Dr. İBRAHİM ÖZDEN KABOĞLU

İstanbul, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HUKUK Anabilim Dalı KAMU HUKUKU Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS
öğrencisi ÖZKAN ÖZYAKIŞIR'ın % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI adlı tez çalışması,
Enstitümüz Yönetim Kurulunun 02.05.2012 tarih ve 2012-11/9 sayılı kararıyla oluşturulan jüri
tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İBRAHİM KABOĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. SABAH ALTAY	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. ABDULLAH SEZER	

Tez Savunma Tarihi 14/03/2012

ÖZET

Demokrasiyi, tarihsel bağlamıyla mercek altına aldığımızda halkın doğrudan karar alma sürecine katıldığı ve iradesini doğrudan yansıttığı bir sistemle/modelle karşılaşırız. Zira demokrasi dediğimiz olgu, en baskın haliyle bu model üzerinde vücut bulmuştur. Fakat tarihsel mecrası içerisinde ortaya çıkan ulus-devlet paradigmasıyla, nüfus hareketlerinde artış yaşanmış ve bunu coğrafik sınırların genişlemesi takip etmiştir. Tam da bu noktada doğrudan demokrasi olgusu, değişen sürecin koşullarına cevap verememiş ve model, işlevini büyük ölçüde yitirmiştir. Onun yerine, ulus-devlet paradigmasına uyumlu ve çağın gereklerine cevap verebilen temsili demokrasi modeli ortaya çıkmıştır.

Temsili demokrasilerde halk, karar alma sürecine doğrudan değil; ancak seçimler yolu ile katılabilmektedir. Tam da bu noktada ülkemizin demokratik devlet niteliğini zedeleyen % 10 ülke seçim barajı, halkın seçme ve seçilme hakkına getirilmiş bir sınırlama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, % 10 ülke seçim barajı ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle demokrasi kavramı, demokratik seçim kavramı ve seçim sistemleri ele alınmıştır. Daha sonrasında seçim barajı, genel olarak işlendikten sonra ülkemizde uygulanan % 10 ülke seçim barajının anayasal ve yasal dayanakları incelenmiştir. Ayrıca seçim barajlarının seçmen davranışları üzerindeki etkileri çerçevesinde ülkemiz pratiğinde % 10 ülke seçim barajının seçmen davranışları üzerindeki etkileri de ele alınmıştır. Sonrasında 1987-2011 milletvekili genel seçim sonuçları ışığında, ilgili dönemlerde oluşan aşkın ve eksik temsil durumları belirlenerek TBMM'nin temsil sorununa değinilmiş, % 10 ülke seçim barajı ile ilgili Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından verilen kararlar irdelenmiştir.

Sonuç olarak, % 10 ülke seçim barajı olgusu hakkında genel bir değerlendirme yapılarak bu olgudan kaynaklı ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Temsili demokrasi, seçim, seçim sistemleri, seçim barajı, % 10 ülke seçim barajı.

ABSTRACT

Should the democracy be analyzed through a historical perspective, one can understand that the democracy is a system/model, in which the people participates in decision-making process directly and demonstrates a free will. After all, the phenomenon “democracy” has come into being from this system. With the rise of the paradigm “nation state”, however, an increase in population was observed and this increase led to geographical expansion. At this point, direct democracy could not respond to changing circumstances and lost most of its actual functions. The model “representative democracy” occurred as a result. This new model was very suitable for the nation-state understanding.

At representative democracies people do not attend the decision-making process directly; instead they elect the candidates who make decisions for them. From this point of view, 10% election threshold has been damaging our country’s democratic state feature. This is also a restrictive measure to suffrage.

In this study the 10% election threshold is examined. In this respect, the terms like “democracy”, “democratic elections”, and “electoral systems” are analyzed. Afterwards legal and constitutional grounds of 10% threshold are inspected. The effects of threshold over voting behavior are also taken into consideration during the work. In the light of election results in the time period 1987-2011, the issue of representation in the Parliament (Grand National Assembly of Turkey) is pointed. Verdicts and decisions taken by the Constitutional Court of Turkey and the European Court of Human Rights are scrutinized.

Finally, a general assessment regarding the 10% election threshold is made and some solutions to the issues caused by threshold are presented.

Key Words: Representative democracy, election, electoral systems, election threshold, 10% election threshold.

ÖNSÖZ

% 10 ülke seçim barajı, 2839 Sayılı ve 10.06.1983 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ile düzenlendiği andan günümüze gerek ulusal gerek uluslar arası alanda yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Seçme ve seçilme hakkına getirilmiş bir kısıtlama olan % 10 ülke seçim barajı oranının çok yüksek olduğu, hiçbir çağdaş demokratik devlet modelinde bu oranın kabul edilemeyeceği ve bu oranın hiç değilse düşürülmesi gerektiği, gerek ulusal gerek uluslar arası kurum ve kuruluşlarca her defasında dillendirilmiş olmasına rağmen her nasılsa % 10 ülke seçim barajı üzerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş ve söz konusu baraj günümüzde de varlığını sürdürmüştür.

Bu çalışmada özetle, % 10 ülke seçim barajının seçme ve seçilme hakkına getirilmiş bir kısıtlama olduğu, çağdaş demokratik evrensel değerlerle örtüşmediği gerekçesi ile ortadan kaldırılması gerektiği işlenmiştir. Bu noktada çalışmanın ülkemiz demokrasisi adına küçük de olsa bir katkı sağlayacağını umarım.

Üniversite öğrenimimin ilk günlerinden beri tanıdığım, bilimsel etik değerlerimin yerleşmesinde çok büyük katkısı olan, gerek ulusal gerek uluslar arası hukuk mevzuatına aklımın alamadığı oranda hâkim olan kıymetli tez danışmanım **Prof. Dr. İbrahim Ö. KABOĞLU**'na sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan, hep tatlı ve insancıl tebessümleri ile hatırlayacağım, engin hukuk kültürüne güvendiğim hocalarım **Yrd. Doç. Dr. Abdullah SEZER**'e ve **Yrd. Doç. Dr. Sabah ALTAY**'a şükranlarımı sunarım.

Ayrıca çalışma boyunca manevi ve moral desteğini biran olsun esirgemeyen eşim **Ayfer ÖZYAKIŞIR**'a ağabeyim **Araş. Gör. Deniz ÖZYAKIŞIR**'a ve desteklerinden dolayı dostlarım **Öğr. Gör. Barış IŞIK** ve Uluslararası İlişkiler Uzmanı **Vedat DAYAN**'a minnettarım.

İstanbul, 2012

Özkan ÖZYAKIŞIR

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1: Devletlerde Uygulanan Ülke Seçim Baraj Oranları.....	27
Tablo 2: Birincil ve İkincil Parti Tercihleri (% 10 ve % 0 Seçim Barajı Uygulamaları).....	49
Tablo 3: Mecliste Temsil Edilen Siyasal Parti Sayısı (1987-2011 Milletvekili Genel Seçim).....	53
Tablo 4: % 10 ve % 3 ülke seçim barajı uygulamasında TBMM’de temsil edilen parti sayısı (1987-2011 Milletvekili Genel Seçimleri).....	55
Tablo 5: 1987-2011 Milletvekili Genel Seçimleri Sonucunda Oluşan Hükümet Şekilleri.....	57
Tablo 6: 1987-2011 Milletvekili Genel Seçimlerine Katılan Parti Sayısı.....	62
Tablo 7: 1987 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	66
Tablo 8: 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	67
Tablo 9: 1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	68
Tablo 10: 1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	70
Tablo 11: 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	71
Tablo 12: 2007 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	73
Tablo 13: 2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları.....	78
Tablo 14: 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	80
Tablo 15: 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	81

Tablo 16: 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	81
Tablo 17: 1965 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	82
Tablo 18: 1969 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	83
Tablo 19: 1973 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	84
Tablo 20: 1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı.....	85

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
Any.	: Anayasa(sı)
App. No.	: Başvuru numarası
ATP	: Aydınlık Türkiye Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
bkz.	: bakınız
BP	: Birlik Partisi
BTP	: Bağımsız Türkiye Partisi
BWG	: Federal Alman Seçim Kanunu
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DBP	: Demokrasi ve Barış Partisi
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DEPAR	: Değişen Türkiye Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
E.	: Esas Sayısı
EMEP	: Emek Partisi
FP	: Fazilet Partisi
GP	: Genç Parti
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
HSP	: Halkın Sesi Partisi
HYP	: Halkın Yükseliş Partisi
IDP	: Islahatçı Demokrasi Partisi
İHAM	: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
İP	: İşçi Partisi
K.	: Karar Sayısı
LDP	: Liberal Demokrat Parti
m.	: madde
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MMP	: Milliyetçi ve Muhafazakâr Parti

MP	: Millet Partisi
ÖDP	: Özgürlük ve Demokrasi Partisi
RP	: Refah Partisi
s(s).	: sayfa(lar)
SDP	: Sosyalist Demokrasi Partisi
SEÇSİS	: Bilgisayar Destekli Merkezi Seçmen Kütüğü
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SİP	: Sosyalist İktidar Partisi
SP	: Saadet Partisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
YDH	: Yeni Demokrasi Hareketi
YDP	: Yeniden Doğuş Partisi
YP	: Yurt Partisi
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER.....	I-VII
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
TABLO LİSTESİ.....	IV-V
KISALTMALAR.....	VI-VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, DEMOKRATİK SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ

1.1.DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK SEÇİM

1.1.1. Demokrasi kavramı: Tarihsel ve teorik bir bakış.....4

1.1.2. Demokratik seçim ve ilkeleri.....7

1.2.SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ

1.2.1. Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri.....15

1.2.2. Nispi temsil esasında dayanan seçim sistemleri.....17

1.3.TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİ

1.3.1. Tarihsel ve yasal çerçeve.....19

1.3.2. Ülke barajlı d'Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan
seçim sistemi.....19

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM BARAJI, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE TBMM'NİN TEMSİL SORUNU

2.1. SEÇİM BARAJI: TEORİK ÇERÇEVE

- 2.1.1. Seçim çevresi (bölge) barajı.....25
2.1.2. Ülke seçim (ulusal) barajı.....25

2.2. TÜRKİYEDE SEÇİM BARAJLARI

- 2.2.1. Tarihsel evrim: 1982 Anayasası ve 2839 Sayılı, 10.06.1983 tarihli
Milletvekili Seçimi Kanunu.....29
- 2.2.2. % 10 Ülke seçim barajı: Anayasal ve yasal dayanaklar.....35
- 2.2.2.1.% 10 Ülke seçim barajı ve 1982 Anayasası.....35
- 2.2.2.1.1. Temsilde adalet ilkesi38
- 2.2.2.1.2. Yönetimde istikrar ilkesi.....39
- 2.2.2.2.% 10 Ülke seçim barajı ve 2839 Sayılı 10.06.1983 tarihli
Milletvekili Seçimi Kanunu41
- 2.2.3. Seçim barajının seçmen davranışlarına etkileri: % 10 Ülke seçim
barajı ve Türkiye uygulaması.....48
- 2.2.3.1.Statik etkiler.....48
- 2.2.3.2.Dinamik etkiler.....50
- 2.2.4. % 10 Ülke seçim barajının misyon boyutu.....51
- 2.2.4.1. Parlamento temsil hakkı kazanan siyasi parti sayısını
sınırlandırarak zamanla seçmen oylarının merkezde
toplanması ve böylece uzun vadede iki partili siyasal yaşama
kavuşmak.....52
- 2.2.4.2.Parlamentoda tek parti çoğunluğunu yakalamak hükümet kurmayı
kolaylaştırmak ve böylece istikrarsızlıkların önüne geçmek56
- 2.2.4.3.Bölgesel partilerin kurulmasını engellemek; kurulması
engellenemese dahi bu partilerin parlamento girişi engellemek.....58
- 2.2.4.4.Çok fazla küçük siyasal partinin
kurulmasını/çoğalmasını engellemek.....61

2.3.TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TEMSİL SORUNU

2.3.1. Eksik temsil ve aşkın temsil kavramları.....	64
2.3.2. Milletvekili genel seçim sonuçları(1987-2011) ışığında baraj uygulamasından kaynaklı eksik ve aşkın temsil sorunu.....	65
2.3.3. Milletvekili genel seçim sonuçları(1954-1977) ışığında % 10 ülke seçim barajı uygulaması ve sonuçlara etkisi.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ VE İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ KARARLARI ÇERÇEVESİNDE % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

3.1. ANAYASA MAHKEMESİ'NE GÖRE % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

3.1.1. E. 1995/54, K. 1995/59 18.11.1995 Tarihli Anayasa Mahkemesi Kararı.....	86
3.1.2. Karara ilişkin karşı oy yazıları: Yekta Güngör Özden ve Ahmet N. Sezer.....	90
3.1.3. E. 1995/54, K. 1995/59 18.11.1995 Tarihli Anayasa Mahkemesi kararına ilişkin genel bir değerlendirme.....	91

3.2. İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ'NE GÖRE % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

3.2.1. Yumak ve Sadak- Türkiye davası.....	92
3.2.2. Karara ilişkin karşı oy yazıları: Yargıç Tulkens, Vajić, Jaeger ve Šikuta'nın ortak muhalefet şerhi.....	104
3.2.3. Yumak ve Sadak – Türkiye davasına ilişkin genel bir değerlendirme.....	106

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	109
-------------------------------	------------

KAYNAKÇA.....	118
----------------------	------------

GİRİŞ

Günümüz dünyası, 1980 sonrası başlayan ve 90'larda ivme kazanan, batı merkezli küreselleşme dalgası çerçevesinde pek çok alanda etkisini gördüğümüz bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Süreç içerisinde, gerek uluslararası konjonktürün gerekse de yereldeki iç dinamiklerin etkisiyle yeniden şekillenen ulus-devletler, başta iktisadi olmak üzere sosyal ve siyasal alanlarda da değişim sürecinin gereklerine uygun politika ve stratejiler geliştirmişlerdir. Sınırların olmadığı, özgürlüklerin alabildiğine yaşanacağı ve siyasal mekanizmaların/sistemlerin demokratikleş(tiril)mesi yoluyla demokrasinin kesin zaferini ilan ettiği bir fırsatlar cenneti şeklinde kodlanan küreselleşme olgusu, bu yönüyle ulus-devletlere adeta bir yol haritası sunmuştur.

Bu gerçeklikten hareketle, aynı zamanda bir ulus-devlet olan Türkiye de yukarıda ana hatları çizilen yol haritasına uygun olarak ve biraz da Avrupa Birliğine(AB) üyelik noktasında pek çok ekonomi-politik ve hukuki değişikliğe “uyum paketi” ve “reform” şeklinde imza atmıştır. Fakat ülkenin politik geçmişine baktığımızda doğrudan demokrasiyi hedef alan askeri darbeler ve onların ürünü olan yasalar, Türkiye’yi gerek AB müzakere yolunda gerekse çağdaş demokratik değerler noktasında hayli zora sokmaktadır. Türkiye’nin çok seslilik ve çok kültürlülük temelinde şekillen bu küresel sistemde başarılı olmasının ön koşulu, hukuki altyapısını bu temel üzerinde yeniden gözden geçirip inşa etmektir. Bu bağlamda, devletin ve bir bütün olarak kurumların kutsandığı kutsal devlet ülküsünün dışına çıkarak devletin yerine, bireyin hak ve özgürlüklerini merkeze alan yeni bir özgürlükçü akla ihtiyaç vardır. Zira mevcut süreçte, devlet-toplum-birey denklemindeki organik ilişki yeniden tasarlanmakta ve yöneten-yönetilen denklemi tam da bu değişime göre şekillenmektedir.

Çağdaş temsili demokrasinin kendisine geniş yer bulduğu, buna karşın diktatörlüklerin ve tüm diğer antidemokratik yönetimlerin hayat bulamadığı günümüzde, zaten küreselleşmenin doğası itibariyle ekonomik olarak iradesine ipotek konulamayan birey, zorunlu olarak siyasal tercihinde ve “seçim”inde herhangi bir engelle karşılaşmak istememektedir.

Çalışmamızın ana teması, işte bu kaçınılmaz gerçeklikten yola çıkarak % 10 Ülke Seçim Barajı' nı ele almaktadır. % 10 ülke seçim barajı, en genel anlamda seçimde belirli bir oy oranını aşamayan siyasi partinin parlamentoda temsilinin mümkün olmamasını ifade eden bir kavramdır. Hukuk literatürümüze ve siyasal hayata girdiği andan günümüze birçok tartışmayı da beraberinde getirmiş olan % 10 ülke seçim barajı, seçme ve seçilme hakkına getirilmiş bir sınırlamadır.

Çağdaş temsili demokrasi modelinin zorunlu ve en temel unsuru, yönetenlerin “seçim” yolu ile belirlenmesidir. Bu yönü ile seçimler, buna bağlı olarak da seçme ve seçilme hakkı, günümüz demokrasilerin “*olmazsa olmazı*” olarak nitelendirilirler. Tüm bunlardan dolayı, özellikle seçme ve seçilme hakkına getirilecek her türlü sınırlama, devletin, “*demokratik devlet niteliği*” üzerinde doğrudan olumsuz etki gösterecektir. Tam da bu noktada, seçme ve seçilme hakkını sınırlayan ve böylece 1982 Anayasasının 2. maddesinde belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik devlet niteliğini tartışmalı hale getiren, % 10 ülke seçim barajı karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde genel olarak demokrasi, seçim ve seçim sistemleri konularında oldukça zengin bir literatür bulunmasına karşılık; seçme ve seçilme hakkını kısıtlayan % 10 ülke seçim barajı ile ilgili alan oldukça bakir kalmıştır. Bu çalışmadan beklentimiz, söz konusu alana küçük de olsa bir katkı sunulmasıdır.

Tez çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. Tezimizin birinci bölümünde, doğrudan ve temsili demokrasi kavramları bağlamında demokrasinin tarihi evrimi ve günümüzde yaşanan şekli hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca demokratik seçim kavramı işlendikten sonra demokratik seçim ilkeleri ele alınacaktır. Son olarak seçim ve seçim sistemleri anlatıldıktan sonra Türkiye seçim sistemi hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, seçim barajı kavramı, genel olarak işlendikten sonra diğer devletlerde uygulanan ülke seçim barajı oranları verilecektir. Daha sonra Türkiye'de yaşanan seçim barajları ve bunların zaman içerisinde düzenleniş şekilleri hakkında bilgi verilecektir. Son olarak ülkemiz özelinde uygulanan % 10 ülke seçim barajının hukuki dayanakları işlenecektir. Bu bölümde % 10 Ülke Seçim Barajı, 1982 Anayasa'sında belirlenen “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkeleri ışığında ele

alınacaktır. Bölüm sonunda ise % 10 ülke seçim barajı, 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu çerçevesinde işlenecektir.

Üçüncü bölümde, öncelikle % 10 ülke seçim barajının misyon boyutu ele alınacaktır. Daha sonra barajın seçmen davranışları üzerindeki etkileri bağlamında özellikle ülkemiz pratiğinde barajın seçmen davranışları üzerindeki statik ve dinamik etkileri anlatılmaya çalışılacaktır. Son olarak ülkemizde gerçekleşen 1987-2011 milletvekili genel seçim sonuçları ışığında yaşanan “aşkın temsil” ve “eksik temsil” oranları belirlenerek yaşanan bu aşkın ve eksik temsil durumlarının TBMM’de bir temsil sorunu yaratıp yaratmadığı incelenecektir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise konu hakkında Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi(İHAM) tarafından verilen kararlar ele alınacaktır.

Tez çalışmamızın sonunda, % 10 ülke seçim barajı hakkında genel bir değerlendirme yapılarak ülkemiz özelinde baraj sebebi ile ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri sunulacaktır.

Demokrasinin sadece bir siyasal ve hukuki kavramdan ibaret olmadığı açıktır. Demokrasi, yüzyıllar boyu süregelmiş, kazanımlarını günümüze taşımış ve gelecekte de kazanımlar sağlayacak olan bir mücadelenin yansımasıdır. Bu yönü ile her an evrim sürecinde olan demokrasi kavramı, en iyiye ulaşana kadar devam edecek bir süreci ifade etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, DEMOKRATİK SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ

1.1. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK SEÇİM

1.1.1. Demokrasi kavramı: Tarihsel ve teorik bir bakış

Demokratik seçim kavramını ele almak adına öncelikle demokrasi kavramını anlamak ve tanımlamak, bizleri daha sağlıklı sonuçlara götürecektir. İlk çağlardan günümüze 2.500 yıllık geçmişi olan demokrasinin tanımlanması doğrultusunda yapılan tartışmaların tarihi, demokrasinin kendi tarihi kadar eskidir¹. Demokrasiyi tanımlayan yeknesak bir ifade, çıkış yeri olan Antik Yunan'dan günümüze, kavram üzerinde yapılan tüm tartışmalara rağmen halen oluşabilmiş değildir. Bundan kaynaklı "Demokrasi nedir?" sorusu günümüzde de sorulmakta ve bu soruya tatmin edici bir cevap aranmaktadır².

Yaygın olarak kullanılan tanıma göre demokrasi, Antik Yunan'da kullanılan demos(halk) ve kratos(iktidar/otorite) sözcüklerinden gelmektedir³. En basit hali ile "*halkın kendi kendini yönetmesi; halkın, halk tarafından, halk için yönetimi (government of the people, by the people, for the people)*" olarak tanımlanmaktadır⁴.

1 Oktay Uygun, **Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2003, s. 9, 10.; Turan Ateş, **Demokrasi, Siyasi Partiler ve Seçim**, Beta Basım, İstanbul 2007, s. 1.

2 Uygun, s. 9; Bülent Yavuz, "Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XIII, Haziran-Aralık 2009, Sayı 1-2, s. 284.

3 Mehmet Ö. Alkan, "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu Ve Demokratik Gelişime Etkileri", **Anayasa Yargısı** 23 (2006) s. 135.; Yılmaz Aliefendioğlu, "Temsili Demokrasinin "Seçim" Ayağı", **TBB Dergisi**, Sayı 60, 2005, s. 71.; Mustafa Koçak, "Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri", **Anayasa Yargısı** 23 (2006) s. 115.; Uygun, s. 18.; Turan Ateş, s. 7.; Bülent Özgül, Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model önerisi, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**) SDÜ SBE, Isparta 2002, s. 21; Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Basım Yayın, Bursa, Eylül 2010, s. 258.

4 Gözler, s. 258; Uygun, s. 9.; Levent Köker, "Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme", **Anayasa Yargısı**, 23 (2006), s. 199.; Tuncer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 262, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. Başlangıç XIII; Yavuz, s. 285.

Söz konusu bu tanım, ilk defa Abraham Lincoln tarafından 1863 tarihli Gettysburg söylevinde yapılmıştır⁵.

Demokrasilerde egemenliğin asli sahibi, toplu olarak halktır ve her yurttaşın egemenlik üzerinde payı bulunmaktadır. Her yurttaş, egemenliğin eşit paydaşı sıfatı ile devlet yönetimine katılır⁶.

Antik Yunan'da halk, bir araya gelerek doğrudan karar alabilmiş ve böylece halkın kendini aracısız bir şekilde yönettiği “*doğrudan demokrasi*” modeli oluşmuştur. Doğrudan demokrasi, “*halkın yönetim ile ilgili kararları temsilcileri aracılığı ile değil; doğrudan doğruya aldığı yönetim türü*” olarak tanımlanmaktadır⁷. Doğrudan demokrasi modelinde, halkın karar alma sürecine katılımı, en üst düzeyde gerçekleşmektedir. Bu modelin uygulanmasını mümkün kılan en önemli koşul, modern ulus devletlere oranla o günkü devletlerin(siteler) çok küçük oluşudur; fakat Antik Yunan'dan günümüze doğru, ulus devletlerin ortaya çıkışı ve bu devletlerin sınırlarının genişlemesine paralel olarak nüfuslarındaki artış, doğrudan demokrasi modelini pratikte uygulanamaz hale getirmiştir. Bu gelişmeler, temsili yönetim kavramının doğmasını zorunlu kılmıştır; özellikle günümüz dünyasında, devletlerin nüfusları göz önünde bulundurulduğunda belirli bir ülkedeki tüm vatandaşların bir araya gelerek karar alabilmelerinin ve böylece doğrudan demokrasi modelinin işlerlik kazanmasının pratikte ne denli imkânsız hale geldiği ve buna paralel olarak temsil olgusunun ne denli önemli bir hal aldığı açıkça görülebilecektir⁸. Montesquieu, “*Kanunların Ruhü*” adlı eserinde, büyük bir devlette halkın yasama organı içinde toplanmasının olanaksız olduğunu ve bu nedenle doğrudan yapılamayan işler için temsilci seçilmesinin zorunlu olduğunu⁹; Stuart Mill ise “*Temsili Yönetim Üzerine Düşünceler*” adlı eserinde, siyasal iktidarın kullanım ölçüğünün artık ulus olduğu ve ulusun iradesinin de ancak temsilcileri aracılığı ile kullanılabileceğini

5 Giovanni Sartori, **Demokrasi Tarihine Geri Dönüş**, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 36.

6 İbrahim Özden Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri(Genel Esaslar)**, Legal Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2009.

7 Latif Mutlu, **Hukuk Sözlüğü**, Promat Basım, İstanbul 2004, s. 82.

8 Sartori, s. 306; Özgül, s. 22, 24, 36, 39; Uygun, s. 10, 11, 52, 53, 114, 125; Yavuz, 286.

9 Koçak, s. 116; Uygun, s. 125.

belirtmiştir¹⁰. Tüm bunlardan dolayı günümüz dünyasında birkaç küçük istisna haricinde demokrasi, her yerde temsili demokrasi olarak algılanmaktadır¹¹. Doğrudan demokrasi modeli, yalnızca tarihte bazı eski Yunan sitelerinde, günümüzde ise İsviçre'nin iki dağ kantonunda(Glarus Kantonu ve Appenzell Innerrhoden Yarım Kantonu) görülmektedir¹².

“*Temsil*” ve “*Demokrasi*” kavramlarının birlikte kullanımı XVIII. Yüzyıla dayanmaktadır¹³. Temsili demokrasi, *Montesquieu* ve *Locke*'nin düşüncelerinden oluşmuş ve halkın en doğru olanı belirleme konusunda temsilcilerine yetki verme hakkı ile tanımlanmıştır. Bu yönü ile temsili demokrasi düşüncesi, yasama gücünün halkın seçtiği temsilcileri aracılığı ile kullanılmasına dayanmaktadır¹⁴. Temsili demokrasi, en basit hali ile “*yöneticilerin yönetenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yolu ile belirlendiği bir yönetim şekli*” olarak tanımlanmaktadır¹⁵.

Temsili demokrasilerde halk, doğrudan demokrasi modelindeki gibi karar alma sürecine doğrudan doğruya katılamaz; ancak kararları alacak temsilcileri seçer ve denetlerler¹⁶. Bu bağlamda, siyaset kurumu da büyük ölçüde seçimler yolu ile şekillenir. Bundan dolayıdır ki temsili demokrasi modelinde halkın temsilcilerinin seçimi, siyasal hayat için kilit bir rol oynamaktadır¹⁷.

10 Uygun, s. 125.

11 Anthony Arblaster, **Demokrasi**, (Çev. Nilüfer Yılmaz), Doruk Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 118-119; Nihat Bulut, “Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, **e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Ağustos 2007, Sayı:66. paragraf. 1; Yavuz, 286; Aliefendioğlu, s. 72-73.

12 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 178; Gözler, s. 273, 274.

13 Uygun, s. 124.

14 Ateş, s. 5.

15 Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Yapı Kredi Yayınları**, 2. Baskı, İstanbul, Eylül 2001, s. 201.

16 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 193; Sartori, s. 122; Köker, s. 199; Uygun, s. 161; Müge YÜCE, “Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları”, s. 1. http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARI_MUGEYUCE.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2011) ; Erdal Abdulhakimoğulları, “Tek Başına Seçim Kazanmak: Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı, 1-2, 2010, s. 271.

17 D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:11 Ocak 2007, s. 2. ; Özgül, s. 25; Abdulhakimoğulları, s. 271; Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 12. Baskı, Ankara 2011, s. 87-88.

1.1.2. Demokratik seçim ve ilkeleri

Temsilcilerin seçimler aracılığı ile seçilmesi, demokrasinin ayırıcı vasfı ve temel taşlarından biri olmakla birlikte, tek başına seçimlerin yapıyor olması, demokrasinin var olduğu anlamına gelmemektedir¹⁸; çünkü seçimlerin sadece demokrasilerde değil diktatörlüklerde, otoriter ve totaliter rejimlerde de uygulanmış veya uygulanıyor olduğunu görebiliriz¹⁹. Tüm bunlardan dolayı tam anlamı ile bir demokrasiden söz edebilmek için seçimlerin yanında, temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olması ve seçimlerin demokratik ilkeler ışığında yapıyor olması gerekir²⁰.

Demokratik seçim kavramının kurucu ve vazgeçilmez diyebileceğimiz belirli unsurları vardır. Bu ilkelerin bazıları, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi(m.21/1, 3)*; *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesine Ek Protokol(m.3)* ve *Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartının I. Ek'i* gibi uluslar arası hukuk mevzuatında yer bulmuştur. Bütün çağdaş demokratik devletlerde söz konusu ilkeler, hukuki güvenceye kavuşturulmuş ve günümüz dünyasının evrensel değerleri haline getirilmiştir²¹. Söz konusu ilkeler, seçimlerin “*serbestliği*”, “*eşitliği*”, “*gizliliği*”, “*tek dereceli oluşu*”, “*genel oy*”, “*açık sayım ve döküm*”, “*yargı yönetimi ve denetimi altında olması*” olarak sıralanabilir²². Demokratik seçimin vazgeçilmez dediğimiz bu ilkeleri, ayrıca bir bütün olarak da demokratik sistemin garantileri olarak görülürler²³.

Ülkemizde, seçme ve seçilme hakkı ile ilgili bu temel ilkeler, anayasal ölçekte ilk defa 1961 Anayasası ile belirlenmiştir²⁴. 1982 Anayasası da 67. maddesinde, seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm, yargı yönetimi ve denetimi altında olmasını hüküm altına almıştır. Söz konusu “Seçme,

18 Bülent Daver, “Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı” **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt:5, Yıl:1988, s. 132.; Aliefendioğlu, s. 71-72; Karamustafaoğlu, s. Başlangıç XIV; Özgül, s. 38; Abdulahkimoğulları, s. 271.

19 Ali Parlar ve Muzaffer Hatipoğlu, **Seçim Kanunları ve Uygulaması Seçilme Yeterliliği Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı, Organları ve Görevleri**, Mahalli İdareler Derneği Yayını, 66. Yayın, Ankara, Ocak 2009, s. 2; Daver, s. 132.

20 Parlar ve Hatipoğlu, s. 2.

21 Hikmet Sami Türk, “Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Kanunu Önerisi”, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, S.1-4, 1995, s. 553,555.

22 Koçak, s. 116.; Karamustafaoğlu, s. 129.; Köker, s. 201.; Özbudun, s. 89- 91.; Gözler, s. 278.

23 Koçak, s. 127.

24 Fazıl Yozgat ve Sezgin Zabun, “Seçim Sistemleri ve Uygulamaları”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı: 2, 2009, s. 74-75.

seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları” başlıklı 1982 Anayasasının 67. madde hükmü aynen şu şekildedir;

“Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.....”

Demokratik seçim ilkeleri, ülkemizde, ayrıca yasa yolu ile de belirtilmiş ve böylece pekiştirilmiştir. Bu doğrultuda, 2839 Sayılı ve 1983 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu’nun “Seçim sistemi ve usulü” başlıklı ikinci maddesi aynen şu şekildedir;

“Milletvekili seçimi tek derecelidir. Seçim nispi temsil sistemine göre, genel, eşit, ve gizli oyla, bütün yurttta aynı günde yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması, açık olarak yapılır.”

Genel oy, dil, din, ırk, eğitim durumu, ekonomik durum ve buna benzer durumlar göz önünde bulundurulmadan, herkesin oy hakkının bulunmasını ifade etmektedir. Genel oy ilkesi doğrultusunda seçme ve seçilme hakkı, yasada belirtilen şartları taşıyan herkese eşit şekilde verilir²⁵.

Genel oy deyiminden, ancak seçme yeterliliğine sahip kimselerin genel, eşit oy hakkına sahip olması anlaşılmalıdır. Genel oy uygulamasında istisnasız herkesin oy hakkının bulunduğu kanısı yanlış ve yanıltıcıdır²⁶. Bu bağlamda her demokratik devlette görülen, seçme hakkının yasal bazı koşulları ülkemizde de mevcuttur. Ülkemizde seçmen olabilmek, vatandaşlık, yaş, kısıtlılık gibi koşullara bağlanmıştır. Bu koşullar genel oy ilkesini ortadan kaldırmamaktadır²⁷.

Genel oy ilkesinin karşıtı, sınırlı oy ilkesidir. Sınırlı oy uygulamasında seçme yetkisi, yalnızca belirli durumdaki kimselere tanınmaktadır²⁸. Günümüzde doğal sayılan genel oy ilkesi, insan haklarının evrimi sürecinde uzun mücadeleler sonucu ancak XX. yüzyılda kazanılmıştır. Tarih boyunca seçmen olmanın, servet, vergi, yurttaşlık, yaş,

25 Parlar ve Hatipoğlu, s. 3; Daver, s. 135; Alkan, s. 137; Özgül, s. 48.

26 Karamustafaoğlu, s. 165; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 204-205.

27 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 195; Parlar ve Hatipoğlu, s. 4; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 204-205; Gözler, s. 300, 302.

28 Gözler, s. 303; Karamustafaoğlu, s. 4.

cinsiyet, eğitim, ikametgâh, ırk, toprak sahipliği ve sosyo-ekonomik statü gibi ölçüleri olmuştur²⁹. Günümüz çağdaş demokratik devletlerinde bu tür ayrımlar ortadan kaldırılmış ve her türlü ayrımın terk edildiği genel oy esası kabul edilmiştir³⁰.

Serbestlik, seçmenin baskı ve zorlamaya maruz kalmadan oy kullanabilmesini ifade eder³¹. Seçmen üzerinde her çeşit dış engel veya baskı kaldırılır ve seçmenin, oy pusulasında istediği partiyi tercih edip oyunu böylece kullanması hususunda bağımsızlığı sağlanır. Bu noktada hiç kimse seçmeni, oyunu dilediği kimseden başkasına verdim için korkutamaz, yıldırılmaz ve yanıltamaz³².

Serbestçe seçme hakkı özgür ve demokratik yönetimin ön koşulu, hukuksal simgesidir. Serbestlik ilkesi sadece maddi ve fiili baskıları değil manevi baskı ve müdahaleleri de dışlayan bir kavram niteliğindedir³³.

Demokrasi, ancak ve ancak serbest seçim hakkı ile mümkün olabilir. Bu nedenle seçimlerin demokratik olup olmadığını belirleyen en önemli ölçütlerden biri seçimlerin serbestliği ilkesidir³⁴.

Eşit oy, her bir seçmenin eşit ve tek oya sahip olması demektir³⁵. Her seçmenin, seçimlerde yalnız bir oyunun olması; hiçbir seçmenin herhangi bir nedenden dolayı birden çok oy kullanmak hakkına sahip olmaması anlamına gelmektedir. Bu durum için genellikle “*Tek kişi, tek oy*”- “*One man, one vote*” deyimini kullanılmaktadır; fakat herkese tek oy hakkı vermenin yanında herkesin oyunun aynı değerinde olması da zorunludur³⁶.

Toplumdaki bazı kimselerin niteliklerinden dolayı birden fazla oy kullanabilmesi ya da bu niteliklerinden dolayı hiç oy kullanamaması, modern

29 İbrahim Özden Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku(İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)**, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Kasım 2002, s. 423; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 183; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 204.

30 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 194; Alkan, s. 137; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 204.

31 Aliefendioğlu, s. 86; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 202; Karamustafaoğlu, s. 158-159; Özbudun, s. 91 Ergun Özbudun, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, 9-13 Ocak 2001; Gözler, s. 312.

32 Parlar ve Hatipoğlu, s. 4; Karamustafaoğlu, s. 159; Daver, s. 134; Özgül, s. 50.

33 Parlar ve Hatipoğlu, s. 4.

34 Koçak, s. 124.

35 Alkan, s. 137; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 203; Daver, s. 134; Özbudun, s. 90; Gözler, s. 305.

36 Karamustafaoğlu, s. 129, 136; Özgül, s. 47-48.

demokrasilerde artık yeri olmayan ve kabul edilemez bir durumdur. Demokrasi, oy hakkının sadece genel olmasını değil eşit olmasını da gerektirmektedir. Buna göre her yurttaşın tek bir oyu vardır ve bu oy, aynı değerdedir³⁷.

Gizli oy, iradesi oluşmuş seçmenin iradesinin hiç kimse tarafından bilinmesine fırsat verilmeden sandığa yansiyabilmesini ifade etmektedir. Bu ilke, hiç kimsenin oy kullanan seçmenin tercihini bilememesini ve seçmenin de bu vesile ile hiçbir baskı hissetmeden oyunu kullanabilmesini sağlar³⁸. Gizlilik, seçme hakkının çok önemli bir unsuru olmanın yanında ayrıca seçme hakkı ve seçimler için de güven verici bir kuraldır. Bu sistemde seçmenin kendisi dışında hiç kimse onun ne yönde oy kullandığını bilemez³⁹.

Seçme hakkının gizliliği ilkesi, aynı zamanda serbestlik ilkesinin zorunlu sonucu ve onsuz olmaz koşullarından biridir⁴⁰.

XIX. Yüzyıla kadar uygulanmış olan, seçimlerde açık oy kullanma, modern demokratik sistemler tarafından tamamen ortadan kaldırılmış ve gizli oy esası benimsenmiştir⁴¹.

Ülkemizde gizli oy ilkesi⁴², 1948 tarih ve 5258 Sayılı kanunla kabul edilmiş ve 1950 seçimlerinden bu yana hep uygulanmıştır⁴³.

Açık sayım ve döküm, seçimin şeffaflığına gölge düşürecek her türlü olumsuzluğu uzaklaştırmaya yönelik bir seçim güvencesidir. Bu ilke, seçmen oylarının kamuya açık bir şekilde sayılıp; böylece seçmenin belirttiği iradenin sonradan değiştirilmesini önlemeye ve gerçek iradeye ulaşılmasını sağlamaya yöneliktir⁴⁴.

37 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 194.

38 Aliefendioğlu, s. 88; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 203; Özgül, s. 49; Özbudun, s. 91.

39 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 196; Gözler, s. 309.

40 Parlar ve Hatipoğlu, s. 5.

41 Karamustafaoğlu, s. 150-151.

42 Türkiye’de çok partili yaşama geçişte ilk genel seçimlerde(1946) “gizli oy, açık sayım” yerine “açık oy gizli sayım” ilkesi uygulanmıştır. Buna karşın “gizli oy açık sayım döküm ilkesi” ilk kez 1950 seçimlerinde uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde ilk kez gizli oy ilkesi, 1948 tarih ve 5258 Sayılı Seçim Kanunu ile getirilmiştir.

43 Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 203; Aliefendioğlu, s. 88.

44 Parlar ve Hatipoğlu, s. 5; Aliefendioğlu, s. 90; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 206; Özbudun, s. 91; Gözler, s. 312.

Ülkemizde, açık sayım ve dökün ilkesi, 1950 seçimlerinden bu yana uygulanmaktadır⁴⁵.

Tek dereceli seçim, seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya seçebilmesi olarak tanımlanır. Tek dereceli seçim sisteminde seçmenler, temsilcilerini doğrudan doğruya verdikleri oylarla belirlemektedirler; fakat iki dereceli seçim sisteminde temsilcileri doğrudan seçmenler değil seçmenlerin seçtiği kişiler belirlemektedirler. Bu yönü ile iki dereceli seçim sisteminde seçmenler, doğrudan kendi temsilcilerini değil; temsilcilerini seçecek kişileri seçmiş olurlar⁴⁶. Tek dereceli seçim sisteminde seçmen ile seçilen arasına bir başka aracı girmez⁴⁷.

İki dereceli seçim sistemi, halkın milletvekili seçebilmesi için yeterli olgunluğa erişmediği ve yeterli bilgi birikimine sahip olmadığı düşünce yapısına dayanmaktadır. *“Halkın temsilcisini seçerken hata yapabileceği varsayımından yola çıkılarak halkın yerine halkın temsilcilerinin başkaları tarafından belirlenmesi”*, bu sistemi en iyi ve en basit şekilde açıklayan ifadedir⁴⁸.

Ülkemizde, 1946 yılına kadar iki dereceli seçim sistemi uygulanmışken 1946 yılında yapılan bir düzenleme ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiş ve 1946’dan günümüze hep tek dereceli seçim sistemi uygulanmıştır⁴⁹.

Yargı yönetimi ve denetimi, seçimlerin yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılmasını ifade etmektedir. Buna göre seçim uyuşmazlıkları bağımsız yargı organları tarafından çözülür⁵⁰.

Ülkemizde seçimlerin yargının genel yönetim ve denetimi altında olması kuralı, ilk olarak 1961 Anayasası ile belirlenmiş ve 1982 Anayasası da bu düzenlemeyi aynen kabul etmiştir⁵¹. 1982 Anayasası, “Seçimlerin genel yönetim ve denetimi” başlıklı 79.

45 Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 206; Aliefendioğlu, s. 88; Gözler, s. 312.

46 Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 203-204; Daver, s. 134; Abdulkakimoğulları, s. 286; Alkan, s. 153; Özbudun, s. 91; Gözler, s. 307.

47 Gözler, s. 306.

48 Alkan, s. 153.

49 Mintez Şimşek, **Son Değişiklikleriyle Seçimler ve Siyasi Partiler Mevzuatı**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 12; Yozgat ve Zabun, s. 74; Özbudun, s. 91.

50 Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 206; Daver, s. 135-136; Yozgat ve Zabun, s. 79.

51 Yozgat ve Zabun, s. 79; Sultan Tahmazoğlu Uzeltürk, “Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), s. 248. ; Özbudun, s. 91-92.

maddesinde, seçimlerin genel yönetim ve denetiminin yargı organlarınca yapılacağını ve Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim uyuşmazlıklarının çözümünde nihai yetkili anayasal kurum olduğunu hüküm altına almıştır.

1.2. SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ

Vatandaşların temsilcilerini belirlemesi açısından seçimler, temsili demokrasinin vazgeçilmez kaynaklarından biri olmakla beraber rejimin de demokratik niteliğini belirleyen en önemli unsurlardan biridir⁵². Demokratik düzende yönetimler, bu yönü ile yetkilerini ve meşruiyetlerini seçimler yolu ile elde ederler⁵³. Toplumdaki çatışmaların yarışmacı bir süreçte ortaya çıkmasına olanak tanıyan ve bu çatışmaları uzlaştırmaya dönüştürecek mekanizmaları öngören demokrasi, yönetimin serbest seçimler sonucu el değiştirdiği çoğulcu rejim içerisinde kazanılır⁵⁴. Demokratik teoriye göre meşru iktidar, kaynağını halkın rıza ve muvafakatinden alır; kaynağı halk olmayan bir iktidar ise ancak çalınmış veya zorla alınmış bir iktidar olarak adlandırılabilir⁵⁵. Bu nedenlerden dolayı seçimler, toplum-devlet ilişkisini sağlayan araçlardan en önemlisidir⁵⁶.

Seçim, genel ve dar anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda seçim, günlük hayatta kullandığımız bir terimdir ve farklı seçenekler arasında yapılan tercihi ifade etmektedir⁵⁷; fakat konumuz açısından öneme haiz olan seçimin anlamı, hukuki ve siyasal anlamda kullanılan seçimin dar anlamıdır. Dar anlamda seçim, *“bir kamu görevini yürütecek kişi veya kurulun ilgili seçmenlerce çok sayıda aday arasından yapılacak tercihlerle belirlenmesini ifade eder”*⁵⁸. Bir başka

52 Yusuf Şevki Hakyemez, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:XI, S:1-2, 2007, s. 21.; Abdulkakımoğulları, s. 271; Bulut, Parg. 1.; Gözler, 259, 262.

53 Necmi Yüzbaşıoğlu, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, **İÜHFİM**, Cilt 55, Sayı 1-2, 1996, s. 105; Hikmet Sami Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, **Anayasa Yargısı**, 23 (2006), s. 77.; Arslan, s. 2; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 208; Parlar ve Hatipoğlu, s. 2; Köker, s. 200; Özgül, s. 20, 37.

54 İbrahim Özden Kaboğlu, **Anayasa ve Toplum**, İmge Kitabevi, Mayıs 2000, s. 128.

55 Karamustafaoğlu, s. Başlangıç XIII.

56 Yüzbaşıoğlu, s. 105.

57 Daver, s. 132; Sami Türk, 2006, s. 76.

58 Sami Türk, 2006, s. 76; Yüce, s. 1.

tanıma göre ise dar anlamda seçim, “*kamu işlerinin yürütülmesinde yurttaşların yerel ya da ulusal düzeydeki temsilcilerini belirlemek için uygulanan yöntem*”dir⁵⁹.

Seçimler, siyasi partilerin iktidar pastasından pay kapma yarışıdır⁶⁰. Seçim sonucunda seçmenler, belli bir dönem için yönetimi/iktidarı elinde bulunduracak ve muhalefet olarak denetim görevini üstlenecek olan siyasi yapıları seçmiş olurlar⁶¹.

Yönetimin meşruiyetini sağlayan en önemli mekanizma, toplum katmanlarının kolektif karar alma sürecine katılımının sağlanmasıdır⁶². Bu yönü ile yönetimin demokratik meşruluğunun derecesi, yönetime katılım ve katkının derecesi ile ölçülür⁶³. Günümüz çağdaş demokrasileri, bu bilinçle, halkın yönetime daha doğrusu yönetimi belirleyen seçimlere katılım oranını olabildiğince en üst seviyelerde tutmaya çalışırlar. Bundan dolayı, günümüz demokrasilerinin en büyük sorunu, varlık nedeni olan halkın ne şekilde karar alma organında yerini alacağı ve alınacak olan kararlarda ne derece etkin olabileceğidir. Bu sorun, halkın en etkin biçimde yönetime katılabileceği seçim sistemlerinin belirlenip uygulanması ile çözüme kavuşturulmak istenmektedir⁶⁴; çünkü bir ülkede seçmen oylarının meclise ne oranda ve nasıl yansıtacağı, o ülkede uygulanan seçim sistemi ile doğrudan alakalıdır. Seçim sistemi, parlamentodaki siyasi partilerin sayısını, sandalye dağılımını ve daha birçok unsuru etkilemektedir⁶⁵. Kuşkusuz belirtilmelidir ki seçimlerde kullanılan her oyun mutlaka temsile dönüşmesi şart değildir⁶⁶; fakat çağdaş demokratik düzende yasa koyucular, seçim yasalarında, halkın oyunun olabildiğince en etkin şekilde yönetimde temsil edilebileceği seçim yapma teknikleri/sistemleri geliştirmelidirler; çünkü sistem, toplumun tüm farklı görüşlerini milletin meclisine yansıtabildiği oranda demokratik olabilecektir⁶⁷.

59 Mutlu, s. 282.

60 Arslan, s. 2; Abdulkakimoğulları, s. 271.

61 Sami Türk, s. 556; Sami Türk, 2006, s. 77.

62 Özgül, s. 18,37.

63 Faruk Bilir, “Anayasa Yapımına Yönelik Değerlendirmeler”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. XII, Sayı: 1-2, Yıl:2008, s. 553; Özgül, s. 26.

64 Hakyemez, s. 36.

65 Ergun Özbudun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, Sayı 1-4, 1995, s. 521; Yozgat ve Zabun, s. 89; Özgül, s. 20.

66 Yavuz Sabuncu, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, 9-13 Ocak 2001, s. 519.

67 Alkan, s. 163.

*Seçim sistemi, “doğrudan doğruya ülke yönetiminde ve yerel yönetimlerde halktan yetki almaya yönelik demokratik yarışın kurullar bütünüdür”*⁶⁸. Bir başka tanıma göre ise seçim sistemi, “siyasal temsilin nasıl gerçekleşeceğine dair kuralların ve siyasal parti ve adaylara verilen oyları milletvekilliğine dönüştüren hukuksal düzenlemelerin bütünüdür”⁶⁹. Farklı tanımlar yapılmasına rağmen genel olarak tüm seçim sistemlerinin mantığı, kullanılan oyların mecliste sandalyeye çevrilmesi tekniği/yöntemine dayanmaktadır⁷⁰. Seçimlerde, temsilcilerin belirlenmesinde kullanılan teknik bir usul olan seçim sistemleri, genel olarak seçim yasaları ile belirlenir⁷¹. Seçim sistemi tercihi, seçim sonucunu doğrudan etkileyebilme kapasitesine sahip olduğundan yasa koyucu açısından çok önemli ve ayrıca da demokratik düzenin işleyişi açısından yaşamsal fonksiyona sahip bir tercihtir⁷².

Seçim sistemlerinin iki temel işlevi bulunmaktadır. Bu işlevlerden ilki, parlamentoda bir çoğunluğun oluşturularak ülkeyi yönetecek hükümetin belirlenmesidir. Bu işlev “yönetimde istikrar ilkesi” olarak anılmaktadır. Seçim sisteminin ikinci işlevi ise toplumdaki değişik görüşlerin parlamentoya yansımaları ve temsilini sağlamaktır. Bu işlev, “temsilde adalet ilkesi” ile tanımlanmaktadır. Demokratik rejimle yönetilen ülkelerde, bu iki ilke arasında ülke koşullarına uygun, halkın benimseyebileceği, makul, dengeyi kuran seçim sistemlerini bulmak, ülkelerin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Günümüzde çok sayıda seçim sistemi bu nedenle ortaya çıkmıştır⁷³.

Bugüne kadar dünyada ve ülkemizde uygulanmış olan seçim sistemlerine baktığımızda seçim sistemleri, en genel ifade ile “çoğunluk esasına dayanan seçim

68 Sami Türk, 2006, s. 75.

69 Alkan, s. 150-151.

70 Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, 7. Baskı, Mart 2005, s. 289; Gözler, s. 315; Yozgat ve Zabun, s.80; Köker, s. 200; Alkan, s. 151; Yüce, s. 1.

71 Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 209.

72 Özbudun, 1995, s. 521, 525.

73 Yüzbaşıoğlu, s. 106.

sistemi” ve “nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi” olmak üzere iki ana kategoride ele alınmaktadır⁷⁴.

1.2.1.Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri

Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi, belli bir seçim çevresinde kaç milletvekili çıkacaksa o seçim çevresinde kullanılan geçerli oyun çoğunu alan partinin o çevredeki milletvekillerinin tamamını kazanması esasına dayanır⁷⁵. Sistem, son derece basittir ve karmaşık hesap işlemleri gerektirmemektedir. Bu sistemde, seçim sonucuna göre belli bir seçim çevresinde ikinci olan parti, o seçim çevresinde en çok oy alan partiden yani birinci olan partiden bir oy dahi az almış olursa o seçim çevresinden hiç milletvekili çıkaramayacak; o seçim çevresindeki tüm milletvekilliklerini birinci parti kazanmış olacaktır⁷⁶.

Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi en genel manada “*basit çoğunluk*” ve “*salt çoğunluk*” olmak üzere iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Basit çoğunluk kavramı, en çok oyu alanın kazandığı sistemi; salt çoğunluk kavramı ise geçerli oyların en az yarısından bir fazlasını alanın kazandığı sistemi ifade etmek için kullanılmaktadır⁷⁷. Basit çoğunluk sistemi için sistemin beşiği olan İngiltere’de “*First past the post*”(çizgiyi ilk geçen) yani “*en çok oyu alan kazanır*” deyimini kullanılmaktadır; çünkü bu sistemde geçerli oyların en çoğunu alan aday aldığı oy oranı ne olursa olsun seçimi kazanmış olur⁷⁸. Salt çoğunluk sistemi ise en bilindik manada Fransa’da sadece Millet Meclisi seçimlerinde uygulanmaktadır⁷⁹.

Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi, büyük partilerin aldıkları oy oranının çok üzerinde; küçük partilerin ise aldıkları oy oranının oldukça altında milletvekilliği kazanmasına sebebiyet vermektedir. Sistemin yapısı itibari ile ikinci olan partinin hiç

74 Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 209; Alkan, s. 151; Daver. s. 136; Abdulkakimoğulları, s. 282;Özbudun, 1995, s. 522.; Gözler, s. 315; Erdoğan, s. 289.

75 Şimşek, s. 3; Yozgat ve Zabun, s. 82; Sami Türk, 2006, s. 78; Özgül, s. 59-60; Yüce, s. 2; Bulut, Parg. 7; Gözler, s. 316.

76 Sami Türk, 2006, s. 78, 80, 82; Alfonso TESAURO, “Seçim Sistemleri ve Bunların Yeni Anayasalarda Tecrübesi”, (Çev.Bülent Nuri Esen), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 6 Sayı 2-4, 1949, s. 19; Erdoğan, s. 289.

77 Sami Türk, 2006 s. 80 ; Yozgat ve Zabun, s. 82-83; Özbudun, 1995, s. 522; Özgül, s. 60.

78 Sami Türk, 2006, s. 80; Yozgat ve Zabun, s. 82; Özbudun, 1995, s. 522.

79 Yozgat ve Zabun, s. 82-83; Sami Türk, 2006, s. 80; Özbudun, 1995, s. 522.

milletvekili kazanamamasından kaynaklı birçok seçmen oyu boşa gitmekte ve hakkaniyete aykırı durumlar ortaya çıkmaktadır⁸⁰. Bu sistem toplumda azınlıkta bulunan düşüncelere, hatta seçmenlerin yarısından bir noksan olan güçlü azınlıklara bile temsil olanağı vermemektedir⁸¹. Kısaca sistem, temsilde adalet ilkesinden oldukça uzak sonuçlar doğurmakta; muhalefetin parlamentoda olduğundan güçsüz, iktidarın ise olduğundan güçlü bir görünüme girmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda da sayısal gücünden cesaretlenen iktidarın, çoğunluk diktatoryası kurma hevesine düşmesi söz konusu olabilmektedir⁸².

Bu sistemde seçmenler, genellikle iki büyük partiden birini desteklemek eğilimindedirler⁸³. Sistem, üçüncü bir partinin iktidar yarışına ağırlığını koyabilmesine olanak tanımamaktadır⁸⁴. Böylece tek iktidar, tek muhalefet yapılı, iki partili yönetebilirliği güçlü bir parlamento sağlanarak yönetimde istikrar ilkesi gerçekleştirilmek istenmektedir⁸⁵. Kurulacak güçlü tek parti iktidarı ile parlamento kararlarının çabuk ve rahatlıkla alınıp uygulamaya konması amaçlanmaktadır⁸⁶. Söz konusu sayılan bu unsurlar, sistemin avantajları arasında sayılmaktadır.

Ülkemizde 1950-60 arasında kullanılmış⁸⁷ olan çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminden, sistemin hakkaniyete aykırı yapısı dolayısıyla genel seçimler bazında vazgeçilmiştir⁸⁸. Özellikle 1957 milletvekili genel seçiminde, sistemden kaynaklı

80 Ülkemizde çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin uygulandığı 1950 ve 1957 milletvekili genel seçim sonuçları, ciddi adaletsizliklere yol açmıştır. 1950 milletvekili genel seçim sonucunda Demokrat Parti(DP), % 52.7 oy almış olmasına rağmen mecliste % 85.2 ile temsil edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) ise % 39.4 oy oranına karşılık mecliste % 14.2 ile temsil edilmiştir. 1957 milletvekili genel sonuçlarına baktığımız da ise DP % 47.9 oy oranına karşılık mecliste % 69.6 ile temsil edilmiş; CHP ise aldığı % 41.1 oy oranına karşılık mecliste ancak % 29.2 ile temsil edilmiştir.

81 Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Adam Yayınları, Kasım 2002, s. 266.

82 Erdoğan Günel, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 29.

83 Yüzbaşıoğlu, s. 107; Daver, s. 137; Özgül, s. 61-62.

84 Yüzbaşıoğlu, s. 108; Günel, s. 27.

85 Yüzbaşıoğlu, s. 107; Alkan, s. 151; Sami Türk, 2006, s. 78,82; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 209; Daver, s. 137; Yüce, s. 3; Bulut, s. 7.

86 Özgül, s. 62.

87 Yozgat ve Zebun, s. 80; Daver, s. 138; Özbudun, 1995, s. 528.

88 Erol Tuncer, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet- Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), s. 169.; Özbudun, 1995, s. 528.

nedenlerle birçok seçmen oyu boşa gitmiştir. Şöyle ki; çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin uygulandığı 1957 milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti(DP), % 47.70 oranında oy almasına rağmen yaklaşık % 70 oranında temsil gücü elde etmiştir. Aynı seçimde Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), oyların % 40.82'sini almış olmasına rağmen mecliste sadece % 29'luk bir temsil hakkı elde edebilmiştir⁸⁹.

1.2.2. Nispi temsil esasına dayanan seçim sistemleri

Nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, en genel anlamda, *“siyasal partilerin güçleri oranında başka bir deyişle seçimde aldıkları oy oranında parlamentoda temsil edilmelerine olanak veren bir sistemler grubunun ortak adıdır.”*⁹⁰ Söz konusu bu seçim sisteminde, seçime katılan siyasal partiler, oyları oranında milletvekilliği kazanırlar⁹¹.

Nispi temsil sisteminin kabulü konusunda iki önemli faktör rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, etnik ve dinsel azınlıklar sorunudur. Bu sistem ile birlikte azınlıkların temsilinin sağlanması ve böylece ulusal birliğe ve siyasal istikrara karşı oluşabilecek potansiyel tehditler bertaraf edilmek istenmiştir. İkinci faktör ise demokratikleşme sürecinde karşılaşılan dinamizmdir⁹².

Nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminde, çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin tersine, belirli bir seçim çevresinden en çok oyu alan siyasal parti, o seçim çevresinden çıkacak tüm milletvekilliklerini kazanmamakta; seçim çevresinden çıkacak milletvekillikleri, partilerin aldıkları oy oranlarına göre dağıtılmaktadır. Böylece mecliste temsil hakkı elde edemeyen seçmen oyu da en aza indirilmiş olmaktadır⁹³. Bu sonuç, mecliste temsil hakkı elde eden siyasi parti sayısının artmasını da beraberinde getirmekte ve mecliste genellikle ikiden fazla siyasi parti(çok partili parlamento) yer bulmaktadır. Çok partili meclis yapısı ise doğası gereği tek parti iktidarını değil

89 Alkan, s. 163.

90 Sami Türk, 2006, s. 84.

91 İbrahim Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 200; Tanilli, s. 266; Şimşek, s. 7; Yüce, s. 3; Gözler, s. 319; Erdoğan, s. 291.

92 Günal, s. 30.

93 Şimşek, s. 7; Abdulkakimoğulları, s. 283; Özgül, s. 84; Yüce, s. 4.

koalisyon hükümetlerini doğurmaktadır⁹⁴. Tüm bunlardan dolayı söz konusu nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin temsilde adalet ilkesini gerçekleştirmek amaçlı uygulandığı açıkça söylenebilir⁹⁵. Bununla birlikte nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin güçlü olmayan istikrarsız yönetimlere ve koalisyon hükümetlerine neden olduğu eleştirisi de daima mevcuttur⁹⁶. Doğruluk payı taşıyan bu tür eleştiriler taşımasına rağmen nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, daha adil ve genel oyun anlamını daha çok yansıtan bir sistemdir⁹⁷.

Ülkemizde 1961'den günümüze çeşitli farklılıklar barındırmakla birlikte uygulanan genel seçim sistemi, nispi temsil esasına dayanan seçim sistemidir⁹⁸.

Nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminde orantılılığın sağlanmasına yönelik birçok hesap yöntemi mevcuttur. Bu yöntemler, dünyada nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin yüzlerce farklı şeklini meydana getirmiştir⁹⁹.

İlk defa *Duverger* tarafından yapılan araştırmalara göre, çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi, iki partili sisteme; nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi ise çok partili sisteme yol açma eğilimindedir. Daha sonra *Lijphart* tarafından yapılan derinlemesine araştırmalardan da benzer veriler elde edilmiştir¹⁰⁰. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen verilere göre, hangi hesaplama yöntemi kullanılırsa kullanılsın nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminden daha orantılı sonuçlar vermektedir¹⁰¹. Kural olarak çoğunluk sistemlerinde istikrar, nispi temsil sistemlerinde ise adil temsil ön plandadır¹⁰².

Nispi temsil, halkın iradesini parlamentoya yansıttığı için demokratik; çoğunluk sistemi ise çok oy alanın gücünden fazla, az oy alanın da gücünden daha az temsil

94 Günel, s. 31; Parlar ve Hatipoğlu, s. 9; Özgül, s. 85; Yüce, s. 4; Erdoğan, s. 293.

95 Sami Türk, 2006, s. 84; Tanör ve Yüzbaşı, s. 209; Daver, s. 138; Alkan, s. 151; Yüce, s. 4; Bulut, Parg. 9; Erdoğan, s. 293.

96 Şimşek, s. 7.

97 Tanilli, s. 266.

98 Hakyemez, s. 17; Alkan, s. 152; Tuncer, s. 169.

99 İbrahim Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 200; Yüzbaşıoğlu, s. 111; Özbudun, 1995, s. 523; Özgül, s. 65.

100 Özbudun, 1995, s. 525.

101 Özbudun, 1995, s. 526.

102 Yüzbaşıoğlu, s. 106.

edilmesi sonucunu doğurduğu için demokratik olmayan ya da nispi temsil sistemine göre daha az demokratik bir sistem olarak nitelendirilebilir¹⁰³.

1.3. TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİ

1.3.1. Tarihsel ve yasal çerçeve

Cumhuriyetin kuruluşundan, çok partili dönemin başladığı 1946 yılına kadar Türkiye'de, çoğunluk esasına dayanan iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. 05.06.1946 Tarih ve 4918 Sayılı kanun ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir¹⁰⁴. 1946'dan günümüze, seçimler hep tek dereceli olmuştur. Böylece 1946, 1950, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan seçimler, tek dereceli çoğunluk esasına dayanan seçim sistemine göre yapılmıştır¹⁰⁵. 1961'den günümüze ise çeşitli farklılıklar barındırmakla birlikte uygulanan genel seçim sistemi, tek dereceli nispi temsil esasına dayanan seçim sistemidir¹⁰⁶.

Ülkemizde yürürlükte bulunan, 2839 Sayılı ve 1983 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, "Seçim sistemi ve usulü" başlıklı 2. maddesinde -"*...Seçim nispi temsil sistemine göre yapılır...*"- denilerek Türkiye seçim sisteminin nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi olduğu hüküm altına alınmıştır¹⁰⁷.

1.3.2. Ülke barajlı d'Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi

Nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminde orantılılığın sağlanmasına yönelik birçok hesap yöntemi mevcuttur. Bu yöntemlerde farklı formüller ve hesaplama teknikleri kullanılarak dünyada nispi temsil sisteminin yüzlerce farklı şekli meydana getirilmiştir. Ülkemizde uygulanan d'Hont formülü de bu şekillerden bir tanesidir; fakat bu uygulamaya ülke barajı da eklenerek kendine özgü bir yapı oluşturulmuştur¹⁰⁸. Tüm

103 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 171.

104 Tuncer, s. 168; Yozgat ve Zabun, s. 74; Daver, s. 140.

105 Günel, s. 103; Hakyemez, s. 18; Daver, s. 137; Alkan, s. 152,158; Özbudun, 1995, s. 528.

106 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 164; Alkan, s. 152; Tuncer, s. 169; Hakyemez, s. 18-19.

107 Nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, ilk kez 306 Sayılı ve 25.05.1961 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ile Türkiye uygulamasına girmiştir.

108 Özbudun, 1995, s. 530; Abdülhekimoğulları, s. 283.

bunlardan dolayı ülkemizde uygulanan seçim sistemini, “ülke barajlı d’Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi” olarak adlandırabiliriz.

Klasik(barajsız) d’Hont formüllü seçim sistemi, nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinden biridir. Belçikalı bir hukukçu ve matematikçi olan Victor d’Hont tarafından geliştirilmiştir. d’Hont formülünde, her partinin aldığı oylar sırasıyla 1, 2, 3, 4.....’e bölünür ve bölme işlemleri sonucunda elde edilen sayılar parti farkı gözetilmeksizin büyükten küçüğe doğru sıralanır. En büyük sayıdan en küçüğe doğru o seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısı kadar sayı sıralanır. Büyükten küçüğe doğru sıraladığımız bu sayılara sahip partiler ya da bağımsız adaylar milletvekilliklerini kazanmış olurlar¹⁰⁹. Bu durum, 2839 Sayılı ve 1983 Tarihli milletvekili seçimi kanununun “Bir seçim çevresinde siyasi partilerin ve bağımsız adayların elde edecekleri milletvekili sayısının hesabı” başlıklı 34. maddesinde aynen şöyle belirtilmiştir;

“ Bağımsız adaylar ile yukarıdaki maddede yazılı oranı aşan siyasi partilerin, bir seçim çevresinde elde edecekleri milletvekili sayısı aşağıdaki şekilde hesaplanır.

Seçime katılan siyasi partilerin ve bağımsız adayların alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasi partilerin oy sayıları önce bire sonra ikiye, sonra üçe.... İla o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar ile bağımsız adayların aldıkları oylar ayırım yapılmaksızın en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı bu payların sahibi olan partilere ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre milletvekili tahsis olunur.”

Söz konusu bu kanun hükmünün daha somut ve anlaşılır bir hal alması açısından örnekleme yapmak faydalı olacaktır. Şöyle ki; belli bir seçim çevresinden 5 milletvekili çıkarılabiliyor olsun. Seçimler sonucunda A partisi 5200 oy, B partisi 4100 oy, C partisi 3600 oy, bağımsız aday D ise 2200 oy almış olsun. d’Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemine göre mecliste sandalye dağılımı şöyle olacaktır:

109 İbrahim Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 201; Yüzbaşıoğlu, s. 112; Şimşek, s. 15-16; Sami Türk, 2006, s. 90; Özbudun, 1995, s. 523; Yozgat ve Zabun, s. 82; Gözler, s. 323.

BİRİNCİ ADIM

A PARTİSİ	:	$5.200/1=5.200$ (1. en büyük sayı)
B PARTİSİ	:	$4.100/1=4.100$ (2. en büyük sayı)
C PARTİSİ	:	$3.600/1=3.600$ (3. en büyük sayı)
D BAĞIMSIZ:	:	$2.200/1=2.200$ (5. en büyük sayı)

İKİNCİ ADIM

A PARTİSİ	:	$5.200/2=2.600$ (4. en büyük sayı)
B PARTİSİ	:	$4.100/2=2.050$
C PARTİSİ	:	$3.600/2=1.800$
D BAĞIMSIZ:	:	$2.200/2=1.100$

Örneğimizden de anlaşıldığı üzere söz konusu seçim çevresinden beş milletvekilliği çıkacağı için bölme işlemi sonucu oluşan en büyük beş sayıyı işaretledikten sonra bu sayıların hangi parti(ler)e/bağımsız(lar)a ait olduklarını belirleyip milletvekili dağılımını buna göre yapacağız. Örnek dolayısıyla hesap yaptığımız seçim bölgesinde klasik/barajsız d'Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemine göre A partisi 2; C ve B partileri birer milletvekilliği kazanırken bir de bağımsız milletvekilliği kazanılmıştır.

Klasik(barajsız) d'Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminde durum bu olmakla birlikte Türkiye'de yürürlükte bulunan 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, "Genel baraj ve hesaplama yöntemi" başlıklı m.33/I'de "*genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların %10'nunu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar*" denilerek d'Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemine % 10'luk ülke seçim barajı eklenmiştir. İlgili kanun metni aynen şu şekildedir;

"Genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan yerlerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekilliği kazanamazlar. Bir siyasi parti listesinde yer alan bağımsız milletvekili adaylarının seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür."

Böylece ülkemizde 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanununun 2. maddesi ile kabul edilen nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, aynı kanunun “*Genel baraj ve hesaplama yöntemi*” başlıklı 33/I maddesi ile getirilen % 10 ülke seçim barajı yolu ile kendine özgü bir hal almıştır. Oluşan kendine özgü bu yapıdan dolayı, bir bütün olarak Türkiye seçim sistemi, “% 10 ülke barajlı d’Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi” olarak adlandırılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM BARAJI, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TEMSİL SORUNU

2.1. SEÇİM BARAJI: TEORİK ÇERÇEVE

Seçim barajı, seçimde belirli bir oy oranını aşamayan partilerin parlamentoda temsilinin mümkün olmamasını ifade eden yasal düzenlemedir¹¹⁰. Baraj kaydı, yasama meclisinde sandalye dağılımına katılabilmenin önkoşuludur. Bu önkoşul ile elde edilmek istenen amaç, oy oranı belli bir eşiğin altında kalan siyasi partilerin parlamentoda temsilini önlemek, oy oranı yüksek parti lehine sonuç yaratmak ve yasama çoğunluğunun ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktır¹¹¹. Bu yönü ile baraj uygulaması, seçme ve seçilme hakkına yönelik bir sınırlama teşkil etmektedir.

Nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin önemli sorunlarından birinin çok sayıda siyasi partiye parlamentoda temsil olanağı sağlamakta oluşlarından ve bunun da koalisyon hükümetlerine yol açtığından yukarıda söz edilmiştir. Çok partili parlamento ve koalisyon hükümetleri, yönetimin istikrarı açısından tehlikeli bulunmakta ve bu sistemde, oyların çok sayıda parti arasında bölünmesi, bunun sonucunda da istikrarlı hükümetlerin kurulamaması ve bundan kaynaklı krizlerin patlak vermesi, sistemin kendi içinde barındırdığı bir tehlike olarak görülmektedir. Bundan dolayı bazı ülkeler, yönetimde istikrar ilkesini ön planda tutan çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi ile temsilde adalet ilkesini ön planda tutan nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi arasında orta yol bulma çabasına girmiştir. Bu çaba, seçim barajı uygulamasını ortaya çıkarmıştır¹¹².

Barajlı nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi uygulamasında, genel olarak barajlı da olsa nispi yani orantılı bir seçim sistemi uygulandığı için toplumsal temsiliyetin sağlandığı, demokratik düzenin gereği olan toplumdaki farklı düşüncelerin

110 Özbudun, 1995, s. 527; Hakyemez, s. 22.

111 Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 197-198; İbrahim Özden Kaboğlu, "Anayasa'ya aykırı seçim", Birgün Gazetesi, 16 Ağustos 2006.

112 Parlar ve Hatipoğlu, s. 11; Erdoğan, s. 293; Hakyemez, s. 19, 36; Sami Türk, 2006, s. 96; Özbudun, 1995, s. 527; Uzeltürk, s. 258; Gözler, s. 326.

mecliste yer alması gereğinin bu sayede gerçekleştirildiği; öte yandan baraj dolayısıyla küçük partilerin parlamentoya girişinin zorlaştırılması/engellenmesi ve hükümet kurmak için gerekli olan oy çoğunluğunun böylece sağlanması sonucunda ise istikrarlı bir yönetimin oluşacağı düşüncesi yatmaktadır. Bu düşünce bağlamında sonuçta söz konusu uygulama sayesinde, bir yandan nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi uygulandığı için mecliste adil(orantılı) bir temsil sağlanacak; diğer yandan küçük partilerin meclise girişini engelleyecek ve böylece meclisi yönetecek çoğunluğun rahatlıkla oluşmasını sağlayacak baraj yolu ile de yönetimin istikrarı sağlanacaktır¹¹³.

Öğretideki bazı görüşlere göre baraj uygulaması, yönetimde istikrar adına yapılmaktadır ve bu yönü ile nasıl bir sistem ile birlikte uygulanıyor olursa olsun temsilde adalet mekanizmasından doğal olarak uzaklaştıracaktır; yönetimde istikrar ve temsilde adalet mekanizmaları, birbirine zıt kavramlardan beslendiklerinden, birine öncelik verildiği an diğerinden uzaklaşılacağı aşikârdır. Bundan dolayı, söz konusu iki ilkenin bir arada gerçekleşmesi fikri, bilimsel gerçeklikten uzaktır¹¹⁴.

Genel olarak yönetimde istikrar ve temsilde adalet mekanizmalarını dengelenmesi amacı ile getirilen seçim barajı uygulaması, çağdaş demokratik devletlerde “*devletin demokratik niteliği*” açısından çoğu zaman tartışmalara neden olmaktadır; çünkü devletleri seçim barajını yaygın olarak kullanmaya iten en önemli etkenler, “*istikrarlı hükümet*” ve böylece “*dengeli kalkınma*” sağlama amacıdır¹¹⁵. Fakat istikrarlı hükümet ve dengeli kalkınma sağlamak adına konulan seçim barajının “*temsilde adalet*”ten uzaklaştıracağı aşikârdır¹¹⁶.

Her türlü siyasal sorunun tartışılabilmesi ve çözüme kavuşturulabileceği meşru zeminlerin en başında milletin meclisi gelmektedir¹¹⁷. Baraj uygulaması, her ne kadar istikrarı sağlamaya yönelik söylemler taşısa da çağdaş demokratik düzenin vazgeçilmezi

113 Nihat Bulut, “Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri”, **e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Sayı:10, Aralık 2002. paragraf. 13.

114 Hakyemez, s. 22,23, 24; Ergun Özbudun, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, 9-13 Ocak 2001, s. 527; Uzeltürk, s. 240; Özbudun, 1995, s. 533; Yüce, s. 6, 32; Yüzbaşıoğlu, s. 105.

115 Uzeltürk, s. 258, 263.

116 Günal, 34; Daver, s. 143;Hakyemez, s. 23, 24; Çınar, Göksel s. 1; Sami Türk, 2006, s. 102; Özbudun, 1995, s. 533;Yüce, s. 6; Bulut, paragraf. 4; Yüzbaşıoğlu, s. 106.

117 Alkan, s. 163.

olan toplumdaki farklı düşüncelerin parlamento çatısı altında var olması gerekliliğine zarar veren bir niteliğe sahiptir. Bu yönü ile seçim barajı, seçme ve seçilme hakkına da getirilen bir sınırlama teşkil edeceğinden demokratik ülke yapısında kabul edilemez bir yapı arz etmektedir.

Seçim barajı, en genel anlamda “*seçim çevresi (bölge) barajı*” ve “*ülke (ulusal) seçim barajı*” olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmakla¹¹⁸ birlikte uygulamada pek çok seçim barajı uygulamalarına rastlamak mümkündür. Fakat tez çalışması, ülke uygulaması bağlamında ele alındığından yukarıdaki ikili sınıflandırmaya mutabık kalınmıştır.

2.1.1. Seçim çevresi (bölge) barajı

Bir partinin bir “*seçim çevresinden*” milletvekili çıkarabilmesi için o seçim çevresinde kullanılan toplam geçerli oyun belirli bir yüzdesini alması zorunluluğunu ifade etmektedir. Bu uygulamada, seçim çevresi barajını aşamayan partilerin o çevreden hiç milletvekili çıkaramayacağı öngörülmüştür¹¹⁹. Seçim çevresi barajı, sadece belli sayıda milletvekili çıkaracak seçim bölgesini esas almaktadır¹²⁰. Bundan dolayı zaman zaman seçim çevresi barajı yerine, bölge barajı deyiminin kullanıldığını da görebiliyoruz¹²¹.

2.1.2. Ülke seçim (ulusal) barajı

Bir siyasi partinin parlamento seçimlerinde sandalye kazanabilmesi için “*ülke düzeyinde*” kullanılan toplam geçerli oyun en az belirli bir oranını alması zorunluluğunu ifade etmektedir¹²². Başka bir ifade ile ülke seçim barajı, nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin uygulandığı ülkelerde, mecliste temsil edilebilmek için partilerin

118 M. Yavuz Sabuncu, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, Anayasa Yargısı 23 (2006), s. 192; Sami Türk, 2006, s. 96; Hakyemez, s. 22; Özgül, s. 83; Gözler, s. 326; Erdoğan, s. 293.

119 Özbudun, 1995, s. 527, Sami Türk, 2006, s. 97; Hakyemez, s. 19.

120 Hakyemez, s. 19.

121 Türkiye’de 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile ilk kez “seçim çevresi barajı” ismi verilen bir baraj öngörülmüştür.

122 Şimşek, s. 17; Sami Türk, 2006, s. 98, Özbudun, 1995, s. 527; Hakyemez, s. 19; Yozgat ve Zabun, s. 78; Gözler, s. 326.

ulusal düzeyde toplam geçerli oyun belli bir yüzdesini alması şartını ifade etmektedir. Söz konusu baraj uygulaması ile ülke genelinde toplam geçerli oyun belli bir yüzdesini alamayan siyasi partinin mecliste hiç temsil edilemeyeceği öngörülmüş ve temel olarak küçük partilerin meclise girmeleri engellenerek mecliste temsil edilen parti sayısının azaltılması amaçlanmıştır¹²³.

Ülkelerin tarihi gelişimi, siyasal yapısı, koşulları ve gelenekleri birbirinden farklılık arz ettiğinden dolayı her ülke, kendi koşulları çerçevesinde siyasal dengeleri belirleme yoluna gider. Tezimiz açısından ana tamamızı oluşturan ve bir ülkenin parlamento yapısını ve buna bağlı olarak da siyasal dengelerini doğrudan etkileme kapasitesine sahip olan ülke seçim barajı uygulaması da ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ülkelerin seçim barajı uygulama şekilleri ya da baraj oranları birbirinden farklılık arz etse de ülke seçim barajı, dünya devletleri arasında oldukça yaygın bir uygulama alanına sahiptir¹²⁴. Demokrasi kültürünün yerleşmiş olduğu ülkelerde dahi seçim barajının belirli oranlarda uygulanmakta olduğunu görebiliriz¹²⁵. Aşağıdaki tabloda bazı devletler tarafından seçimde uygulanan ülke seçim barajı oranları verilmiştir.

123 Özbudun, 1995, s. 527; Uzeltürk, s. 258.

124 Yozgat ve Zabun, s. 86; Uzeltürk, s. 263.

125 Uzeltürk, s. 262.

Tablo 1
Bazı Devletlerde Uygulanan Ülke Seçim Baraj Oranları¹²⁶

Ülke Seçim Barajı Oranı	Ülke
% 10	Türkiye
% 7	Rusya
% 5	Almanya, Hırvatistan, Belçika, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, İtalya, Romanya
% 4	Avusturya, Bulgaristan, Norveç, Slovenya, İsveç
% 3	İspanya, Yunanistan, Ukrayna
% 2	Danimarka
% 0.67	Hollanda
% 0 (barajsız)	İsviçre, Finlandiya, İrlanda, İzlanda, Fransa, İngiltere, Portekiz, Malta, İspanya, Lüksemburg, Belarus, Bosna- Hersek

Kaynak: http://www.scribd.com/full/38151136?access_key=key-rm86z3w7ydh4pw4neu8
(Erişim tarihi 25.07.2012)

Türkiye’de ülke seçim barajı, 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile getirilmiştir. Kanunun “Genel baraj ve hesaplama yöntemi” başlıklı 33/I maddesinde, “*genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10’nunu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar*” denilmek suretiyle ülke seçim barajı, % 10 olarak belirlenmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere hiçbir çağdaş demokratik devlette ülke seçim barajı oranı, Türkiye’deki kadar yüksek değildir¹²⁷. Bu noktada ülkemizde uygulanan % 10 ülke seçim barajının dünya uygulamasında genel ortalamanın çok üstünde olduğuna ve demokratik kriterlere uygunluğunun sağlanması açısından baraj oranının hiç değilse düşürülmesi gerektiği konusunda hem ulusal hem de uluslar arası arenada sıkça eleştiriler almaktadır.

126 Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://a-sezer.blogspot.com/> (Erişim tarihi 25.07.2012).

127 Parlar ve Hatipoğlu, s. 12; Özbudun, Uluslar arası Anayasa Hukuku Kurultayı, s. 527; Daver, s. 143; Sami Türk, 2006, s. 99; Bulut, paragraf. 38.

Türkiye'nin 1946'dan bu yana üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin değişik tarihlerde "*tavsiye niteliğinde*" yayımladığı kararlarda, Türkiye'de uygulanan % 10 ülke seçim barajının aşırı yüksek ve ölçsüz olduğu belirtilmiştir.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 1380(2004) Sayılı Tavsiye Kararı'nda, Türkiye'nin çok partili bir yapıya sahip olduğu, serbest seçimler yolu ile meclisin oluşturulduğu ve güçler ayrılığı ile işleyen bir demokrasinin olduğu belirtildikten sonra, Türkiye'de uygulanan % 10 ülke seçim barajının aşırı bulunduğu, bunun sınırlandırılmasının umulduğu ve bu konuya istinaden seçim kanununda değişikliğe gidilmesi gerektiği de belirtilmiştir¹²⁸.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 1547(2007) Sayılı Tavsiye Kararı'nda, köklü demokrasilerde parlamento seçimlerinde uygulanmak istenen seçim barajlarının % 3'ten daha fazla olmaması gerektiği; ancak böylece toplumdaki farklı görüşlerin en üst seviyede mecliste temsilinin gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir¹²⁹.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 1791(2007) Sayılı Tavsiye Kararı'nda 1547(2007) sayılı tavsiye kararındaki görüş yinelenerek etkin demokrasilerde parlamento seçimlerinde uygulanmak istenen seçim barajının % 3'ten fazla olmaması gerektiği açıkça belirtilmiştir¹³⁰.

Bunlardan başka, Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye için hazırlanan ilerleme raporlarında da % 10 ülke seçim barajına yönelik eleştiriler, sıkça gündeme getirilmiş ve Türkiye'den baraj oranının düşürülmesi beklenmiştir. *Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2010 ve 2011 yılı Türkiye İlerleme Raporları'nda*, açıkça Türkiye'de uygulanan % 10 ülke seçim barajı oranının Avrupa Konseyi'ne üye devletlerarasında en yüksek oran olduğu ve bu oranın düşürülmesi gerektiği belirtilmiştir¹³¹.

128 <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1380.htm>
(Erişim Tarihi 28.02.2012).

129 <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1547.htm>
(Erişim Tarihi 28.02.2012).

130 <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/erec1791.htm>
(Erişim Tarihi 28.02.2012).

131 www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf
(Erişim Tarihi 28.02.2012).

Türkiye açısından yayımlanan bu kararların anlamı, İHAS'a Ek 1 numaralı Protokol 3. madde bağlamında ciddi sorunlar doğuran % 10 ülke seçim barajının düşürülmesi gereğidir. Üye devletler ortalamasına göre Türkiye'deki seçim barajının çok yüksek olduğu ve düzeltici bir kural(örneğin, ulusal barajı aşamayan partinin, belli bir oy eşiğini aştığı bölgelerde temsiline olanak tanınması gibi) da içermeyen barajın, farklı eğilimlerin en iyi biçimde temsilini sağlayacak orana düşürülmesi temenni edilmektedir¹³². Fakat tüm eleştirilere rağmen, ülkemizde milletvekili genel seçimlerinde uygulanan % 10 ülke seçim barajı, mevcudiyetini halen korumaktadır.

2.2. TÜRKİYE'DE SEÇİM BARAJLARI

2.2.1. Tarihsel evrim: 1982 Anayasası ve 2839 Sayılı 10.06.1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında, 29 Haziran 1981 tarih ve 2485 sayılı “Kurucu Meclis Hakkında Kanun” ile iki meclisten müteşekkil bir “Kurucu Meclis” oluşturulmuştur. Kurucu Meclis, Millî Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi'nden oluşmaktadır. Milli Güvenlik Konseyi, Devlet ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, üyeleri; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan oluşmaktadır¹³³. Danışma Meclisi ise 120 üyesi, her il valisi tarafından tespit ve teklif edilen adaylar arasından; 40 üyesi ise doğrudan doğruya Millî Güvenlik Konseyi'nce seçilen toplam 160 üyeden oluşmaktadır¹³⁴.

Kurucu Meclis Hakkında Kanun'un 25. maddesine göre, “*Milli Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi'nden gelen kanun tasarı ve tekliflerini aynen veya değiştirerek kabul veya reddedebilir. Milli Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği metin,*

www.abgs.gov.tr/files/ABIliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf
(Erişim Tarihi 28.02.2012).

132 İbrahim Özden Kaboğlu, “Seçim engeli indirilmeli”, Birgün Gazetesi, 14 Şubat 2007.

133 12.12.1980 tarih 2356 Sayılı “Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun” m. 1.
(Resmi Gazete: 12.12.1980 - 17188 Mükerrer).

134 29.06.1981 tarih 2485 Sayılı “Kurucu Meclis Hakkında Kanun” m. 3.
(Resmi Gazete: 30.06.1981 - 17386 Mükerrer).

Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle kanunlaşır.” İlgili kanun hükmünden de anlaşılacağı üzere Danışma Meclisi sadece danışsal bir rol ifa etmektedir. Buna karşın asıl yetkili ve son söz sahibi Milli Güvenlik Konseyi’dir¹³⁵.

2485 Sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun ile oluşturulan Kurucu Meclis’in görevleri arasında seçim kanununu hazırlamak da sayılmıştır. 2485 Sayılı yasanın “Kurucu Meclisin Görevleri” başlıklı 2. maddesi hükmü aynen şu şekildedir;

Kurucu Meclisin Görevleri:

a)Yeni Anayasayı ve Anayasanın Halkoyuna Sunuluş Kanununu hazırlamak;

b)Halkoyuna sunulan ve Milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasanın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanununu hazırlamak;

c)Yeni Anayasanın ve Siyasi Partiler Kanununun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanununu hazırlamak;

d)Milli Güvenlik Konseyince kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektedir.

1982 Anayasası, Kurucu Meclis tarafından kabul edilerek 24 Eylül 1982 gün ve 2707 Sayılı kanuna göre, 7 Kasım 1982’de halkoyuna sunulmuş, % 8.63 hayır oyuna karşılık % 91.37 evet oyu ile kabul edilerek 9 Kasım 1982’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasası, kriz ortamında ve olağanüstü koşullarda, olağanüstü koşullar hep devam edecekmiş zihniyeti ile hazırlanmıştır¹³⁶. Temel felsefesi, yasakçılık, otoriterizm ve vesayetçilik kavramları ile özetlenebilen¹³⁷ 1982 Anayasası, antidemokratik düzenlemeler yanında, özgürlükler üzerindeki kayıtlamalar, demokratik yolları tıkayan düzenlemeler ve özellikle bireye karşı devleti kutsayan bir yapı ile dikkati çekmiştir¹³⁸.

135 Serap Yazıcı, **Demokratikleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan 2009, s. 118.

136 İbrahim Özden Kaboğlu, **Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak**, İmge Kitabevi, Ağustos 2010, s. 41-42.

137 Kaboğlu, *Anayasa ve Toplum*, s. 71, 105; Yazıcı, s. 117.

138 Kaboğlu, *Anayasa ve Toplum*, s. 70, 105; Kaboğlu, *Halk Neyi Oylayacak*, s. 51.

1982 Anayasası, ilk hali ile ne doğrudan ne de dolaylı olarak herhangi bir seçim sistemi tercihi barındırmamıştır. Seçim sistemi tercihi, yasa koyucuya bırakılmış; ayrıca bu konuda yasa koyucu herhangi bir şekilde yönlendirilmemiştir¹³⁹.

2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun'un "Kurucu Meclisin Görevleri" başlıklı 2. maddesinin verdiği görev ve 1982 Anayasasının ilk haline istinaden Danışma Meclisi tarafından hazırlanıp kabul edilen ve daha sonra Milli Güvenlik Konseyi yönetimi tarafından onaylanarak yürürlüğe giren 2839 Sayılı ve 10.06.1983 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ile seçim sistemi konusunda yasa koyucu, tercihini ortaya koymuştur.

İlk hali ile söz konusu yasa, d'Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemini tercih etmiş ve ayrıca bunun yanında bir de ikili bir seçim barajı, hem ülke seçim barajı hem de seçim çevresi barajı öngörmüştür¹⁴⁰. Yasa, 33/I madde hükmü ile ülke seçim barajını; 34/II madde hükmü ile ise seçim çevresi barajını düzenlemiştir.

"Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oylar toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy olan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilemez" (m. 34/II)

"Genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan yerlerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekilliği kazanamazlar. Bir siyasi parti listesinde yer alan bağımsız milletvekili adaylarının seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür." (m. 33/I)

% 10 ülke seçim barajı, Danışma Meclisi görüşmelerinde çok sert tartışmalara neden olmuştur. Buna karşılık Milli Güvenlik Kurulu'nda sadece bir Tümgeneral tarafından üyelere arz edilmiş ve hiçbir tartışma yaşanmadan, aksi görüş belirtilmeden yasalaşmıştır.

1982 Anayasası üzerinde özellikle 1995'te kapsamlı ilk değişiklikler yapılmıştır. 1995 değişikliklerinin amacı, daha çok 1982 Anayasa metnini yumuşatmak olmuştur¹⁴¹.

139 Yüzbaşıoğlu, s. 122; Günal, s. 151-152; Daver, s. 142; Sami Türk, 2006, s. 108.

140 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 172; Sami Türk, 2006, s. 97,99; Özbudun, 1995, s. 530; Hakyemez, s.20; Köker, s. 206; Yüce, s. 13; Yazıcı, s. 63.

141 Kaboğlu, Halk Neyi Oylayacak, s. 50.

Yapılan ilk değişiklikler, seçim sistemi ve seçim barajı üzerinde de etkiler doğurmuştur. Söz konusu değişiklikler kapsamında, 23.07.1995 Tarih ve 4121 Sayılı Kanun ile Anayasa'nın 67. maddesine, “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir*” fıkra hükmü eklenmiştir. Bu fıkra hüküm ile Anayasa, yasa koyucuya seçim mevzuatı konusunda bir çerçeve belirterek direktifler vermiştir. Söz konusu bu değişiklik ile doğrudan bir seçim sistemi ismi belirtilmemiştir; fakat seçim sisteminin nasıl olması gerektiği hususunda bir çerçeve belirlenerek yasa koyucuya tanınan yetki sınırlandırılmıştır¹⁴².

Anayasa değişiklikleri ile güvence altına alınan hakların kullanımını düzenleyen mevcut yasalarda gerekli değişiklikler yapılmadığı sürece, anayasada gerçekleştirilen değişikliklerin bir anlamı kalmayacağından 23.07.1995 tarih ve 4121 Sayılı Kanun ile Anayasa'nın 67. maddesine eklenen fıkra ile getirilen, “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir.*” hükmü, seçim yasalarında da bu anayasal kriterler doğrultusunda değişiklikler yapılması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu doğrultuda 2839 Sayılı ve 10.06.1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu'nda, 4125 Sayılı ve 27.10.1995 Tarihli Kanun ile seçim çevresi barajı üzerinde önemli değişiklikler yapılmışsa da % 10 ülke seçim barajı üzerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş; % 10 ülke seçim barajı, aynen korunmuştur¹⁴³.

Tüm bu sonuçlar çerçevesinde böylece Anayasa'nın 67. maddesine eklenen, “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir.*” fıkra hükmünün, % 10 ülke seçim barajına anayasal dayanak olarak getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁴. Demokratik söylemin kabul gördüğü 1995 Türkiye'sinde % 10 ülke seçim barajına Anayasal dayanak oluşturan yeni bir düzenleme 1995'te Anayasayı değiştiren anlayışın 1982'nin de gerisinde kaldığını göstermektedir¹⁴⁵.

142 Sami Türk, 2006, s. 105-106, 108; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, , s. 211; Sabuncu, Uluslar arası Anayasa Hukuku Kurultayı, s. 518.

143 Yazıcı, s. 63-66.

144 İbrahim Özden Kaboğlu, “Anayasa'ya aykırı seçim”, Birgün Gazetesi, 16 Ağustos 2006.

145 Kaboğlu, Halk Neyi Oylayacak, s. 74-75; Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 94-95.

4125 Sayılı kanun ile seçim barajı konusunda getirilen yasal düzenlemeye baktığımızda, 4125 Sayılı yasanın 16. maddesi ile 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, "Bir seçim çevresinde siyasî partilerin ve bağımsız adayların elde edecekleri milletvekili sayısının hesabı" başlıklı 34. maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilerek çevre barajında ikili uygulamaya gedilmiş olduğunu ve bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasî partilere ve bağımsızlara milletvekilliği verilmeyeceğini, iki ve üç milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde, kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayının yüzde yirmi beş olarak uygulanacağı konusunda düzenleme yapıldığını görmekteyiz¹⁴⁶. İlgili yasa hükmü aynen şu şekildedir;

"Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaya milletvekili tahsis edilmez. Ancak, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmi beş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasi partilere ve bağımsız adaya milletvekilliği tahsis edilmez"

Seçim çevresi barajı hususunda getirilen bu hükmün iptali için Anayasa Mahkemesi nezdinde dava açılmıştır¹⁴⁷.

Davacılar istemlerinde, iptali istenen düzenlemenin ".....partilere aldıkları oy oranında parlamentoda temsil hakkı vermediği, çok küçük farklarla bile kimi partilerin daha çok sayıda milletvekilliği kazanması, bazılarının ise, aldıkları oy oranında bile milletvekili çıkaramaması sonucunu doğuracağı için, Anayasa'nın 67. maddesinin son fıkrasındaki "temsilde adalet" ilkesine, seçmenlerin oyları arasında "fark" yarattığı için "eşit oy" ilkesine aykırıdır.

Diğer yandan, baraj oranı illerin milletvekili sayısına göre de değişecektir. Örneğin 11 milletvekili çıkaracak bir seçim çevresinde baraj yaklaşık yüzde dokuz, 18 milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde yüzde altıya inecektir. Ama dört milletvekili

146 Yüzbaşıoğlu, s. 135; Sami Türk, 2006, s. 97; Hakyemez, s. 21; Uzeltürk, s. 260.

147 Söz konusu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 18.11.1995 tarih E. 1995/54 K. 1995/59.

çıkaran bir seçim çevresinde yüzde 25, beş milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde yüzde 20 olacaktır ki, bu oyların eşitliği ilkesine aykırıdır.” diyerek belirtilen nedenlerden dolayı ilgili yasa hükmünün Anayasa'nın 2., 67., 68. ve 76. maddelerine aykırı olduğunu ve iptalini istemişlerdir.

Söz konusu iptal istemi üzerine Anayasa Mahkemesi, seçim yasalarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesi gerektiğini, az oy ile çok temsil getiren ve böylece aşırı temsil durumuna neden olan seçim sisteminin Anayasada belirtilen temsilde adalet ilkesi ile bağdaşmayacağını açıkça belirtmiştir. Dava sonunda iptali istenen kuralın, temsilde adalet ilkesi yönünden uygunluğunun savunulamaz olduğu kanaatine varılmıştır. Sonuç olarak, yönetimde istikrar amacı ile getirilmiş bir ülke seçim barajı varken, her seçim çevresi için getirilen seçim çevresi barajı, temsilde adalet ilkesine aykırı bulunmuş ve iptali istenen hükmün Anayasa'nın 67. ve 76. maddelerine, bu yolla da 2. maddesine aykırı olduğu kanaatine varılmıştır. Tüm bu gerekçelerden dolayı Anayasa Mahkemesi, söz konusu 2839 Sayılı yasanın 34. maddesinin ikinci fıkrasını iptal etmiştir¹⁴⁸.

Yukarıda açıkladığımız, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından sonra 23.11.1995 tarih ve 4138 Sayılı “Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 3. maddesi ile 24 Aralık 1995 tarihinde yapılacak olan XX. Dönem milletvekili genel seçimine münhasıran olmak üzere % 10 seçim çevresi barajı getirilmiştir¹⁴⁹. Bunun üzerine söz konusu bu yasanın da Anayasa'ya aykırılığı iddia edilerek Anayasa Mahkemesi nezdinde iptal davası açılmıştır¹⁵⁰. Dava dilekçesinde, daha önce Anayasa Mahkemesi kararı ile açıkça ülke seçim barajı dışında getirilecek ikinci bir baraj uygulamasının anayasaya aykırı olduğu ve iptali gerektiği belirtilerek, dava açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi kararında, daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından verilen 18.11.1995 tarih ve E. 1995/54, K. 1995/59 sayılı kararda, oran ne olursa olsun, ülke seçim barajı varken ayrı bir seçim çevresi barajı getiren düzenlemenin Anayasa'ya

148 http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1242&content= (Erişim Tarihi 01.013.2012).

149 Sami Türk, 2006, s. 97; Hakyemez, s. 21; Uzeltürk, s. 261.

150 Söz konusu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 01.12.1995 tarih E. 1995/56, K. 1995/60.

aykırı bulunduğu tespiti yapılmıştır. Ayrıca kararda, Anayasanın 153. maddesinin son fıkrasının- "*Anayasa Mahkemesi kararları, Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.*"- tüm devlet organlarına, yönetim yerlerine, gerçek ve tüzelkişilere Anayasa Mahkemesi kararlarına uygun davranma ve karar gereklerini yerine getirme yükümlüğü getirdiği belirtilmiştir. Daha önce seçim çevresi barajını oran ne olursa olsun iptal eden bir Anayasa Mahkemesi kararı varken bu kararı göz ardı ederek seçim çevresi barajı konusunda yapılacak yeni bir düzenleme Anayasanın 153. maddesinin son fıkrasına aykırı bulunmuş ve ilgili hükmün iptaline karar verilmiştir¹⁵¹.

Anayasa mahkemesinin değişik tarihlerde vermiş olduğu yukarıda anlattığımız iptal kararları - 01.12.1995 Tarih E. 1995/56 K. 1995/60 ve 18.11.1995 Tarih E. 1995/54 K. 1995/59- ile seçim çevresi barajı uygulaması, ülkemizde tamamen ortadan kaldırılmıştır. Şüphesiz bu kararlar sonucunda seçim çevresi barajının iptal edilmiş olması, temsilde adaleti engelleyen faktörlerden birinin ortadan kaldırılması bakımından önemlidir¹⁵². Söz konusu kararlar sonrasında ülkemiz özelinde uygulanan tek seçim barajı kalmıştır; o da % 10 ülke seçim barajıdır. Tüm bunlardan dolayı, günümüzde, Türkiye’de yürürlükte bulunan seçim barajı uygulaması dendiğinde sadece % 10 ülke seçim barajı uygulaması anlaşılmalıdır.

2.2.2. % 10 Ülke seçim barajı: Anayasal ve yasal dayanaklar

2.2.2.1. % 10 Ülke seçim barajı ve 1982 Anayasası

1982 Anayasası, daha önce de değindiğimiz üzere ilk hali ile seçim sistemi konusunda doğrudan veya dolaylı olarak hiçbir hüküm ihtiva etmezken 23.07.1995 tarih ve 4121 Sayılı kanunla Anayasanın 67. maddesine eklenen "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir*" fıkra hükmü ile ilk kez anayasal bazda seçim sistemi konusunda hüküm barındırmıştır. Söz konusu bu hüküm ile seçim sisteminin ismi doğrudan zikredilmemektedir; fakat hükümde nasıl bir seçim sistemi olması gerektiği belirtilmiş ve bu noktada yasa koyucuya direktifler

151 http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1243&content=
(Erişim Tarihi 01.03.2012).

152 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 164; Yazıcı, s. 65-66.

verilmiştir. Böylece seçim sistemini belirleme konusunda 1982 Anayasası'nın ilk hali ile kanun koyucuya tanınan yetki, daha sonra Anayasa'nın 67. maddesine eklenen "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir*" fıkra hükmü ile sınırlandırılmış ve yönlendirilmiştir¹⁵³. Tüm bunlardan dolayı Anayasa'da doğrudan olmasa dahi dolaylı bir seçim sistemi tercihi yerini almıştır diyebiliriz.

1982 Anayasası'nın 67. maddesine sonradan eklenen bu fıkra hükmü, ülkemizde yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkelerinden birinin tek başına farklı dönemlerde ön planda tutulmuş olmasından kaynaklanan siyasal sorunlarının ortadan kaldırılmasına yönelik ve bu iki ilkeyi anayasal çerçevede dengeleyici çözüm arayışının ürünüdür. Şöyle ki;

1950, 1954 ve 1957 milletvekili genel seçimlerinde uygulanan, çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminden dolayı siyasi partiler, bu seçimler sonucunda ya aldıkları oy oranından çok daha fazla ya da çok daha az temsil gücü elde etmişlerdir¹⁵⁴. Söz konusu dönemlerde sistem, yönetimde istikrar ilkesini ön plana alarak temsilde adalet ilkesini ciddi şekilde çığnemiştir. Bu dönemlerde çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin doğal getirisi olarak, ülkede tek parti iktidarları hüküm sürmüştür; fakat oluşan güçlü tek parti iktidarları, ülkedeki farklı seslerin oluşumuna engel olmuş, özellikle muhalefeti sindirmeye çalışmıştır. Bu durum, ülkemizde 1960 askeri darbesi ve darbe sonrasında da çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminden vazgeçilerek seçim sonucunda daha orantılı ve temsil adaletini sağlayan sonuçlar veren nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, ilk olarak 1961 milletvekili genel seçimlerinde uygulamıştır. Söz konusu seçim sonucunda, siyasal partilerin aldıkları oy oranı ve bu orana karşılık mecliste elde ettikleri temsil gücünün orantılılığı sağlanmıştır. Böylece mecliste ikiden çok partinin

153 Sami Türk, 2006, s. 105-106, 108; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 211.

154 Özellikle çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin uygulandığı 1950 ve 1957 milletvekili genel seçim sonuçları ciddi adaletsizliklere yol açmıştır. 1950 milletvekili genel seçim sonucunda Demokrat Parti(DP), % 52.7 oy almış olmasına rağmen mecliste % 85.2 ile temsil edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) ise % 39.4 oy oranına karşılık mecliste % 14.2 ile temsil edilmiştir. 1957 milletvekili genel sonuçlarına baktığımız da ise DP % 47.9 oy oranına karşılık mecliste % 69.6 ile temsil edilmiş; CHP ise aldığı % 41.1 oy oranına karşılık mecliste ancak % 29.2 ile temsil edilmiştir.

temsili sağlanarak temsilde adalet gerçekleştirilmiş; ayrıca güçlü tek parti iktidarları dönemi de son bulmuştur. Sonuç olarak Türkiye, nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin doğal getirisi olan koalisyon hükümetleri ile 1961 seçimleri ve sonrasında tanışmış oldu¹⁵⁵.

Özellikle 1973 ve 1977 milletvekili genel seçimlerinden sonra kurulan koalisyon hükümetleri ve bu dönemde ülkede yaşanan istikrarsız gelişmeler, bu sefer de yönetimde istikrar ilkesinin ön planda tutulması gerektiği yönünde bir algıya sebep olmuştur. Bu bağlamda 1980 askeri darbesi sonrasında getirilen çifte barajlı nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, yaşanan istikrarsız gelişmelere ve özellikle koalisyon hükümetlerine bir tepki olarak doğmuştur. Tek parti iktidarı ile birlikte istikrarın sağlanacağı kanaati bulunduğundan dolayı hem seçim çevresi barajı hem de % 10 ülke seçim barajı getirilerek bu sayede güçlü tek parti iktidarları ve böylece yönetimde istikrarın gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Fakat askeri darbe ürünü olan “*barajlı nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi*” ile istenilen sonuç elde edilememiş; ne yönetimde istikrar ilkesi ne de temsilde adalet ilkesi gerçekleşebilmiştir¹⁵⁶.

Sonuç olarak, 23.07.1995 tarih ve 4121 Sayılı kanunla Anayasa'nın 67. maddesine eklenen “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir*” fıkra hükmü ile 1961 öncesi yönetimde istikrar, 1961 sonrası temsilde adalet ve 1980 sonrası ise yönetimde istikrar ilkesine ağırlık verilmesinden dolayı oluşmuş siyasal sorunların dengelenmesi amaçlanmıştır¹⁵⁷.

Bu düzenleme ile Anayasa, yasa koyucuya seçim mevzuatını belirleme noktasında iki ilkeyi- temsilde adalet ilkesi ve yönetimde istikrar ilkesi- bir arada barındırarak düzenleme yapma zorunluluğu getirmiştir. Bu ilkeler çerçevesinde yasa koyucu tarafından belirlenecek olan seçim sistemi, bir yandan toplumun farklı eğilimlerini meclise yansıtmayı sağlayacak bir yandan da ülkeyi yönetecek çoğunluğun

155 Yüce, s. 9, 18; Özbudun, 1995, s. 528,529; Hakyemez, s. 22; Alkan, s. 158; Bulut, paragraf. 8, 10.

156 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 173; Günal, s. 232; Yüce, s. 12, 18-19; Tuncer, s. 181; Bulut, 2002, paragraf. 11, 14.

157 Sami Türk, 2006, s. 106; Hakyemez, s. 22; Tuncer, s. 181-182.

oluşmasını başaracak hükümler ihtiva edecektir¹⁵⁸. Bu doğrultuda, her iki ilkeyi bir arada barındırmayan seçim sistemi Anayasa'ya aykırı olacaktır¹⁵⁹.

2.2.2.1.1. Temsilde adalet ilkesi

Çok partili seçim sistemlerinin gereği olarak ülkedeki farklı düşünce gruplarının ve siyasal akımların parlamentoda varlık bulması gerekmektedir. Bu yönü ile çok partili seçim sistemlerinde, seçime katılan parti veya bağımsız adaylar için kullanılan oylar, bu partilere veya bağımsız adaylara, orantılı bir temsil gücü kazandırmalıdır. Kullanılan oylarla orantılı temsil gücü paylaşımı ve seçmen iradesinin adil bir şekilde meclise yansması, temsilde adalet ilkesini tanımlamaktadır¹⁶⁰. Bu ilke ile partilerin aldıkları oy oranına göre mecliste temsili sağlanarak toplumun her kesiminden düşünce yapısının milletin meclisinde yer bulması sağlanacaktır¹⁶¹.

Temsilde adalet ilkesinin gerçekleşmesi açısından doğrudan etkiye sahip bazı kriterler bulunmaktadır. Bunlar;

- Seçim sonucunda, siyasal partilerin elde ettikleri oy oranı ve elde edilen oy oranına karşılık mecliste kazandıkları temsil gücü oranı arasındaki ilişki temsilde adalet ilkesi açısından en önemli kriterlerden biridir. Şöyle ki; herhangi bir sistemde, seçim sonucunda siyasal partilerin aldıkları oy oranının çok altında ya da çok üstünde temsil hakkı elde etmiş olmaları, temsilde adalet ilkesinin gerçekleşemediğinin göstergesidir. Fakat seçim sonucunda siyasal partilerin aldıkları oy oranı ve aldıkları oy oranına karşılık elde ettikleri temsil gücü birbirine yakın ya da eşit ise temsilde adalet ilkesi gerçekleşmiş demektir. Sonuç olarak mecliste temsil edilemeyen oy oranı arttıkça temsilde adalet ilkesinden de o oranda uzaklaşıyor demektir.

158 Tuncer, s. 167; Sami Türk, 2006, s. 106, 110; Hakyemez, s. 17; Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, "Seçim Barajını "Yönetimde İstikrarı Azaltmayan Bir Seviyeye" Düşürmek Mümkün Mü?", **TEPAV Politika Notu**, Mart 2011, N201121, s. 1.; Yozgat ve Zabun, s. 74; Bulut, paragraf. 13.

159 Sami Türk, 2006, s. 106.; Hakyemez, s. 17.

160 Sami Türk, 2006, s. 78; Tuncer, s. 168; Hakyemez, s. 24; Göksel ve Çınar, s. 2; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 209; Sami Türk, s. 556.

161 Bulut, paragraf. 3.

- Bir diğerkriter ise seçim sonucunda oluşan meclis ve iktidar yapısıdır. Temsilde adalet ilkesini gerçekleştiren sistemlerde, toplumun farklı düşüncelerinin mecliste yer alması gerekliliğinden hareketle, seçim sonucunda genelde çok partili bir meclis yapısı oluşmaktadır. Bu bağlamda temsilde adaletin sağlanmış olduğu seçimler sonucunda genellikle koalisyon hükümetleri yönetimde yer alır; güçlü tek parti iktidarlarına sık rastlanmaz.
- Uygulanan seçim sistemi de temsilde adalet ilkesinin gerçekleşmesi açısından son derece önemli bir diğerkriterdir. Yapılan araştırmalara göre hangi hesaplama yöntemi kullanılırsa kullanılsın nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminden daha orantılı sonuçlar vermektedir¹⁶². Nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi, temsilde adalet ilkesini ön planda tutarken çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi ise yönetimde istikrar ilkesini ön planda tutmaktadır. Bundan dolayı, temsilde adaletin sağlanması açısından, nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin kabul edilmiş ve uygulanıyor olması son derece önemlidir.

2.2.2.1.2. Yönetimde istikrar ilkesi

Yönetimde istikrar ilkesi ile seçim sonucunda bir hükümetin ülkeyi istikrar içinde yönetme olanağı bulabildiği bir parlamento çoğunluğu sağlanmaktadır. Amaç istikrarlı, güçlü ve kolay kurulabilir hükümetlerdir¹⁶³.

Yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesi açısından doğrudan etkiye sahip bazı kriterler mevcuttur. Bunlar;

- Yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesi, genel olarak parlamentoda hükümeti kuracak çoğunluğun oluşması ve karar alma mekanizmasının hızlı işlemesine bağlıdır. Bu bağlamda, yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesi açısından güçlü tek parti iktidarları tercih edilir. Mecliste temsil hakkı elde eden siyasal parti sayısı olabildiğince düşük tutulur.

162 Özbudun, 1995, s. 526.

163 Sami Türk, 2006, s. 77; Tuncer, s. 168, 176; Hakyemez, s. 24; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 209; Bulut, paragraf. 5.

- Yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesi açısından bir diğer kriter ise uygulanan seçim sistemidir. Bilindiği üzere çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi, yönetimde istikrar ilkesini ön planda tutmaktadır.

Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini nasıl anlamlandırmamız gerektiği konusunda herhangi bir yazılı hukuk metni yoktur. Dolayısıyla söz konusu her iki ilke, Anayasa Mahkemesi kararları ile tanımlanacak ve somutlaşacaktır¹⁶⁴. Bu noktada Anayasa Mahkemesi, E. 1995/54, K. 1995/59 ve 18.11.1995 tarihli kararında, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinden ne anlamamız gerektiği konusunda bazı saptamalarda bulunmuştur. Söz konusu bu saptamalar;

“.....Az oyla çok temsilci getiren, böylece sağladığı fazla milletvekilleriyle aşırı temsil durumunu getiren sistem Anayasa'nın temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmaz.”

“.....Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır. Anayasa'nın gözetilmesini istediği temsilde adalet ilkesi serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm öğeleriyle özetlenmekte ve oyla orantılı temsilci sayısı ile yaşama geçirilmektedir.”

“.....Yönetimde istikrar ilkesi ise, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtacak yöntemler olarak algılanmaktadır.”

Anayasa Mahkemesi öz olarak, temsilde adalet ilkesinin ancak alınan oy ile orantılı temsil gücü elde edilmesi ile sağlanacağını ve yalnızca istikrar sağlamak amacı ile getirilecek düzenlemelerin adaletsizliklere yol açacağını belirttikten sonra yönetimde istikrar ilkesinin ancak yürütmenin güçlü olmasını sağlayan sistemlerde gerçekleşebileceğini saptamıştır.

1982 Anayasası m. 67, “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir*” hükmü, her ne kadar seçim, seçim sistemleri ve seçim barajı hususunda doğrudan ve özel bir rol oynasa da bu konulardaki değerlendirmelerde göz önünde bulundurulması gereken anayasal genel hükümler de bulunmaktadır. Yani seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini dengeli bir şekilde göz önünde bulundurmak yanında ayrıca aşağıda belirtilen anayasal

164 Hakyemez, s. 24; Uzeltürk, s. 238.

hükümlere de uygun olmak zorundadırlar; aksi halde yasanın anayasaya aykırılığı iddia edilerek iptali yoluna gidilebilecektir. 1982 Anayasası'nın ilgili genel hükümleri şunlardır¹⁶⁵:

- İnsan haklarına saygılı, demokratik hukuk devleti ilkesi. (Any. m. 2)
- “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” (Any. m. 10)
- “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.” (Any. m. 12)
- “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” (Any. m. 13)
- “Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.” (Any. m. 67/I)
- “Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri.” (Any. m. 67/II)

2.2.2.2. % 10 Ülke seçim barajı ve 2839 Sayılı 10.06.1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında oluşturulan Kurucu Meclis'in görevleri, 29 Haziran 1981 tarih ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun ile belirlenmiştir. Söz konusu yasanın 2. maddesinin (c) fıkrası, Kurucu Meclis'e “Seçim Kanunu” yapma görevi yüklemiştir. Seçim Kanunu'nu hazırlamakla görevli Anayasa Komisyonu, çalışmalarını 15 Nisan 1983'te sonuçlandırmıştır.

165 Sami Türk, 2006, s. 102.

Anayasa Komisyonu tarafından Danışma Meclisi'ne sunulan, "Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu"¹⁶⁶unda; "...12 Eylül öncesi, istikrarsız koalisyon hükümetleri devri olmuş ve yasama hayatında özellikle koalisyonların kurulması ve devamında üzüntü veren olaylara şahit olunmuştur. Bundan dolayı da yeni konacak seçim sisteminin her şeyden önce mümkün olduğu ölçüde istikrar sağlamaya elverişli olması fikri benimsenmiş; bu hedefe yönelik kurallar araştırılmıştır. Fakat aynı zamanda Anayasanın demokrasi düzenini, o düzenin içinde siyasî partilerin varlığını teminat altına alan ruhu da, ihmali mümkün olmayan bir temel olarak göz önünde tutulmuştur. Bu iki ilkedен hareketle çoğunluk sistemi ile nispi temsil bir kere daha karşılaştırılmış ve nispi temsilin d'Hond sistemi benimsenmiştir. Ancak, ufak partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek için baraj konması gerekli görülmüş ve araştırmalardan sonra, yurt genelinde yüzde on oranında bir baraj benimsenmiştir. Diğer taraftan illerde de geçerli oy sayısını, çıkması gereken milletvekili sayısına bölmekle elde edilen seçim sayısını aşamayan partilerin paylaşmaya katılmaması adalete uygun görülerek sisteme konulmuştur." denilmek sureti ile hazırlanan tasarının unsurları ve temel felsefesi hakkında bilgi verilmiştir. Rapordaki ifadeler bu kanunun hangi etkiler altında ve hangi amaçla düzenlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Hazırlanan Milletvekili Seçim Kanunu Tasarısı, ikili bir baraj uygulaması öngörmekte idi. Komisyon, özellikle istikrar sağlama ve bunun için de ufak siyasi partilerin yasama meclisinde temsilinin önlenmesi amacı ile baraj uygulamasının getirildiğini açıkça belirtmiştir.

Çalışmalar sonucunda¹⁶⁷, Danışma Meclisi'nce kabul edilen ve daha sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanarak yürürlüğe giren 2839 Sayılı ve 10.06.1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu; "genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların yüzde onunu geçemeyen partiler

166 Ayrıntılı bilgi için bkz. T.C. Danışma Meclisi S. Sayısı 386, Anayasa Komisyonu Raporu(1/672), Karar Numarası: 16, 18 Nisan 1983.

167 Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli Güvenlik Konseyi S. Sayı 588, Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısının Danışma Meclisinde Kabul Olunan Metni ve Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Raporu(1/498), 6 Mayıs 1983.

milletvekili çıkaramazlar.”(m. 33/I) hükmü ile ülke seçim barajını, “bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oyların toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez.”(m. 34/II) hükmü ile de seçim çevresi barajını düzenlemiştir.

Daha önce ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız üzere, 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu m. 34/II ile getirilen seçim çevresi barajı, 1983’ten 1995 yılına kadar değişik biçimlerde yeniden düzenlenmiş ve Anayasa Mahkemesi’nin çeşitli yıllarda verdiği kararlar sonucunda ülkemiz uygulamasından tamamen kalkmıştır¹⁶⁸.

2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu m. 33/I ile getirilen % 10 ülke seçim barajı - *Siyasal partilerin meclise temsilci gönderebilmeleri için ülke genelinde kullanılan oyların % 10’unu aşma koşulu/zorunluluğu*- ise günümüze kadar herhangi bir değişikliğe uğramadan gelmiştir. Ülke genelinde kullanılan geçerli oyların % 10’unu aşamayan siyasi partinin mecliste temsil edilemeyeceği hükmü, günümüzde de yürürlüktedir.

“Genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan yerlerin tümünde geçerli oyların % 10’unu geçemeyen partiler milletvekilliği kazanamazlar. Bir siyasi parti listesinde yer alan bağımsız milletvekili adaylarının seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür.”(m. 33/I)

Türkiye, % 10 ülke seçim barajı ile ilk defa 2839 Sayılı ve 10.06.1983 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ile tanışmıştır. 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, ülkemizde d’Hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin seçim çevresi barajıyla uygulandığı 1961 millet meclisi genel seçimleri dışında, seçimlerde herhangi bir barajın uygulanmadığı 1961 Anayasası döneminin genellikle istikrarsız hükümetlerine tepki olarak doğmuştur. Yasa koyucuya göre, özellikle 1970’lerden sonra koalisyon hükümetlerinin kurulmuş ve ciddi hükümet krizlerinin yaşanmış olması,

168 Bkz. 1) Anayasa Mahkemesi’nin 18.11.1995 tarih ve E. 1995/54, K. 1995/59 kararı.

2) Anayasa Mahkemesi’nin 01.12.1995 tarih ve E. 1995/56, K. 1995/60 kararı.

temsilde adalet ilkesini ön planda tutan seçim sistemi ile alakalıdır. Özellikle 1973 ve 1977 milletvekili genel seçimlerinden sonra, ülkede istikrarsızlıkların yaşanması, koalisyon hükümetlerine ve seçim sistemine bağlanmıştır. Yaşanan siyasal istikrarsızlıkların faturası, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, seçim sistemine ve özelde temsilde adalet ilkesine kesilmiştir.

Sonuç olarak, yaşanan istikrarsızlıkların nedeni olarak görülen nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi uygulaması sınırlandırılmış ve bu sistem ile birlikte ayrıca % 10 ülke seçim barajının da uygulanması öngörülmüştür¹⁶⁹. Temel düşünce, % 10 ülke seçim barajı yolu ile birçok küçük siyasal partinin mecliste yer bulması engellenecek ve böylece istikrarsızlığa yol açan koalisyon hükümetlerinin önüne geçilmiş olunmakla kalınmayacak ayrıca yönetimde istikrarın gerçekleşmesinin formülü olarak görülen güçlü tek parti iktidarlarının da kurulması sağlanacaktır. Bu hali ile % 10 ülke seçim barajı, bir bakıma 1980 öncesi yaşanan istikrarsız yönetimlere bir tepki olarak doğmuştur¹⁷⁰.

Temsilde adalet ilkesinin ön planda tutulmasından kaynaklı olumsuz durumları gidermek söylemi ile getirilmiş olan % 10 ülke seçim barajı, bu hali ile sistemin temsilde adalet ilkesinden tamamen uzaklaşmasına neden olmaktadır. Söz konusu baraj uygulaması, bu sefer de yönetimde istikrar ilkesine öncelik verilmesinden kaynaklı olumsuz durumların doğmasına neden olmuştur. Özellikle yaşanan, ülke genelinde kullanılan geçerli oyların % 10'unu geçemeyen siyasal partilerin hiçbir biçimde milletvekili çıkaramayacağını öngörmesi, ülkemiz uygulamasında, seçim sonuçları açısından hakkaniyete aykırı durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu düzenleme sebebiyle, ülke genelinde kullanılan geçerli oyların % 10'unu aşamayan siyasi partiler için kullanılan oylar, tabir yerinde ise boşa/çöpe gitmektedir. Ayrıca % 10 ülke seçim barajı dolayısıyla baraj altında kalan siyasi partilerin aldıkları oylar, barajı geçen diğer siyasi partilere mecliste temsil gücü kazandırdığından dolayı hakkaniyete aykırı durum, katlanmaktadır. Bu durum, barajı geçen diğer siyasi partilerin, yapılan seçimler sonucunda aldıkları oy oranının çok üstünde mecliste temsil gücü elde etmelerine yol

169 Yüce, s. 18-19.

170 Sami Türk, s. 557; Daver, s. 142; Köker, s. 206-207; Alkan, s. 160; Sami Türk, 2006, s. 99.

açmaktadır. Böylece ülkemizde her seçim dönemi sonrası tekrar gündeme gelen ve ciddi tartışmalara neden olan % 10 ülke seçim barajı, TBMM'nin temsil sorununu da gündeme getirmektedir. Halkın çok önemli bir bölümünün iradesini böylece dışlamak, siyasal açıdan demokratik rejime aykırılık ve halk iktidarının gerçekleşmesinin önüne set çekilmesi anlamına gelmektedir¹⁷¹.

Mevzuatımızda, özellikle % 10 ülke seçim barajı uygulamasının pratikteki yansımaları hususunda, çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Şöyle ki;

- 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun "Bir seçim çevresinde siyasi partilerin ve bağımsız adayların elde edecekleri milletvekili sayısının hesaplanması" başlıklı 34. maddesinde "*Bağımsız adaylar ile yukarıdaki maddede yazılı oranı aşan siyasi partilerin, bir seçim çevresinde elde edecekleri milletvekili sayısı aşağıdaki şekilde hesaplanır.*" denilerek, 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 33. maddesinde belirtilen %10'luk ülke seçim barajı kastedilerek, ancak bu oranı aşan siyasi partiler için milletvekili sayısı hesaplaması yapılacağı, bu oranı geçemeyen siyasi partilerin ise milletvekili hesaplamasının dışında bırakılacağı hüküm altına alınmıştır.
- 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, "Genel baraj ve hesaplama yöntemi" başlıklı m. 33/III ile "*Yüksek Seçim Kurulu bütün illerden bu şekilde alınan bilgilere göre, Türkiye genelinde geçerli oyların toplamını yapar ve her siyasi partinin aldığı geçerli oy toplamını genel geçerli oy toplamına bölerek, siyasi partilerin ülke toplamında aldığı oy yüzdesini hesaplar ve yüzde onluk barajı aşan siyasi partilerin isimlerini il seçim kurullarına bildirir ve ilan eder.*" denilerek, Yüksek Seçim Kurulu'na, tüm illerden alınan bilgilere göre siyasi partilerin seçim sonucunda Türkiye genelinde aldığı oy yüzdesini hesaplama ve sadece % 10'luk ülke seçim barajını aşan partilerin isimlerini il seçim kurullarına bildirme görevi yüklemiştir. Bu düzenleme ile % 10 ülke seçim

171 İbrahim Özden Kaboğlu, " "Engel"li demokrasi ", Birgün Gazetesi, 24 Ağustos 2006.

barajını aşamayan siyasi partinin meclis dışında kalacağı, bir kez daha belirtilmiştir.

- 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun yukarıda belirttiğimiz, “Genel baraj ve hesaplama yöntemi” başlıklı m. 33/III ile Yüksek Seçim Kurulu'na verilen görev, her milletvekili genel seçiminden önce Yüksek Seçim Kurulu tarafından yayımlanan genelgeler yolu ile yerine getirilmektedir. Bu noktada, 12 Haziran 2011'de yapılan XXIV. Dönem milletvekili genel seçimi için de Yüksek Seçim Kurulu tarafından 14.03.2011 tarih ve 136 numaralı genelge yayımlanmıştır¹⁷². Genelge, % 10 ülke seçim barajının uygulamadaki etkilerini ve yansımalarını göstermesi açısından önemli olduğundan, aşağıda söz konusu genelgenin ilgili maddelerini verilmiştir.

172 <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/genelge/2011Pdf/2011-Ornek136.pdf> (Erişim Tarihi 01.03.2012).

T.C. YÜKSEK SEÇİM KURULU

Genelge Numarası : 136 Sayılı Genelge

Genelge Tarihi : 14.03.2011

Madde 1: Bu Genelge, 12/6/2011 Pazar günü yapılacak olan XXIV. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde; İl seçim kurullarınca, İl'e bağlı ilçe seçim kurullarından gelen sonuç tutanaklarının birleştirilmesi, ilan edilmesi, seçilenlerin tespiti, bildirilmesi ve tutanakların verilmesi; Türkiye geneli seçim sonuçlarının birleştirilmesi, siyasi partilerin oy yüzdelerinin hesaplanmasına ilişkin usul ve esasları düzenler.

Madde 6: Yüksek Seçim Kurulu, SEÇSİS'de il seçim kurullarından gelen toplam geçerli oy sayısına gümrük kapısı ilçe seçim kurullarından gelen toplam geçerli oy sayısını ilave ederek Türkiye genelinde geçerli oy toplamı ve her siyasi partinin Türkiye genelinde aldığı geçerli oy miktarını bulur. Tespit edilen geçerli oy toplamına göre, siyasi partilerin Türkiye genelinde oy yüzdesini hesaplar; % 10'luk genel barajı aşan siyasi partileri belirler ve ilan eder. Yüksek Seçim Kurulu; Türkiye genelinde geçerli oyların %10'unu geçen siyasi partilerin, il seçim kurullarından gelen oy miktarlarına ilgili siyasi partinin gümrük kapılarında aldığı toplam oydan her il seçim çevresine isabet eden oy miktarını ilave eder. İl seçim kurulları SEÇSİS' den "İl Seçim Çevresi Seçim Sonuçlarını" alır.

Madde 7: Türkiye genelinde geçerli oyların % 10 unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Genel barajı asamayan siyasi partinin listesinde yer almış bağımsız aday da seçim çevresinde aldığı oy miktarı ne olursa olsun seçilmiş sayılmaz.

Madde 9: Genelgenin 7'inci maddesi uyarınca, Türkiye genelinde geçerli oyların % 10'unu aştıkları Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen ve ilan edilen siyasi partiler ile bağımsız adayların bir seçim çevresinde elde edecekleri milletvekili sayısı aşağıdaki şekilde belirlenir.

2.2.3. Seçim barajının seçmen davranışlarına etkileri: % 10 Ülke seçim barajı ve Türkiye uygulaması

Teorik ve pratik okumalar, bizlere seçim barajının seçmen davranışları üzerindeki etkilerinin ne denli ciddi olduğunu ve bu etkilerin seçim sonuçlarına doğrudan yön verebildiğini göstermektedir. Özellikle yüksek seviyeli seçim barajı uygulayan ülkelerde, oyların büyük partilerde toplanmasına neden olan seçim barajı, ayrıca küçük partilerin de marjinalleştirilerek tabela partisi haline gelmesine neden olmaktadır.

Seçim barajı, seçmen davranışları üzerinde iki yönlü etki yapmaktadır. Bu etkiler, seçim barajının statik etkileri ve dinamik etkileridir¹⁷³.

2.2.3.1. Statik etkiler

Seçmenler, bazen birincil tercihi olmasına rağmen barajı geçemeyeceğine inandığı siyasi partiye değil de barajı geçebileceğine inandığı ikincil tercihi olan partiye oy verebilmektedir. Seçim barajının olmaması halinde seçmenden oy alabilecek partinin oyları baraj uygulaması nedeniyle, baraj sorunu olmayan diğer büyük partilere kaymaktadır. Bu durum, seçimin statik etkisi ile anlatılmaktadır¹⁷⁴.

Seçim barajının statik etkisi nedeni ile halk iradesi, meclise tam ve doğru olarak yansımamaktadır. Bu etkinin somut olarak gözlemlenmesi açısından Aralık 2010'da yapılan anket, bizlere çok önemli veriler sunmaktadır. Söz konusu ankete göre seçmenlere, mevcut koşullarda yani % 10 barajlı sistemde oyunuzu hangi partiye verirsiniz? sorusu yöneltilmiş; daha sonra da % 0 (barajsız) bir seçim sistemi olsa idi oyunuzu hangi partiye verirdiniz? sorusu yöneltilmiştir. Anket sonucunda elde edilen veriler, tablo halinde kamuoyuna sunulmuştur¹⁷⁵.

173 Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, "Yüzde 10 Gibi Yüksek Bir Barajın Seçmen Davranışında Yarattığı "Statik" ve "Dinamik" Etkiler", **TEPAV Politika Notu**, Mart 2011, N201123, s. 1-2.

174 Göksel ve Çınar, N201123, s. 1; Günel, s. 83.

175 Göksel ve Çınar, N201123, s. 2.

Tablo 2
Birincil ve İkincil Parti Tercihleri (% 10 ve % 0 Seçim Barajı Uygulamaları)

Siyasi Parti	% 10 Seçim barajlı sistemde seçmen tercihi oy oranı(%)	Eğer seçim barajı % 0 olsaydı seçmenin tercihi oy oranı(%)
AKP	45.3	41.2
CHP	28.9	25.4
MHP	10.1	8.3
BDP	6.9	7.2
DSP	2.0	4.5
SP	1.9	3.7
HSP	1.6	3.2
DP	1.1	2.2
DİĞER	2.2	4.3

Kaynak: Türkmen Göksel, Yetkin Çınar, Yüzde 10 gibi Yüksek bir Barajın Seçmen Davranışlarında yarattığı statik ve dinamik etkiler, **TEPAV Politika Notu**, N201123, Mart 2011, s.2.

Anket sonucunda elde edilen veriler, uygulanan ülke seçim barajının, seçmen tercihi üzerinde ne denli etki ettiğini açıkça göstermektedir. Görüldüğü üzere % 10 ülke seçim barajı uygulamasında, seçim sonucunda ilk üç sırayı elde eden siyasi partilerin aldığı oy oranı, % 0(barajsız) ülke seçim barajı uygulamasında düşmektedir. % 10 ülke seçim barajı uygulamasında diğer küçük partilerin oy oranı düşükken anket sonucunda barajsız bir seçim uygulaması olması halinde küçük partilerin tümünün oy oranlarında artış yaşanacağı açıktır. Bütünsel olarak baktığımızda; barajsız bir seçim sisteminde büyük partiler oy kaybederken, küçük partiler için oy artışı yaşanmıştır. Küçük partilerde yaşanan oy artışı, büyük partilerden küçük partilere gelen oy oranından kaynaklanmaktadır¹⁷⁶. Bu durum, seçmenin, oyunun boşa gideceği düşüncesi ile barajı geçemeyeceğine inandığı partiye oy vermekten kaçındığını göstermiştir. Ülkemizde, seçimde oluşan bu davranış kalıbı, % 10 ülke seçim barajının statik etkisinden kaynaklanmaktadır.

176 Göksel ve Çınar, N201123, s. 2.

Baraj uygulamasının olmadığı bir seçim sisteminde, seçmen, sandığa, herhangi bir çekinceye mahal vermeden hangi parti barajı geçebilir hangisi geçemez gibi düşüncelerden arî bir şekilde gidecek ve halk iradesi tam ve doğru bir şekilde meclise yansımış olacaktır; fakat barajın statik etkilerinden dolayı seçmen oyu, sandığa “serbestçe” yansıyamamaktadır. 1982 Anayasası’nın 67. maddesi ile seçimlerin; serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm, yargı yönetimi ve denetimi altında olması gerekliliğine anayasal güvence kazandırılmıştır. Bu bağlamda anayasa, devlete, seçimlerin serbestçe yapılmasını sağlayacak tedbirler alma yükümlülüğü yüklemiştir. Çağdaş demokratik hukuk düzeninde, baskı ve zorlamanın sadece fiziki baskı ve şiddet unsurları ile oluşacağı düşüncesi/yorumu artık çok dar kalmaktadır. Fiziki şiddet/baskı kullanılsın ya da kullanılsın, seçmenin düşünce alanında oluşturulacak her türlü zorlama, seçimlerin anayasal ilkelerinden olan serbestlik ilkesini zedeleyen etkenler olarak kabul edilmelidir. Barajın seçmen davranışlarındaki statik etkileri de baskı unsurunu kapsar nitelikte yorumlanmalı ve bu çerçevede değerlendirilerek bu etkileri ortadan kaldıracı düzenlemeler yapılmalıdır.

2.2.3.2. Dinamik etkiler

Baraj uygulamasının olduğu seçim sistemlerinde seçmenler, baraj dolayısıyla, genel olarak büyük partileri tercih etmektedirler. Seçimde oluşan bu davranış kalıbı, uzun vadede küçük partilerin oy oranlarının iyice düşmesine ve bu partilerin belli bir süre sonra tabela partisi haline gelerek siyaset sahnesinde ya sadece sembolik bir varlık olarak kalmalarına ya da tamamen silinip yok olmalarına neden olmaktadır. Uzun vadede seçmen davranışlarında oluşan bu yönelme, barajın dinamik etkileri olarak tanımlanır¹⁷⁷.

Ülkemizde uygulanan % 10 ülke seçim barajının seçmen davranışları üzerindeki dinamik etkileri, milletvekili genel seçimlerinden elde edilen sonuçlar yıldan yıla karşılaştırılarak daha somut hale getirilebilir. Seçim barajının dinamik etkilerini yansıtan iki gösterge vardır. Birinci gösterge, kullanılan toplam oyun her geçen yıl daha

177 Göksel ve Çınar, N201123, s.2, 3; Türkmen Göksel, Yetkin Çınar, 12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri, **TEPAV Politika Notu**, N201143, Haziran 2011, s. 2, 3.

da artarak sadece büyük partilerde toplanması; ikincisi ise küçük partilerin oy oranlarının yıldan yıla iyice düşmesidir. Bu iki gösterge doğrultusunda ülkemizde gerçekleştirilmiş olan milletvekili genel seçim sonuçlarına baktığımızda genel olarak ilk üç büyük siyasi partinin oy oranının yüksek, diğer küçük partilerin ise düşük olduğu görülür. Seçim sonuçlarına göre, seçmen oyları yıldan yıla büyük partilerde toplanma eğilimindedir. Uzun vadede ülkemizde büyük partilerin oy oranı iyice artarken küçük partilerinki ise azalmıştır. Bu durum, ülkemizde, birçok siyasi partinin tabela partisi haline gelmesine ve sadece sembolik bir varlık sürmesine neden olmaktadır.

2.2.4. % 10 Ülke seçim barajının misyon boyutu

Her siyasal sistem, kendi içinde açık ya da kapalı bir misyon taşır. Bu durum, ülkemizde uygulanmakta olan 12 Eylül 1980 askeri darbesi ürünü, % 10 ülke seçim barajı açısından da geçerlidir¹⁷⁸. % 10 ülke seçim barajı, daha önce de belirttiğimiz üzere temel olarak, ülkemizde, 1980 öncesi yaşanan istikrarsızlıklara ve koalisyon hükümetlerine tepki olarak, yönetimde istikrar ilkesini ön plana almak ve böylece güçlü tek parti iktidarlarının kurulmasını sağlamak amacı ile getirilmiştir.

%10 ülke seçim barajı ile amaçlananlar genel olarak şunlardır¹⁷⁹:

- Parlamentoda temsil hakkı kazanan siyasi parti sayısını sınırlandırarak zamanla seçmen oylarının merkezde toplanması ve böylece uzun vadede iki partili siyasal yaşama kavuşmak,
- Parlamentoda tek parti çoğunluğunu yakalamak, hükümet kurmayı kolaylaştırmak ve böylece istikrarsızlıkların önüne geçmek,
- Bölgesel partilerin kurulmasını engellemek; kurulması engellenemese dahi söz konusu partilerin parlamentoya girişini engellemek,
- Çok fazla küçük siyasal partinin kurulmasını/çoğalmasını engellemek,

178 Alkan, s. 152.

179 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 165; Sabuncu, 2006, s. 193.

Söz konusu bu amaçlar, sadece merkezi düşünce kalıplarının milletin meclisinde yer bulması, sistem dışı düşüncelerin ise bu meşru zeminin dışında tutulması ile gerçekleşebilecektir. Bu amaçlar doğrultusunda bütünsel olarak baktığımızda, uzun vadede toplum algısına, birkaç büyük merkezi siyasi parti haricinde seçim yapma alternatiflerinin bulunmadığı yerleştirilmek istenmektedir.

Peki, bu amaçların ne kadarı gerçekleşmiştir? Bu doğrultuda, milletvekili genel seçimleri sonucunda elde edilen veriler ve söz konusu yukarıda saydığımız amaçlar teker teker ele alınarak % 10 ülke seçim barajı ile amaçlananların ne kadarının gerçekleştiği konusunda fikir edinilebilir.

2.2.4.1. Parlamentoda temsil hakkı kazanan siyasi parti sayısını sınırlandırarak zamanla seçmen oylarının merkezde toplanması ve böylece uzun vadede iki partili siyasal yaşama kavuşmak

% 10 ülke seçim barajının en temel amaçlarından biri, merkezi düşünce yapısını topluma dikte ederek tüm toplumsal katmanları bu merkezi düşünce etrafında toplamaktır. İlimli seçmenin çoğunlukta olduğu varsayımından hareketle, bu seçmen kitlesinin barajı geçemeyeceğine inandığı birincil tercihini değil de barajı geçebileceğine inandığı ikincil tercihinin yönlenmesi sağlanarak söz konusu amaca ulaşmak istenmektedir¹⁸⁰; çünkü ülkemiz özelinde baraj dolayısıyla meclise giremeyen partilere oy veren seçmenin, daha sonraki seçimlerde baraj sorunu olan birincil tercihinin değil de rahatlıkla barajı geçip parlamentoda yer alabilecek olan ikincil tercihinin yönlenebildiğini biliyoruz.

1980’lerde kullanılan “*Bu milletın siyasi farklılıklardan canı çok yanmıştır*” ve “*Koalisyonlardan çok çektik, bize iki parti yeter*” söylemleri, baraj uygulaması ile getirilmeye çalışılan iki partili siyasal yaşamı en iyi şekilde özetlemektedir¹⁸¹.

Bu amaç bağlamında % 10 ülke seçim barajı, bazı küçük partilerin meclise girmesinin önüne geçilmesi açısından çok ciddi bir etkiye sahiptir; fakat asıl amaçlanan iki partili bir siyasal yaşam gerçekleşmiş midir? Bu sorunun cevabına ulaşmak için %10

180 Sabuncu, 2006, s. 193, 194; Alkan, s. 162.

181 Köker, s. 206.

ülke seçim barajının uygulandığı milletvekili genel seçimleri sonucunda parlamentoda temsil hakkı elde etmiş siyasi parti sayısını belirlememiz gerekmektedir. Ülkemizde 1987-2011 yılları arasında gerçekleştirilen milletvekili genel seçimleri sonucunda oluşan parlamentoda temsil hakkı elde edebilmiş siyasi parti sayısı, aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3

Mecliste Temsil Edilen Siyasal Parti Sayısı (1987-2011 Milletvekili Genel Seçim)

% 10 seçim barajlı milletvekili seçim dönemleri	Mecliste temsil hakkı elde eden siyasi parti sayısı
1987	3
1991	5
1995	5
1999	5
2002	2
2007	7
2011	4

Kaynak: D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Askeri Yapısı”, **Akademik Bakış**, Sayı:11, 2007, * Sayılar Arslan, s.7,10,14,17,21’den tarafımızca derlenmiştir.

% 10 ülke seçim barajının uygulanmış olduğu seçim dönemlerinde meclise girebilen parti sayısı, barajın uygulanmadığı dönemler sonucunda meclise girebilen parti sayısından doğal olarak daha az olacaktır; fakat tablodan da görüldüğü üzere ülkemizde 2002 milletvekili genel seçimleri haricinde % 10 ülke seçim barajının uygulanmış olduğu hiçbir seçim dönemi sonrasında iki partili bir parlamento oluşmamış; bu dönemlerde oluşan parlamento hep ikiden çok partili(çok partili) bir yapı arz etmiştir. Böylece % 10 ülke seçim barajının uygulanmış olduğu hiçbir seçim döneminde (2002 milletvekili genel seçimleri hariç) ülkemizde iki partili bir siyasal

hayatın yaşanmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dolayısıyla seçim barajı engeli, amacına ulaşamamıştır¹⁸².

3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimi, siyasal yaşamımıza “iki partili meclis”i getirmiştir; fakat seçim öncesi koşullara baktığımızda bu dönemin ülke siyaseti açısından istisnai bir dönem olduğu ve seçim sonucunda oluşan iki partili parlamentonun sadece seçim sistemi ve % 10 ülke seçim barajından değil; Türkiye’nin o dönem içinde bulunduğu özel koşullardan kaynaklandığı görülecektir. Seçim öncesi, ülkede yaşanan ekonomik ve siyasal krizler sonucunda, ülkede demokrasiye olan inanç zayıflamıştır. Toplum, yıllardır aynı siyasi partilerin, politikaların ve aynı şahsiyetlerin ülke siyasetine yön vermesinden dolayı bıkkınlık yaşamıştır. Toplumun, bu dönem, özellikle siyaset kurumuna ve demokrasiye olan güveni o kadar azalmıştır ki seçime katılım oranı, son zamanların en düşük oranı, % 79.14, olmuştur¹⁸³.

Tüm bu bilgiler ışığında her ne kadar % 10 ülke seçim barajının iki partili siyasal yaşam misyonunu gerçekleştirmediği rahatlıkla söylenebilse de bu noktada barajın meclise girebilen siyasi parti sayısını azaltmadaki rolü/etkisi göz ardı edilemez. Bu etkiyi, 1987-2011 seçim sonuçları ışığında varsayımsal olarak bir tablo yardımı ile seçim barajını % 3 ve % 10 olarak ele alıp, bu koşullarla TBMM’de temsil hakkı elde edebilen siyasi parti sayısını belirleyip her iki durum arasındaki farkı bularak daha somut hale getirebiliriz. (Söz konusu aşağıdaki tablo, 2007 ve 2011 genel seçim döneminde yaşanan bağımsız adaylık durumu göz önünde bulundurulmadan hazırlanmıştır.)

182 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 165; Sabuncu, 2006, s. 194.

183 Şeref İba, “Türkiye’de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, 58(2), 2003, s. 101- 102. s. 98-116.; Yüce, s. 24.

Tablo 4

% 10 ve % 3 ülke seçim barajı uygulamasında TBMM’de temsil edilen parti sayısı ¹⁸⁴
(1987-2011 Milletvekili Genel Seçimleri)

Seçim dönemleri	% 10 ülke barajlı seçimler	% 3 ülke barajlı seçimler
1987	3	5
1991	5	5
1995	5	7
1999	5	7
2002	2	7
2007	3	5
2011	3	3

Kaynak: D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Askeri Yapısı”,
Akademik Bakış, Sayı:11, 2007,
* Sayılar, Arslan, s.7,10,14,17,21’den tarafımızca derlenmiştir.

Tablodan da açıkça anlaşılacağı üzere % 3 ülke seçim barajı uygulamasında genel olarak meclise girebilen parti sayısı artmaktadır. Söz konusu tabloda en dikkate değer veriler, 2002 milletvekili genel seçimleri sonucunda oluşmuştur. Bu dönemde, ülke seçim barajının % 10 olması, mecliste sadece iki siyasi partinin temsil hakkı elde edebilmesine ve birçok siyasi partinin de meclis dışında kalmasına yol açmıştır. DYP, % 9.54; MHP, % 8.35; GP, % 7.25; DEHAP, % 6.14 oranında oy almalarına rağmen % 10 ülke seçim barajını aşamadığından meclis dışında kalmışlardır.

2002 milletvekili genel seçiminde ülke seçim barajı % 10 yerine % 3 olarak uygulanmış olsaydı mecliste temsil hakkı elde eden siyasi parti sayısı yedi olacaktır. Meclise girebilen parti sayısındaki artış ile birlikte mecliste temsil edilemeyen oy oranları da düşecektir¹⁸⁵; böylece % 10 seçim barajı ile zedelenen temsilde adalet ilkesi bir nebze de olsa baraj oranının düşürülmesi ile birlikte iyileştirilmiş olacaktır. Elde ettiğimiz tüm bu veriler, ülkemizde uygulanan % 10 ülke seçim barajının mecliste

184 Tablo, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde yaşanan bağımsız adaylık durumu göz önünde bulundurulmadan oluşturulmuştur.

185 Göksel ve Çınar, N201143, s. 4.

temsil hakkı elde edebilen siyasi parti sayısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu; fakat amaçlanan iki partili siyasal yaşamın gerçekleşmediğini göstermektedir.

2.2.4.2. Parlamentoda tek parti çoğunluğunu yakalamak, hükümet kurmayı kolaylaştırmak ve böylece istikrarsızlıkların önüne geçmek

Yüksek seçim barajı, seçimlerde en çok oyu alan siyasi partinin, TBMM'ye giremeyen partilerin hakkı olan milletvekili sandalyelerine de konarak ulaşacağı çoğunlukla ülkeyi tek başına yönetmesini amaçlamaktadır¹⁸⁶. Bu doğrultuda meclise girebilen siyasi parti sayısı olabildiğince sınırlı tutularak, daha az parti ile parlamenter çoğunluğun oluşması hedeflenmiştir¹⁸⁷.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, % 10 ülke seçim barajı, ülkemizde 1961 ve sonrası barajsız nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin uygulandığı dönemlerde oluşan istikrarsız koalisyon hükümetlerine tepki söylemi ile getirilmiştir.

% 10 ülke seçim barajı yolu ile güçlü tek parti iktidarları sağlanarak koalisyon hükümetlerinin önüne geçilmek istenmiştir; böylece doğabilecek istikrarsızlıklar defedilecek ve ayrıca hükümet kurmanın kolaylaştırılması da sağlanmış olacaktır¹⁸⁸. Bu amaç doğrultusunda kurulacak güçlü tek parti iktidarları, belli bir dönem sekteye uğramadan ülke yönetiminde söz sahibi olacak; karar alma ve uygulama mekanizması da hızlı ve kesintisiz bir şekilde işleyecektir.

Ülke seçim barajı ile ulaşılmak istenen bu amaç, ancak seçimler sonucunda kurulacak tek parti iktidarları ile gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda % 10 ülke seçim barajının uygulanmış olduğu 1987-2011 milletvekili genel seçimleri sonucunda oluşan hükümet şekillerini belirlemek gerekmektedir. % 10 ülke seçim barajının uygulanmış olduğu 1987-2011 yılları arasında milletvekili genel seçimleri sonrasında oluşan hükümet şekillerini gösterir tablo aşağıda sunulmuştur.

186 İbrahim Özden Kaboğlu, "Demokratik istikrar için", Birgün Gazetesi, 16 Nisan 2009.

187 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 173.

188 Göksel ve Çınar, s. 1; Sabuncu, 2006, s. 193, 194; Tuncer, s. 176.

Tablo 5

1987-2011 Milletvekili Genel Seçimleri Sonucunda Oluşan Hükümet Şekilleri

Türkiye Genel Seçim Dönemleri	Hükümet Şekli
1987	Tek parti
1991	Koalisyon
1995	Koalisyon
1999	Koalisyon
2002	Tek parti
2007	Tek parti
2011	Tek parti

Kaynak: Erol Tuncer, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), ss.167-182.
Veriler, s.171 ve 173’ten derlenmiştir.

Tablodan da anlaşıldığı üzere, 1987’den bu yana, milletvekili genel seçim sonuçlarına göre üç koalisyon hükümeti, dört de tek parti hükümeti kurulmuştur. Bu veriler doğrultusunda % 10 ülke seçim barajının uygulandığı milletvekili genel seçimleri sonucunda her zaman tek parti iktidarlarının oluşmadığını açıkça söyleyebiliriz¹⁸⁹. Tüm bunlar, % 10 ülke seçim barajının, amaçlanan “yönetimde istikrar” misyonunun gerçekleşmesinde katkı sağlamadığını göstermektedir¹⁹⁰.

Ayrıca tek parti hükümetlerinin istikrar ile; koalisyon hükümetlerinin ise istikrarsızlıkla eşdeğer tutulması ve bu yönde yapılan her türlü genelleme de yanlış ve sağlıksızdır¹⁹¹. Bu doğrultuda ülkemizde, koalisyon hükümetlerinin tek parti hükümetlerinden daha istikrarlı olduğu dönemler yaşanmıştır. Ayrıca Türkiye gibi çatışmacı öge ve özelliklerin öne çıktığı bir toplumda koalisyon, bir uzlaştırma ve

189 Tuncer, s. 177.

190 İbrahim Özden Kaboğlu, “Avrupa sınavındaki seçimler”, Birgün Gazetesi, 30 Ağustos 2006.

191 Alkan, s. 164; Sabuncu, 2006, s. 193.

meşrulaştırma işlevi görmektedir. Demokrasi, çatışmaların uzlaşması ise koalisyon bunu gerçekleştirmenin en etkili yoludur¹⁹².

Herhangi bir seçim sisteminin amacı eğer istikrarlı bir yönetim sağlamak ise bu amacın kendisi başlı başına demokratik değerlere aykırılık teşkil eder. Seçimler, doğaları gereği istikrarlı yönetim sağlamak misyonunu taşıyamazlar. Seçim sistemleri doğaları gereği sadece temsilde adaleti sağlamaya yönelik olmalı ve bu yönü ile seçmen oylarını en etkin şekilde temsil gücü olarak meclise yansıtmayı amaçlamalıdır. Bundan dolayı seçim yasalarına ancak ve ancak demokratik sorumluluk yüklenebilir. Çağdaş demokratik değerler çerçevesinde oluşturulmuş olan bir yapı, ancak böyle bir misyon taşıyabilir¹⁹³.

2.2.4.3. Bölgesel partilerin kurulmasını engellemek; kurulması engellenemese dahi söz konusu partilerin parlamentoya girişini engellemek

Muhtemel kurulabilecek bölgesel partilerin oluşumunu zorlaştırmak; bu olmasa dahi sözü edilen bölgesel partilerin meclise girmelerinin engellenmesi de % 10 ülke seçim barajı uygulamasının bir diğer amacı olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁴.

Bölgesel partiler, sadece belli bölgelerden yüksek oranlarda oy alabilen siyasi partilerdir. Bu niteliklerinden dolayı bölgesel partiler, ülke barajlı nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinde her ne kadar belli bölgelerde kullanılan oyların büyük bir çoğunluğunu alıyor olsa da aldıkları oy oranı, ülke genelinde uygulanan ülke seçim barajı oranını aşamadığından parlamento dışında kalmaktadırlar.

Türkiye özelinde % 10 ülke seçim barajı, mevzuatımızda yerini aldığı andan 2007 milletvekili genel seçimlerine kadar söz konusu misyonunu, ülkemizin Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinden çok yüksek oranda oy alan fakat ülke genelinde kullanılan geçerli oyların % 10'unu aşamayan HEP(Halkın Emek Partisi), DEP(Demokrasi Partisi), HADEP(Halkın Demokrasi Partisi) gibi siyasi partileri meclis dışında bırakarak gerçekleştirmiştir. % 10 ülke seçim barajının bu olumsuz

192 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 130.

193 Alkan, s. 162-163, 164; Sami Türk, 2006, s. 103.

194 Sabuncu, 2006, s. 193, 195.

etkisi, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde gündeme gelen bağımsız milletvekili adaylığı kurumu ile azaltılmaya çalışılmıştır¹⁹⁵.

Milletvekili genel seçimlerinde bağımsız adaylar için % 10 ülke seçim barajı uygulanmamaktadır. Bağımsız adayların baraj sorunu, ülkemizde, daha çok geçmişte Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar doğrultusunda şekillenmiş ve ortadan tamamen kalkmış olan seçim çevresi barajı ile ilgilidir¹⁹⁶. Bağımsız adaylar, sadece bir seçim çevresinden aday olabileceklerinden bunlar için ülke seçim barajı değil; seçim çevresi barajı uygulanabilir¹⁹⁷. Daha önce belirttiğimiz üzere seçim çevresi barajı Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlar doğrultusunda ülkemizde tamamen ortadan kalkmıştır. Tüm bunlardan dolayı bütünsel olarak baktığımızda, ülkemizde yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerine göre bağımsız milletvekili adayları için herhangi bir seçim barajı uygulaması yoktur¹⁹⁸. Bu noktada bağımsız adaylık kurumuna değinmekte fayda bulunmaktadır;

Kişi, seçime bir siyasal partiden aday olabileceği gibi bağımsız aday olarak da katılabilir¹⁹⁹. Kişinin vatandaşı olduğu ülkenin yönetimine katılma; seçme ve seçilme hakkı modern demokratik düzenin insanlara tanıdığı en temel haklarından biridir²⁰⁰.

Ülkemizde, Anayasada ve seçim kanunlarında belirtilen koşullara sahip her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, ister herhangi bir siyasal partiden, isterse de bağımsız olarak seçimlere katılabilir. Bu konuda 1982 Anayasası, “Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları” başlıklı 67/I maddesinde “*Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir.*” denilmek suretiyle bağımsız adaylık kurumuna anayasal güvence kazandırmıştır.

Bağımsız adaylık kurumu, yasa ile de ayrıca düzenlenmiştir. 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’ndaki ilgili hükümler şunlardır²⁰¹:

195 Abdülhakimoğulları, s. 287.

196 Abdülhakimoğulları, s. 294.

197 Parlar ve Hatipoğlu, s. 808.

198 Yozgat ve Zabun, s. 79; Abdülhakimoğulları, s. 287.

199 Abdülhakimoğulları, s. 269, 298; Uzel Türk, s. 268.

200 Abdülhakimoğulları, s. 272.

2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, m. 12

“Bir siyasi partiye mensup olsun veya olmasın seçilme yeterliliğine sahip her Türk vatandaşı bu Kanun hükümlerine göre milletvekilliğine adaylığını koyabilir.”

2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, m. 21

“Bağımsız milletvekilli adaylığı için yapılacak başvuru, adayın milletvekili seçilmek istediği çevrenin il seçim kurulu başkanlığına, bu Kanunun adaylık için aradığı şart ve nitelikleri taşıdığını belirten bir yazı ile yapılır. Kurul başkanlığı başvurunun alındığına ilişkin bir belge verir ve derhal Yüksek Seçim Kuruluna duyurur. Yüksek Seçim Kurulu bu başvuruları, il seçim kurulları da kendi çevrelerine ait olanları, alışılmış araçlarla geçici listeler halinde ilan eder.”

Türkiye pratiğinde, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimi, bağımsız adaylık kurumunun kilometre taşlarından biridir. HEP, DEP, HADEP geleneğinden gelen Demokratik Toplum Partisi(DTP), özellikle geçmişte Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çok yüksek bir oranda oy almasına rağmen % 10 ülke seçim barajını aşamamasından dolayı mecliste temsil hakkı elde edememiştir. DTP, bu soruna çözüm olarak bağımsız adaylık kurumundan yararlanmaya karar vermiştir. Bu bölgelerdeki oy potansiyelini mecliste temsil gücüne çevirmek isteyen DTP, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde, % 10'luk seçim barajı engelini aşmak için ÖDP, EMEP ve SDP ile *“Bin Umut Adayları”* adı altında blok oluşturarak bağımsız adayları desteklemiştir. Oy oranlarının % 10'un altında kalacağını düşünen bu siyasal partiler, seçimde adaylarını bağımsız listeden göstermiş ve güçlerini birleştirerek bir blok halinde seçim kampanyası yapmışlardır.

Bağımsızların güçlü çıkışı, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinin en önemli özelliklerinden biri olmuştur. Seçimler sonucunda Bin Umut Bağımsız Adayları 23 tane milletvekilliği kazanma başarısı göstermişlerdir. Seçimden sonra 22 tanesi yeniden bir araya gelerek eski partilerine(DTP) geçmiş ve böylece her seçim döneminde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden çok yüksek oranda oy alan fakat aldıkları oy oranı ülke genelinde kullanılan geçerli oyun % 10'unu aşmadığından hiçbir

milletvekilliği kazanamayarak meclis dışında kalan DTP, bu sayede TBMM’de temsil gücü elde etmiş ve ayrıca grup²⁰² da oluşturabilmiştir²⁰³.

Bu dönemde ayrıca “Bin Umut Bağımsız Adayları”ndan ÖDP genel başkanı Ufuk URAS, bağımsız milletvekili seçildikten sonra yeniden ÖDP’ye geçmiş ve böylece ÖDP’nin de mecliste temsil gücü elde etmesi sağlanmıştır. Seçime bağımsız olarak katılan bir diğer kişi ise BBP genel başkanı Muhsin YAZICIOĞLU’dur. Yazıcıoğlu, bağımsız milletvekili seçildikten sonra aynı yolla partisine geri dönmüş ve BBP de böylece meclis çatısı altında temsil edilebilmiştir²⁰⁴.

22 Haziran 2011 milletvekili genel seçiminde sol siyasi partiler ve fraksiyonlar “*Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku*” olarak seçimde bağımsızları desteklemişlerdir. Yapılan seçim sonucunda 36 bağımsız milletvekilliği elde edilerek büyük bir başarı sağlanmıştır. Böylece bu dönemde de, kapatılan DTP’nin yerine kurulan Barış ve Demokrasi Partisi(BDP) mecliste temsil gücü elde etmiş ve grup kurabilmiştir. Görüldüğü üzere % 10 ülke seçim barajı, bağımsız milletvekilliği kurumu yolu ile tamamen işlevsiz hale getirilmiştir.

2.2.4.4. Çok fazla küçük siyasi partinin kurulmasını/çoğalmasını engellemek

Ülke seçim barajı uygulanmasının arka planındaki bir diğer amaç ise çok fazla siyasi parti oluşumunu engellemek ve ayrıca var olan merkezi düşünüş yapısının dışındaki siyasi partilerin de ülke seçim barajı vesilesiyle meclis dışında bırakılarak uzun vadede sistemden tamamen silinmelerini sağlamaktır²⁰⁵.

Söz konusu bu amaç çerçevesinde, % 10 ülke seçim barajının uygulandığı seçim dönemlerinden günümüze, seçime katılan siyasi parti sayısında azalma yaşanması gerekmektedir. Bu misyon çerçevesinde seçime katılan siyasi parti sayısında azalma olmasa dahi artmanın yaşanmaması gerekir.

202 TBMM’de grup oluşturmak için asgari milletvekili sayısı, yirmidir.

203 Abdulhakimoğulları, s. 287-288.

204 Abdulhakimoğulları, s. 287-288; Bulut, parag. 27.

205 Göksel ve Çınar, s. 1; Sabuncu, 2006, s. 193.

% 10 ülke seçim barajının uygulandığı seçim dönemlerinde, seçime katılan siyasi parti sayılarını bularak uzun vadede bu amacın gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleyebiliriz. 1987-2011 yılları arasında gerçekleşen milletvekili genel seçimlerine katılan siyasi parti sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6
1987-2011 Milletvekili Genel Seçimlerine Katılan Parti Sayısı

Türkiye’de Genel Seçim Dönemleri	Seçime Katılan Toplam Siyasi Parti Sayısı
1987	7
1991	6
1995	12
1999	20
2002	18
2007	14
2011	15

Kaynak: D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Askeri Yapısı”, **Akademik Bakış**, Sayı:11, 2007,
* Sayılar Arslan, s.7,10,14,17,21’den tarafımızca derlenmiştir.

Yasa koyucu, % 10 ülke seçim barajı vesilesiyle meclis dışında kalan siyasi partilerin zamanla ortadan kalkacağı varsayımından hareket etmiştir; fakat beklenen durum gerçekleşmemiş ve ülkemizde geçmişten günümüze siyasi parti sayısında önemli bir artış yaşanmıştır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere milletvekili genel seçimlerine 1987’de yedi; 1991’de altı siyasi parti katılmışken; 1995 seçimlerinde, seçime katılan parti sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. 1995’te 12 siyasi parti milletvekili genel seçimlerine katılmıştır. Tablodan da açıkça görüldüğü üzere 1995’ten günümüze ise seçime katılan siyasi parti sayısı hep yüksek seviyelerde seyretmiştir.

Ayrıca önemle belirtmek gerekir ki; % 10 ülke seçim barajı, siyasal sistemdeki küçük partilerin her zaman meclis dışında kalmasını tam olarak sağlayamamıştır. Şöyle ki; Ülkemiz özelinde zaman zaman, % 10 ülke seçim barajını aşamayacağını düşünen küçük siyasi partiler, mecliste temsil gücü elde edebilmek amacıyla milletvekili

adaylarını, baraj sorunu olmayan daha büyük partilerin listesinden göstererek seçim ittifakı yapmaktadırlar. Küçük siyasi partilerin söz konusu bu adayları, seçildikten sonra genellikle eski partilerine geri dönmekte ve artık eski partilerinin çatısı altında mecliste varlıklarını sürdürmektedirler. Bu yolla küçük partiler de artık mecliste varlık bulabilmektedirler²⁰⁶.

2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun "Siyasi partilerin adayları ve bağımsız adaylar" başlıklı 16. maddesi, "*Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler*" hükmü ile siyasi parti ittifakları yasaklandığından, ülkemizde seçim öncesi yaşanan söz konusu ittifaklar fiili siyasi parti ittifakları olmaktadır.

Ülkemizde, milletvekili genel seçimlerinde yapılan fiili ittifaklar konusunda en bilindik örnekler, 20 Ekim 1991 Milletvekili genel seçimlerinde Halkın Emek Partisi(HEP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti(SHP) arasında yaşanan ve 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Sol Parti(DSP) ve Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) arasında yaşanan ittifaklardır. 1991 Milletvekili genel seçimlerinde HEP, SHP'nin listesine dahil olarak on sekiz sandalye kazanmış ve böylece mecliste temsil gücü elde edebilmiştir. 2007'de yapılan milletvekili genel seçiminde ise DSP, CHP ile işbirliği yapmış ve on üç adayının milletvekili seçilmesini böylece başarmıştır. Seçilen milletvekilleri daha sonra CHP'den ayrılmış ve eski partileri olan DSP'ye geri dönmüşlerdir. Böylece DSP de mecliste temsil edilebilmiştir. 1991 seçimlerinde yaşanan bir diğer ittifak ise Milliyetçi Çalışma Partisi(MÇP), İslahatçı Demokrasi Partisi(IDP) ve Refah Partisi(RP) arasında yaşanmış olan ittifaktır. 1991 genel seçiminde MÇP ve IDP, adaylarını RP listesinden göstererek seçime katılmışlar ve bu sayede kendi adayları için mecliste sandalye elde edebilmişlerdir²⁰⁷.

Sonuç olarak, tüm teorik ve pratik okumalar, bizlere yasa koyucunun % 10 ülke seçim barajını uygulamakla elde etmek istediği amaçlara genel olarak ulaşamadığını göstermektedir.

206 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 165.

207 Arslan, s. 11.

2.3. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TEMSİL SORUNU

2.3.1. Eksik temsil ve aşkın temsil kavramları

“Eksik Temsil” ve “Aşkın Temsil” kavramları, seçim sistemlerinin, siyasi partiler ya da bağımsızlar için kullanılan oyları, millet meclisine orantılı bir şekilde yansıtabiliyor olup olmadığı sorununa dayanmaktadır. Bir partinin aldığı oy oranı, o partiye aldığı oy oranından daha yüksek bir temsil gücü sağlıyor ise aşkın temsil durumu; daha düşük oranlı bir temsil gücü kazandırıyor ise eksik temsil durumu yaşanıyor demektir. Aşkın ya da eksik temsil oranının düşük olduğu seçim sistemlerinde temsilde adalet ilkesine; yüksek olduğu seçim sistemlerinde ise yönetimde istikrar ilkesine öncelik verildiği söylenebilir²⁰⁸.

Çağdaş demokratik devlet yapısında, parlamentoya yüklenen adil temsili sağlama misyonu, seçimde kullanılan oyların en üst düzeyde milletin meclisine yansımış olması ile doğrudan bağlantılıdır. Adil bir temsil, ancak siyasi partilerin seçim sonucunda aldıkları oyların orantılı bir şekilde mecliste temsil gücüne dönüşmesi ile gerçekleşecektir. Seçim sonucunda, eğer bazı partiler aldığı oy oranlarından daha fazla; bazıları ise daha az temsil gücü elde edebiliyorsa temsilde adalet ilkesi gerçekleşmemiş demektir²⁰⁹.

Parlamentolar, ülkenin tamamını bağlayıcı kararların alınıp yasaların yapıldığı kurumlardır. Bu yönü ile toplumun tüm katmanlarını barındırması gerekli olan parlamentoda, yaşanacak eksik veya aşkın temsil, telafisi zor siyasi sorunlara neden olacaktır²¹⁰. Bu durum, her şeyden önce parlamentoda temsil sorununa neden olacaktır. Eksik temsil ve aşkın temsil oranları, seçim dönemlerinde partilerin aldıkları oy oranları ile mecliste temsil edilme oranlarının arasındaki fark bulunarak hesaplanır. Bu oranlar, seçim sonucunda oluşan parlamentonun temsil yapısı hususunda oldukça önemli veriler sunmaktadır. Aşkın ya da eksik temsil oranının düşük olduğu seçim dönemlerinde temsilde adalet ilkesi gerçekleşmiş olacağından parlamentoda temsil sorunu yaşanmayacak; fakat aşkın ya da eksik temsil oranının yüksek olduğu seçim

208 Tuncer, s. 168.

209 Tuncer, s. 168.

210 Alkan, s. 163.

dönemlerinde temsilde adalet ilkesi zedelenmiş olacağından parlamentonun temsil sorunu gündeme gelecektir²¹¹.

Özellikle seçim barajı uygulanan seçim sistemlerinde eksik ve aşkın temsil durumları, en somut hali ile karşımıza çıkarmaktadır. Ülkemiz özelinde uygulanan % 10 ülke seçim barajı da eksik ve aşkın temsil durumlarına neden olmakta ve bundan dolayı da TBMM'nin temsil sorunu gündeme gelmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz üzere 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, "Genel baraj ve hesaplama yöntemi" başlıklı 33. maddesinde "*Genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan yerlerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekilliği kazanamazlar.....*" denilmek suretiyle, ülke genelinde geçerli oyların % 10'unu aşamayan partinin hiçbir milletvekilliği kazanamayacağı belirtilmiştir. Böylece seçim sonucunda % 10 ülke seçim barajını aşamamış olan siyasi parti için kullanılan seçmen oyları mecliste temsil gücüne dönüşmeyeceğinden tabir yerinde ise boşa gitmiş olacaktır. Bu da alınan oy ile elde edilen temsil gücü arasında orantısızlık yaşanmasına ve barajı aşamayan siyasi parti için her zaman bir eksik temsil durumunun varlığına neden olacaktır.

2.3.2. Milletvekili genel seçim sonuçları (1987-2011) ışığında baraj uygulamasından kaynaklı eksik ve aşkın temsil sorunu

Ülkemizde seçim sonuçları, 1950 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinden itibaren düzenli olarak yayımlanmaya başlanmıştır²¹². Bu doğrultuda, % 10 ülke seçim barajının uygulanmış olduğu milletvekili genel seçim sonuçları yardımı ile seçim dönemlerine ait eksik ve aşkın temsil oranlarını bularak, elde edilen veriler doğrultusunda TBMM'nin temsil sorununu ele alabiliriz. Aşağıda yer alan tablolarda 1987'den bu yana Türkiye'de gerçekleştirilen milletvekili genel seçim sonuçları, partilerin oy oranları ve temsil oranları verilmiştir. (1983 milletvekili genel seçimlerinde de % 10 ülke seçim barajı uygulanmıştır; fakat bu seçim, özel düzenlemelerle ve serbest

211 Alkan, s. 163; Tuncer, s. 181.

212 Tuncer, s. 170.

seçim uygulamasından oldukça uzak bir ortamda yapıldığından çalışmamızın dışında tutulmuştur.)

Tablo 7
1987 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	ANAP	36.31	292	64.89
2	SHP	24.74	99	22.00
3	DYP	19.14	59	13.11
4	DSP	8.53		
5	RP	7.16		
6	MÇP	2.93		
7	IDP	0.82		
8	BAĞ.	0.37		

Kaynak: D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Askeri Yapısı”, *Akademik Bakış*, Sayı:11, 2007, s.7.

1987 Milletvekili genel seçim sonuçlarına baktığımızda; öncelikle göze çarpan durum, ilk sıradaki siyasal partinin almış olduğu oy oranına karşılık çok daha yüksek bir oranda mecliste temsil gücü elde etmiş olmasıdır. Seçim sonuçlarına göre birinci olan ANAP, aldığı % 36.31’lik oy oranına karşılık % 64.89’luk bir oy oranı ile mecliste temsil edilmiştir. Buna göre birinci parti için aşkın temsil durumu yaşanmıştır ve yaşanan aşkın temsil oranı, % 28.58’dir.

Seçim sonucunda ikinci ve üçüncü olan partiler için ise eksik temsil durumu yaşanmıştır. Seçim sonucuna göre ikinci parti olan SHP, % 24.74 oy oranına karşılık mecliste % 22.00’lük temsil gücü kazanabilmiş; üçüncü parti olan DYP ise % 19.14’lük bir oy oranına karşılık mecliste % 13.11’lik bir temsil gücü sağlamıştır. Yaşanan eksik temsil oranları SHP için % 2.74; DYP için ise % 6.03’tür.

Bu seçim döneminde DSP, % 8.53 ve RP ise % 7.16’lık oy oranlarına rağmen % 10 ülke seçim barajını aşamadıklarından mecliste temsil hakkı elde edememişlerdir. % 10 ülke seçim barajından dolayı meclis dışında kalan toplam oy oranı % 19.81’dir.

Sonuç olarak; 1987 milletvekili genel seçimi sonucunda oluşan tablodan, adaletsiz bir temsil dağılımının yaşandığını, alınan oyların orantılı bir şekilde mecliste

temsil gücüne dönüşmediğini, kayda değer oranda seçmen oyunun da % 10 ülke seçim barajı dolayısıyla meclis dışında kaldığını söyleyebiliriz. Eksik ve aşkın temsil durumlarından kaynaklı orantısız ve hakkaniyete aykırı durum, 1987 milletvekili genel seçimi sonucunda oluşan TBMM’de temsil sorununun yaşandığını göstermektedir.

Tablo 8
1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı,
Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	DYP	27.03	178	39.56
2	ANAP	24.01	115	25.56
3	SHP	20.75	88	19.56
4	RP	16.88	62	13.76
5	DSP	10.75	7	1.56
6	SP	0.44		
7	BAĞ.	0.13		

Kaynak: D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Askeri Yapısı”, *Akademik Bakış*, Sayı:11, 2007, s.10.

1991 Milletvekili genel seçim sonuçlarına göre, hem birinci hem de ikinci olan partiler adına aşkın temsil durumu yaşanmıştır. Seçim sonuçlarına göre birinci parti olan DYP, % 27.03’lük bir oy oranına kavuşmuştur; fakat aldığı bu oy oranına karşılık mecliste elde ettiği temsil gücü % 39.56’dır. İkinci parti olan ANAP, % 24.01 oy oranı ile % 25.56’lık temsil gücü elde etmiştir. Söz konusu bu siyasi partiler için yaşanan aşkın temsil oranları sırasıyla % 12.53 ve % 1.55’tir.

Seçim sonucuna göre üçüncü, dördüncü ve beşinci olan siyasi partiler için eksik temsil durumu söz konusudur. SHP için % 1.19; RP için % 3.12; DSP için ise % 9.19 oranında eksik temsil durumu yaşanmıştır.

Bu seçim döneminde, özellikle DSP’nin yaşadığı hakkaniyete aykırı durum çok dikkat çekicidir. DSP, bu seçim döneminde % 10.75 oranında oy almış olmasına rağmen mecliste sadece % 1.56’lık oran ile temsil edilmiştir. DSP için yaşanan eksik temsil oranı adil temsil açısından oldukça olumsuz bir tablo yansıtmıştır.

Söz konusu bu seçim döneminde, % 10 ülke seçim barajını aşan çok sayıda siyasi parti olduğundan, bu sebep dolayısı ile meclis dışında kalan siyasi parti sayısı düşük olmuştur; fakat bu durum, mecliste yaşanan eksik ve aşkın temsil durumlarını sadece hafifletmiştir; tamamen ortadan kaldıramamıştır.

Sonuç olarak, 1991 milletvekili genel seçim sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, bu dönem, siyasi partilerin aldığı oy oranları ile meclisteki temsil oranları arasındaki fark, orantısız bir temsil gücü dağılımının yaşandığını göstermektedir. Bu durum, TBMM'nin temsil sorununu gündeme getirmiştir.

Tablo 9

1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	RP	21.38	158	28.73
2	ANAP	19.65	132	24
3	DYP	19.18	135	24.55
4	DSP	14.64	76	13.82
5	CHP	10.71	49	8.90
6	MHP	8.18		
7	HADEP	4.17		
8	BAĞ.	0.48		
9	YDH	0.48		
10	MP	0.45		
11	YDP	0.34		
12	İP	0.22		
13	YP	0.13		

Kaynak: D. Ali Arslan, "12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'nin Askeri Yapısı", *Akademik Bakış*, Sayı:11, 2007, s.14.

1995 milletvekili genel seçim sonuçlarına baktığımızda, geçmişte yapılan iki genel seçime(1987 ve 1991) oranla bu dönemde, aşkın ve eksik temsil oranlarının düştüğünü görebiliyoruz. Seçim sonucunda birinci olan RP, % 21.38 oy oranına karşılık % 28.73'lük bir oranda mecliste temsil gücü sağlamıştır. RP için aşkın temsil oranı, 7.35'tir. Bu seçim döneminde ikinci ve üçüncü olan partiler için de aşkın temsil durumu yaşanmıştır. İkinci parti olan ANAP için, % 4.35; üçüncü parti olan DYP için ise % 5.37 oranında aşkın temsil durumu yaşanmıştır.

Seçim sonucuna göre dördüncü ve beşinci olan partiler için ise eksik temsil durumu yaşanmıştır. DSP, % 14.64 oy oranına karşılık, mecliste % 13.82; CHP ise % 10.71'lik oy oranına karşılık, % 8.90 oranında temsil gücü elde edebilmiştir. Yaşanan eksik temsil oranı, DSP için % 0.82; CHP için ise % 1.82'dir.

Seçim sonucunda MHP ve HADEP kayda değer oranda oy almalarına rağmen % 10 ülke seçim barajını aşamadıklarından meclis dışında kalmışlardır. MHP, % 8.18 ve HADEP ise % 4.17 oranında oy almışlardır; fakat % 10 ülke seçim barajı sebebiyle söz konusu siyasal partilerin seçmen kitlesi, bu dönemde mecliste temsil edilememiştir. Bu seçim döneminde % 10 ülke seçim barajını geçemeyen ve meclis dışında kalan toplam oy oranı % 14.45'tir.

Daha önceki seçim sonuçları ile karşılaştırıldığında, her ne kadar alınan oy oranına göre temsil gücü kazanımı daha orantılı sonuçlar sağlamışsa da özellikle % 10 ülke seçim barajı dolayısıyla meclis dışında kalan ve bundan dolayı temsil edilemeyen oy oranının yüksekliği, 1995 milletvekili genel seçimleri sonucunda oluşan TBMM'nin temsil sorununu gündeme getirmiştir.

Tablo 10
1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı,
Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	DSP	22.19	136	24.73
2	MHP	17.98	129	23.45
3	FP	15.41	111	20.18
4	ANAP	13.22	86	15.64
5	DYP	12.01	85	15.45
6	CHP	8.71		
7	HADEP	4.75		
8	BBP	1.46		
9	BAĞ.	0.87	3	0.55
10	ÖDP	0.80		
11	DTP	0.58		
12	LDP	0.41		
13	DP	0.30		
14	MP	0.25		
15	BP	0.25		
16	İP	0.18		
17	EMEP	0.17		
18	YDP	0.14		
19	SİP	0.12		
20	DEPAR	0.12		
21	DBP	0.08		

Kaynak: D. Ali Arslan, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Askeri Yapısı”, *Akademik Bakış*, Sayı:11, 2007, s.17-18.

1999 milletvekili genel seçim sonuçlarına göre birinci olan DSP % 22.19’lik oy oranına karşılık mecliste % 24.73 ile; ikinci olan MHP, % 17.98’lik oy oranına karşılık % 23.45 ile; üçüncü olan FP ise % 15.41’lik oy oranına karşılık % 20.18 ile temsil edilmiştir. Her üç parti için de aşkın temsil durumu söz konusu olmuştur. Yaşanan aşkın temsil oranı, DSP için % 2.54; MHP için % 5.47; RP için ise % 4.77’dir.

Barajı geçen diğer iki siyasi parti için ise eksik temsil durumu gerçekleşmiştir. Söz konusu seçim döneminde, ANAP % 2.42; DYP ise % 3.44 oranında eksik temsil edilmişlerdir.

Bu seçim döneminde CHP, % 8.71 ve HADEP, % 4.75 oranında oy almalarına rağmen % 10 ülke seçim barajını aşamadıklarından dolayı meclis dışında kalmışlardır.

Her iki siyasi parti de mecliste temsil edilememiştir. Bu seçim döneminde % 10 ülke seçim barajını geçemeyerek mecliste temsil edilmeyen toplam oy oranı yaklaşık olarak % 20'dir.

1999 milletvekili genel seçimleri sonucunda, alınan oy oranlarına karşılık adaletsiz bir temsil gücü dağılımı yaşanmış; ayrıca % 10 ülke seçim barajından dolayı da önemli oranda seçmen oyu meclise yansımamış, meclis dışında kalmıştır. Yaşanan bu durumlar, TBMM'de temsil sorunu yaşanmasına neden olmuştur.

Tablo 11

**2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı,
Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları**

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	AKP	34.43	365	66.37
2	CHP	19.41	177	32.18
3	DYP	9.54		
4	MHP	8.35		
5	GP	7.25		
6	DEHAP	6.14		
7	ANAP	5.11		
8	SP	2.49		
9	DSP	1.22		
10	YTP	1.15		
11	BBP	1.02		
12	BAĞ.	0.96	8	1.45
13	YP	0.93		
14	İP	0.51		
15	BTP	0.48		
16	ÖDP	0.34		
17	LDP	0.28		
18	MP	0.22		
19	TKP	0.19		

Kaynak: D. Ali Arslan, "12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'nin Askeri Yapısı", **Akademik Bakış**, Sayı:11, 2007, s.21-22.

3 Kasım 2002 Milletvekili genel seçimi, son yılların en düşük katılımı ile gerçekleşmiştir²¹³. Seçime katılım oranı % 79.14 olmuştur²¹⁴.

3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimi sonucunda oluşan tablonun Türkiye toplumu ve siyasi hayat açısından önemli bir yeri vardır. Bu seçim dönemi, özellikle aşırı temsil adaletsizliği ile dikkat çekmiş ve siyasi hayatımıza iki partili meclis yapısını getirmiştir²¹⁵. Söz konusu seçim döneminde sadece iki siyasal parti, AKP, % 34.43 oy oranı ile CHP ise % 19.41 oy oranı ile % 10 ülke seçim barajını aşip mecliste temsil hakkı elde etmiştir.

Mecliste var olan iki parti, birlikte toplam geçerli oyların sadece % 53.84'ünü alabilmiştir. Yani bu seçim döneminde mecliste toplam geçerli oyun sadece % 53.84'ü temsil edilebilmiş, geriye kalan, seçimde kullanılan geçerli oyun % 46.16'i ise meclis dışında kalmıştır²¹⁶.

% 10 ülke seçim barajını aşarak mecliste temsil hakkı elde edebilen her iki siyasi parti, AKP ve CHP, için yüksek oranda aşkın temsil durumu yaşanmıştır. Seçim sonucunda birinci olan AKP, aldığı % 34.43'lik oy oranına karşılık mecliste % 66.37'lik oranda temsil gücü elde etmiştir. İkinci olan CHP, aldığı % 19.41'lik oy oranına karşılık mecliste % 32.18 oranında temsil gücü sağlamıştır. Buna göre AKP için % 31.94; CHP için ise % 12.77 oranında aşkın temsil yaşanmıştır.

% 10 ülke seçim barajını aşamadığından dolayı mecliste temsil edilemeyen oy oranı, bu seçim döneminde çok yüksek seviyededir. Seçimde sırasıyla DYP % 9.54; MHP, % 8.35; GP, % 7.25; DEHAP, % 6.14; ANAP, % 5.11'lik oy oranlarına rağmen % 10 ülke seçim barajını aşamadıklarından mecliste temsil hakkı elde edememişlerdir. Söz konusu bu beş siyasal parti için kullanılmış olan seçmen oylarının bu dönemde mecliste hiçbir karşılığı olmamıştır.

Sonuç olarak, % 10 ülke seçim barajını sadece iki parti aşabildiğinden, söz konusu bu partiler için yüksek seviyede aşkın temsil durumu yaşanmıştır. Ayrıca birçok

213 İba, s. 102. 104; Arslan, s. 19.

214 Bulut, 2002, paragraf. 15.

215 İba, s. 97; Arslan, s. 19; Yüce, s. 23; Bulut, paragraf. 16, 19.

216 İba, s. 104; Tuncer, s. 174; Bulut, paragraf. 17.

siyasi parti, bu seçimde, % 10 eşiğine yakın oy almış olmasına rağmen meclis dışında kalmış olduğundan dolayı yüksek miktarda seçmen oyu, meclise yansımamıştır. Bu durum söz konusu temsil adaletsizliğini daha da katlamıştır.

Yaşanan tüm bu sonuçlar, 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimi sonucunda oluşan TBMM'nin temsil krizine yeni bir boyut kazandırmıştır²¹⁷. TBMM'nin temsil sorunu, bu dönemde en üst düzeyde yaşanmıştır.

Tablo 12
2007 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı, Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	AKP	46.58	341	62.11
2	CHP	26.88	112	20.40
3	MHP	14.27	71	12.75
4	DP	5.42		
5	BAĞ./DTP	5.32	26	4.74
6	GP	3.04		
7	SP	2.34		
8	BTP	0.52		
9	HYP	0.50		
10	İP	0.36		
11	ATP	0.33		
12	TKP	0.23		
13	ÖDP	0.15		
14	LDP	0.10		
15	EMEP	0.08		

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=15 (Erişim Tarihi 24.04.2012)

Öncelikle 3 Kasım 2002 Milletvekili genel seçim sonuçları göz önünde bulundurulduğunda 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçim sonuçlarının temsil adaleti bakımından daha orantılı sonuçlar verdiğini söyleyebiliriz²¹⁸; fakat her ne kadar bir önceki seçim dönemine oranla siyasi partilerin aldıkları oy oranı ile mecliste elde ettikleri temsil gücü oranı arasında çok büyük bir fark yaşanmamış olsa da çağdaş demokratik devlet düzeninde kabul edilemeyecek bir oranda aşkın temsil durumunun

217 İba, s. 98, 102, 104; Bulut, paragraf. 21; Bulut, 2002, paragraf. 22.

218 Bulut, paragraf. 26.

yaşandığını söyleyebiliriz. Seçim sonucuna göre birinci olan AKP, aldığı % 46.58'lik oy oranına karşılık mecliste % 62.11 oranında bir temsil gücü elde etmiştir. AKP için yaşanan aşkın temsil oranı, % 15.53'tür.

Seçime katılan diğer siyasi partiler açısından seçim sonuçlarına baktığımızda; seçim sonucunda ikinci ve üçüncü olan CHP ve MHP için eksik temsil durumunun yaşandığını görmekteyiz. Söz konusu eksik temsil oranları, seçim sonucunda ikinci olan CHP için % 6.48; üçüncü olan MHP için ise % 1.52'dir.

3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimi sonucunda oluşan iki partili meclis yapısı, bu dönemde sona ermiştir. TBMM'de bu seçim döneminde yedi siyasi parti temsil hakkı elde etmiştir. Yaşanan bu durum, temsil gücünün toplumun farklı katmanlarına dağıtımını açısından oldukça önemli ve bir o kadar da olumlu bir gelişmedir. Söz konusu olumlu gelişmelerin sağlanması, özellikle 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde % 10 ülke seçim barajını etkisiz hale getirmek amacıyla başvuru olan bağımsız adaylık ve fiili seçim ittifakları sayesinde olmuştur²¹⁹.

22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçim döneminde, oy oranlarının % 10'un altında kalacağını düşünen DTP, ÖDP, EMEP ve SDP, % 10 ülke seçim barajı engelini aşmak için "*Bin Umut Adayları*" adı altında blok oluşturarak bağımsız adayları desteklemişlerdir. Seçim sonucunda "Bin Umut Bağımsız Aday"ları 23 tane milletvekilliği kazanma başarısını göstermiştir. Seçimden sonra bunlardan 22 tanesi yeniden bir araya gelerek DTP'ye geçmiş ve DTP, bu sayede mecliste temsil gücü elde edebilmiştir. Ayrıca "Bin Umut Bağımsız Aday"larından ÖDP genel başkanı Ufuk URAS da daha sonra ÖDP'ye yeniden katılarak partisinin mecliste temsil edilmesini sağlamıştır. Bu seçimde bağımsız olarak yarışan BBP genel başkanı Muhsin YAZICIOĞLU da milletvekili seçildikten sonra partisine yeniden katılmış ve böylece partisinin mecliste temsil hakkı elde etmesini sağlamıştır²²⁰.

Söz konusu bu seçim döneminde, bağımsız adaylık haricinde fiili siyasi parti ittifakı da uygulamaya yansımıştır. DSP ve CHP arasında ittifak yaşanmıştır. DSP

219 Bulut, paragraf. 27.

220 Abdulhakimoğulları, s. 287-288; Bulut, paragraf. 27.

adayları, seçime CHP listesinden girmişlerdir²²¹. Seçim sonucunda DSP, on üç adayının milletvekili seçilmesini böylece sağlamıştır. Seçilen milletvekilleri daha sonra CHP'den ayrılmış ve eski partileri olan DSP'ye geri dönmüşlerdir. Böylece DSP'nin de mecliste temsili sağlanmıştır.

Sonuç olarak, % 10 ülke seçim barajı nedeni ile muhtemelen mecliste temsil hakkı elde edemeyecek olan DTP, ÖDP, BBP ve DSP, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde başvurduğu bağımsız adaylık ve fiili siyasal parti ittifakı yolu ile meclise girebilmişlerdir.

2002 ve 2007 milletvekili genel seçimleri arasında yaşanan farklı tabloyu, salt bağımsız adaylık ve fiili siyasal parti ittifaklarına bağlamak yanlış olacaktır. 2002 milletvekili genel seçiminde seçmen oyları, önemli ölçüde farklı siyasal partiler arasında bölünmüştür; fakat 2007 milletvekili genel seçiminde seçmen tercihinde herhangi bir bölünme yaşanmamıştır. 2002 genel seçimlerinde, kullanılan geçerli oyların % 5'nin üstünde oy almış fakat % 10'unu aşamadığından dolayı meclis dışında kalmış siyasi parti sayısı beştir. 2007'de durum çok daha farklıdır. Bu dönemde kullanılan oylar, sadece iki büyük siyasi partide toplanmıştır. Bu iki parti haricinde kayda değer oranda oy alabilmiş başka parti yoktur²²².

Söz konusu seçim döneminde farklı grupların meclis çatısı altında temsil edilebilmiş olması, 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimleri ile alevlenen TBMM'nin temsil sorunu tartışmalarını bir nebze de olsa dindirmiştir; fakat bu durum, artık TBMM'nin temsil sorunu yaşamayacağı anlamına gelmemelidir. Geçici bir çözüm olarak bazı partiler, bağımsız adaylık bazıları ise birleşme formülü ile % 10 ülke seçim barajı engelini aşarak mecliste temsil hakkı elde etmişlerdir²²³.

Demokratik siyasal hayatı ve meclisin yapısını doğrudan etkileyen % 10 ülke seçim barajının etkisiz hale getirilmesine yönelik çözümlerin geçici oluşu ve bir nevi hukuki boşluktan yararlanma sonucu ortaya çıkması ne demokrasi düşüncesine ne de hukuk güvenliği olgusuna uygundur. Şöyle ki;

221 Bulut, paragraf. 27.

222 Bulut, paragraf. 27.

223 Bulut, paragraf. 27-30.

- 22 Temmuz 2007 seçimlerinde, temsil adaletsizliğini önleyen en önemli etken ilk sıradaki büyük partilerin yüksek oranda oy almış olmaları ve % 10 ülke seçim barajını zorlayan, o orana yakın oy alan herhangi bir partinin olmamasıdır. Bu durum dolayısıyla söz konusu bu seçim döneminde seçmen tercihinde bölünme yaşanmamış ve meclis % 87 oranında temsil gücüne sahip olmuştur; fakat her seçim döneminde, seçmen tercihinin büyük partilerde toplanması ve aynı zamanda diğer siyasi partilerin % 10 ülke seçim barajına yakın oranda oy almaması durumunun yaşanacağı garantisini kimse veremez²²⁴.
- Temsil adaletsizliğini önleyen bir diğer etken ise bu seçim döneminde yaşanan fiili siyasi parti ittifaklarıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanununun “Siyasi partilerin adayları ve bağımsız adaylar” başlıklı 16. maddesinde “*Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler*” denilerek siyasi parti ittifakları yasaklandığından ülkemizde parti ittifakları fiili olarak gerçekleşmektedir²²⁵. Fiili siyasi parti ittifaklarının her seçim döneminde tekrarlanması, varlık nedeni iktidarı ele geçirmek olan siyasi partiler açısından rasyonel bir davranış değildir²²⁶. Bir siyasi partinin, her seçim döneminde ittifak yaparak parti bazında seçime girmemesi uzun vadede söz konusu bu parti açısından telafisi güç olumsuz sonuçlar doğuracak ve belki de partinin siyaset sahnesinden tamamen silinmesine neden olacaktır.

22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçim sonuçlarının temsil adaletini sağlamış olmasının bir diğer nedeni ise partilerin bağımsız adaylık kurumundan yararlanmış olmasıdır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, siyasi partilerin öncelikle varlık nedeni, seçime katılmak ve iktidarı ele geçirmek olduğundan, herhangi bir parti açısından, parti olarak seçime girmeyerek bağımsız adayları desteklemek, söz konusu siyasi partiye ciddi zararlar verecektir²²⁷.

Bağımsız aday olarak seçilmeyi zorlaştıran hukuki ve fiili etmenler, bağımsız adaylık kurumunun da çok rasyonel olmadığını, açıkça ispatlamıştır. Bağımsız adaylar,

224 Bulut, paragraf. 31.

225 Bulut, paragraf. 32.

226 Bulut, paragraf. 33; Günal, s. 59.

227 Bulut, paragraf. 33.

seçim çalışmalarını kendi güçleri ile örgütlemek ve her türlü maddi yükümlülüğe tek başlarına katlanmak zorunda olduklarından maddi ve manevi yönden ciddi bir fedakârlık göstermek zorunda kalmaktadırlar. Bağımsız adayların her biri en yüksek devlet memurunun brüt maaşı kadar parayı hazineye depozito ödemek zorunda iken siyasal parti adaylarının böyle bir zorunluluğu bulunmamaktadır²²⁸. Ayrıca bağımsız aday için gümrük kapılarında oy kullanılamaması da ayrı bir olumsuz etkidir²²⁹.

Siyasi parti aracılığı olmaksızın milletvekili seçilmek, oldukça zordur²³⁰. Çok planlı hareket edilse dahi seçmen kitlesinin özellikleri ve yapılan çalışma sonucu tek tek her seçmene ulaşılmış olmak gibi hayli zor dış etkenler bağımsız adayın seçim sonucuna etki etmektedir. Bu durum, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçiminde, özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden önemli oranda oy alan DTP'nin desteklediği bağımsız adaylar açısından somut bir şekilde yaşanmıştır. Söz konusu bölgelerde, özellikle seçmen okuryazar oranının düşük olması, seçim sonucuna önemli oranda olumsuz etki etmiştir. Bu nedenle birçok seçmen oyu geçersiz sayılmış, hatta bazıları da yanlışlıkla başka bağımsız adaylara gitmiştir.

228 Abdülhakimoğulları, s. 299-230.

229 Uzel Türk, s. 267; Abdülhakimoğulları, s. 292.

230 Abdülhakimoğulları, s. 299.

Tablo 13
2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Siyasi Partilerin Oy Dağılımı,
Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranları

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı	Temsil oranı(%)
1	AKP	49.83	327	59.32
2	CHP	25.98	135	24.54
3	MHP	13.01	53	9.63
4	BAĞ./BDP	6.57	35	6.51
5	SP	1.27		
6	HAP PARTİ	0.77		
7	BBP	0.75		
8	DP	0.65		
9	HEPAR	0.29		
10	DSP	0.25		
11	DYP	0.15		
12	TKP	0.15		
13	MP	0.14		
14	MMP	0.08		
15	EMEP	0.07		
16	LDP	0.04		

Kaynak: <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html> (Erişim Tarihi 24.04.2012)
22 Haziran 2011 tarih ve 1070 sayılı YSK Kararı
23 Haziran 2011 tarih ve 27973 sayılı Resmi Gazete

12 Haziran 2011 milletvekili genel seçimi sonucunda, dört siyasi parti mecliste temsil hakkı elde edebilmiştir. Seçim sonucunda birinci olan AKP, aldığı % 49.83'lik oy oranına karşılık % 59.32 oranında temsil gücü elde etmiştir. AKP için yaşanan aşkın temsil oranı, % 9.49'dur.

Seçim sonucunda ikinci ve üçüncü olan siyasal partiler için ise eksik temsil durumu söz konusu olmuştur. Yaşanan eksik temsil oranı yüksek seviyelerde olmamıştır. Bu oran, CHP için % 1.44; MHP için ise % 3.38 eksik temsil durumu yaşanmıştır.

Bağımsız milletvekilliği kurumu ile ilgili daha önceki deneyimlerini fırsata çeviren Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan DTP'nin devamı olarak kurulan Barış ve Demokrasi Partisi(BDP), 12 Haziran 2011 milletvekili genel seçim sonucundan daha da güçlenerek çıkmıştır. Söz konusu bu seçim döneminde de bağımsız adaylar

desteklenmiş ve seçim sonucunda BDP, 36 bağımsız milletvekilliği ile mecliste grup kurmuştur. BDP, böylece grup oluşturarak mecliste var olan dördüncü siyasi parti olmuştur.

Söz konusu bu seçim döneminde bağımsız adaylar için kullanılan oy oranının tamamının meclise yansıdığı düşünülürse halk iradesinin büyük bir oranda meclise yansıdığını kabul etmemiz gerekmektedir. Tüm bunlardan dolayı, bu seçim dönemi, TBMM'nin temsil sorununun en asgari düzeyde yaşandığı dönem olarak tanımlanabilir.

2.3.3. Milletvekili genel seçim sonuçları(1954-1977) ışığında % 10 ülke seçim barajı uygulaması ve sonuçlara etkisi

Türkiye, % 10 ülke seçim barajı ile ilk defa 2839 Sayılı ve 10.06.1983 Tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ile tanışmıştır. Yukarıda ayrıntısı ile açıklandığı üzere % 10 ülke seçim barajı, özellikle parlamentoya giren siyasi parti sayısı üzerinde oldukça etkili olmuştur. % 10 ülke seçim barajının uygulandığı seçim dönemlerinde(1983-2011) birçok siyasi parti, önemli oranda oy almasına rağmen, seçim barajını aşamadığından meclis dışında kalmıştır. Bu durum, millet iradesinin meclise tam olarak yansıyamaması sorunu gündeme getirmiştir.

1983 öncesinde % 10 ülke seçim barajı uygulaması bulunmamaktadır. Aşağıda 1954-1977 yılları arasında yapılan milletvekili genel seçim sonuçları ve bu sonuçlara göre % 10 ülke seçim barajı uygulaması varsayımında barajın seçim sonuçlarına etkisi tablolar yardımı ile incelenmiştir.

Tablo 14
1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	DP	57.50	502
2	CHP	35.29	31
3	CMP	4.84	5
4	BAĞ.	1.74	3
5	TKP	0.63	

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=2 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere; 1954 milletvekili genel seçimi sonucunda, üç siyasi parti ve bağımsızlar mecliste temsil hakkı elde edebilmiştir. Söz konusu bu seçim döneminde eğer % 10 ülke seçim barajı uygulanmış olsaydı meclise, sadece barajı aşabilen iki siyasi parti girebilecek; buna karşın % 4.84 oy oranı ile CMP, baraj altında kaldığından meclis dışında kalarak hiç temsil edilmeyecektir. Fakat 1954 seçim döneminde % 10 ülke seçim barajı uygulaması olmadığından dolayı % 4.84 oy oranı ile CMP de mecliste 5 milletvekili ile temsil edilebilmiştir. Sonuç olarak, % 10 ülke seçim barajı uygulamasının 1954 milletvekili genel seçimlerinde olmayışı, bir siyasi partinin ve 5 milletvekilinin daha mecliste temsilini sağlamıştır.

Tablo 15
1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	DP	47.91	424
2	CHP	41.12	178
3	CMP	7.08	4
4	HP	3.84	4
5	BAĞ.	0.05	

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=3 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

1957 milletvekili genel seçimi sonucunda dört siyasi parti mecliste temsil hakkı elde edebilmiştir. Seçim sonuçlarına % 10 ülke seçim barajını uyguladığımızda meclise girebilen siyasi parti sayısı iki olmaktadır. % 10 ülke seçim barajı uygulamasında bu seçim döneminde, % 7.08 oy oranı ile CMP ve % 3.84 oy oranı ile HP baraj altında kalarak meclis dışına itilmektedir. Görülüğü üzere; % 10 ülke seçim barajı uygulandığında 1957 milletvekili genel seçim sonucunda iki siyasi parti ve toplam 8 milletvekili meclis dışında kalmaktadır.

Tablo 16
1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	CHP	36.74	173
2	AP	34.80	158
3	CKMP	13.96	54
4	YTP	13.73	65
5	BAĞ.	0.81	

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=4 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

1961 milletvekili genel seçimi sonucunda dört siyasi parti mecliste temsil hakkı elde edebilmiştir. Yukarıda verilen tablodan da anlaşıldığı üzere söz konusu bu seçim döneminde, seçime giren tüm siyasi partiler % 10 ülke seçim barajını aşmışlardır. Bu noktada barajın varlığı, seçim sonucunda oluşan parlamentonun yapısı üzerinde etki etmeyecektir. % 10 ülke seçim barajının varlığı halinde de mecliste yine dört siyasi parti temsil hakkı elde edecektir.

Tablo 17
1965 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	AP	52.87	240
2	CHP	28.75	134
3	MP	6.26	31
4	YTP	3.72	19
5	BAĞ.	3.19	1
6	TİP	2.97	14
7	CKMP	2.24	11

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=5 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

1965 milletvekili genel seçimleri sonrasında alınan oy oranının temsil gücüne dönüşmesi hususunda dikkate değer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Oy oranı ile temsil gücünün orantılılığının sağlandığı bu seçim döneminde, seçime katılan tüm siyasi partiler, mecliste temsil hakkı elde etmişlerdir. Buna karşın % 10 ülke seçim barajı uygulamasında 1965 milletvekili genel seçimleri sonrasında meclise ancak iki siyasi parti girebilecektir. Bu durumda % 6.26 ile MP, % 3.72 ile YTP, % 2.97 ile TİP ve % 2.24 ile CKMP, % 10 ülke seçim barajını aşamadıklarından meclis dışında kalacaklardır. Bu seçim döneminde % 10 ülke seçim barajının varlığı, seçim sonucunda oluşan parlamento yapısı üzerinde çok büyük bir etki yaratacaktır; çünkü söz konusu seçim döneminde olası bir % 10 ülke seçim barajı, dört siyasi parti ve toplamda 75 milletvekilinin meclis dışında kalmasına sebep olacaktır. Bu da önemli oranda bir temsil açığı doğuracaktır.

Tablo 18
1969 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	AP	46.55	256
2	CHP	27.37	143
3	GP	6.58	15
4	BAĞ.	5.62	13
5	MP	3.32	6
6	MHP	3.03	1
7	BP	2.80	8
8	TİP	2.68	2
9	YTP	2.18	6

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=6 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

Alınan oy oranının temsil gücüne dönüşmesi açısından 1965 milletvekili genel seçimleri ile benzerlik gösteren 1969 seçimleri sonucunda da seçime katılmış olan tüm siyasi partiler, mecliste temsil hakkı elde etmişlerdir. 1969 seçim sonucuna % 10 ülke seçim barajını uyguladığımızda, mecliste sadece iki siyasi parti temsil edilebilecektir. Bu sonuç, % 10 ülke seçim barajı sebebi ile yedi siyasi parti ve toplamda 38 milletvekilinin meclis dışında kalması demektir.

Tablo 19
1973 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	CHP	33.29	185
2	AP	29.82	149
3	DP	11.89	45
4	MSP	11.80	48
5	CGP	5.26	13
6	MHP	3.38	3
7	BAĞ.	2.80	6
8	TBP	1.14	1
9	MP	0.58	

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=7 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

1973 milletvekili genel seçimlerine dokuz siyasi parti katılmış ve bunlardan sekizi mecliste temsil hakkı elde etmiştir. Anılan seçim döneminde % 10 ülke seçim barajını geçebilen parti sayısı ise dördür. 1973 seçimleri sonrasında mecliste temsil hakkı elde etmiş olan CGP(% 5.26), MHP(% 3.38) ve TBP(% 1.14), % 10 ülke seçim barajı uygulamasında baraj altında kalmakta ve meclis dışına itilmektedir. Buna göre 1973 milletvekili genel seçimlerine % 10 ülke seçim barajı uygulandığında üç siyasi parti ve toplamda 17 milletvekili meclis dışında kalmaktadır.

Tablo 20
1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,
Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayısı

	Siyasi Partiler	Oy oranı(%)	Milletvekili sayısı
1	CHP	41.39	213
2	AP	36.89	189
3	MSP	8.57	24
4	MHP	6.42	16
5	BAĞ.	2.49	4
6	CGP	1.87	3
7	DP	1.85	1
8	TBP	0.39	
9	TİP	0.14	

Kaynak: http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=8 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

1977 milletvekili genel seçimi sonrasında ülke genelinde % 10 oy oranını aşan siyasi parti sayısı sadece ikidir. % 10 ülke seçim barajının uygulanmadığı 1977 seçimlerinde mecliste temsil hakkı elde etmiş olan MSP, MHP, CGP ve DP, yukarıda verilen tabloda görüleceği üzere % 10 ülke seçim barajı uygulamasında baraj altında kalacaklar ve mecliste temsil hakkı elde edemeyeceklerdir. % 10 ülke seçim barajı uygulamasında baraj uygulamasından kaynaklı olarak 1977 seçim dönemi sonrasında normal şartlar altında meclise girebilmiş olan dört siyasi parti ve toplamda 44 milletvekili meclis dışında kalmaktadır.

Ülke seçim barajı, özellikle meclisteki siyasi parti sayısı üzerinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Yukarıda sunulan verilerden anlaşılacağı üzere baraj uygulaması, mecliste temsil edilen siyasi parti sayısını azaltan bir etkiye sahiptir. Aldığı oy oranı ile baraj altında kalan siyasi parti, meclis dışında kalmakta ve ayrıca elde ettiği milletvekillikleri ise barajı aşan diğer siyasi partiler arasında aldıkları oylar ile orantılı olarak paylaşılmaktadır. Bu durum ise yaşanan temsil adaletsizliğini katlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ VE İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ KARARLARI ÇERÇEVESİNDE % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

3.1. ANAYASA MAHKEMESİ'NE GÖRE % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

3.1.1. E. 1995/54, K. 1995/59 18.11.1995 Tarihli Anayasa Mahkemesi Kararı²³¹

1982 Anayasasında demokratikleşme, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve özellikle siyasal katılımın genişlemesi için 26.07.1995 tarihli yasa ile Anayasa'da değişiklikler yapılmış ve bu anayasal düzenlemelerle paralel olarak anayasal güvenceye alınan hakların korunabilmesi için de ayrıca ilgili yasalarda değişiklikler yapılmıştır.

Anayasa değişiklikleri kapsamında, Anayasa'nın 67. maddesine 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı kanun ile, "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir*" fıkrası eklenmiştir.

Anayasanın 67. maddesine eklenen bu fıkra doğrultusunda 27.10.1995 tarihli 4125 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkında kanun ile siyasal partiler kanunu ve milletvekili seçimi kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun, 28.10.1995 gün ve 22447 mükerrer sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu yasa ile seçimler ve seçim sistemi konusunda her ne kadar önemli değişiklikler getirilmiş olsa da milletvekili genel seçimlerinde uygulanan % 10 ülke seçim barajı kaldırılmamış; aynen muhafaza edilmiştir.

27.10.1995 Tarihli 4125 Sayılı yasanın bazı hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesi nezdinde iptal davası açılmıştır. Dava sonunda Anayasa Mahkemesi, 18.11.1995 tarih ve E. 1995/54, K. 1995/59 sayılı kararı ile % 10 ülke seçim barajı konusunda görüş bildirmiştir.

²³¹http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1242&content=
(Erişim Tarihi 01.03.2012).

Her ne kadar söz konusu davada, iptali istenen birçok yasa hükmü bulunsa da ülke seçim barajı ile alakalı iki iptal istemi ele alınacaktır. Bunlar;

1- 4125 Sayılı yasanın 16. maddesi ile 2839 Sayılı yasanın 34. maddesinin ikinci fıkrasını değiştiren yasa hükmünün anayasaya aykırılığı iddiası ile iptali talep edilmiştir.

İptali istenen 4125 sayılı yasanın 16. maddesi ile 2839 sayılı yasanın 34. maddesinin ikinci fıkrasını değiştiren yasa hükmü aynen şöyledir:

“Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevrede çıkacak milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. Ancak iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmi beş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerin kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez.”

İptali istenen bu hüküm, her ne kadar % 10 ülke seçim barajı ile değil; seçimlerde uygulanacak olan “seçim çevresi barajı” ile ilgili olsa da mahkeme kararında, %10 ülke seçim barajı ile ilgili de beyanlar mevcut olduğundan, davadaki bu iptal istemi değerlendirmeye alınmıştır.

Davacılar, TBMM üyelerinden Ankara Milletvekili O. Mümtaz Soysal, Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit ve 91 Milletvekili, dava dilekçesinde, yapılan düzenleme ile yönetimde istikrar ilkesi ile izah edilen ülke barajı dışında ikinci bir barajın getirildiğini, düzenlemenin partilere aldıkları oy oranında parlamentoda temsil hakkı vermediği, çok küçük farklarla bile kimi partilerin aldığı oy oranından daha çok sayıda milletvekilliği kazanması; bazılarının ise aldıkları oy oranında milletvekili bile çıkaramayacağı sonucunu doğuracağından söz konusu iptali istenen hükmün anayasanın 67. maddesinin son fıkrasındaki temsilde adalet ilkesine, seçmenlerin oyları arasında fark yarattığı için de eşit oy ilkesine aykırılığını öne sürmüş ve ilgili fıkra hükmünün Anayasanın 2., 67. ve 68. maddelerine aykırılığını iddia etmiştir.

Mahkeme kararında; “.....Anayasa'nın 67. maddesinin değişik altıncı fıkrasında seçim yasalarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenleneceği öngörülmüştür. Amaç, seçmen istencinin yasama organına olabildiğince

uygun yansımasıdır. Az oyla çok temsilci getiren, böylece sağladığı fazla milletvekilleriyle aşırı temsil durumunu getiren sistem Anayasa'nın temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmaz.

Anayasa'nın amaçladığı "yönetimde istikrar ilkesi" için milletvekili seçimlerinde bir ülke barajı öngörülmüşken, ayrıca her seçim çevresi için yeni bir barajın getirilmesi "temsilde adalet" ilkesiyle bağdaşmaz." denilerek iptali istenen ilgili yasa hükmünün anayasanın 2., 67. ve 76. maddelerine aykırılığı belirtilmiş ve iptali yoluna gidilmiştir.

Mahkeme, "yönetimde istikrar" ilkesinin milletvekili seçimlerinde uygulanan ülke seçim barajı ile sağlandığını açıkça beyan etmiştir. Bu beyan ile Mahkeme, ilgili kararında, ülke seçim barajının anayasal ilkelere aykırı olmadığını; hatta anayasal ilke olan yönetimde istikrar ilkesinin bu sayede yani % 10 ülke seçim barajı ile gerçekleştiğini belirtmiştir. Böylece Anayasa'nın 67. Maddesine sonradan eklenen, "Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırıcı biçimde düzenlenir." fıkra hükmünün, % 10 ülke seçim barajına anayasal dayanak olarak getirilmiş olduğu açıkça anlaşılmıştır.

2- Davacılar, ayrıca aynı dava dilekçesi ile 4125 sayılı yasanın 17. maddesinde geçen "33. maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan" bölümünün Anayasaya aykırılığı nedeni ile iptalini istemişlerdir. 4125 Sayılı Yasanın 17. maddesi ile 2839 sayılı yasanın 34. maddesinden sonra gelmek üzere 34/A maddesi eklenmiştir. İlgili yasanın 34/A maddesi şöyledir:

"Seçime katılmış ve 33. 'üncü maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan siyasî partilerin adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasî partilerin oy sayıları önce bire, sonra ikiye, sonra üçe.... ila ülke seçim çevresi milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan partilere sayıların büyüklük sırasına göre milletvekili tahsis olunur."

Davacılar, dilekçelerinde yasa koyucunun yasaları hazırlarken Anayasal ilkelere uyması zorunluluğunu hatırlatarak seçim kanunlarının Anayasanın 67. maddesinde belirtilen temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri doğrultusunda hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda yasanın iptali istenilen bölümünün Anayasanın 67. maddesinde belirtilen ilkelere aykırılık teşkil ettiğini ve tüm bunlardan dolayı yasal hükmün ilgili bölümünün iptalini talep etmişlerdir.

Ayrıca dava dilekçesinde, seçimlerde uygulanan % 10'luk ülke seçim barajının, 13.6.1993 tarihli 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun "Genel baraj ve hesaplanması" başlıklı 33. maddesi ile getirilmiş ve o günden bu yana uygulanmış olduğunun altı çizilmiştir. Yasanın, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ürünü olduğu ve % 10 ülke seçim barajına Anayasa'nın Geçici 15. maddesinin son fıkrasındaki hüküm gereği, Anayasa'ya aykırılığı iddiası ile iptaline gidilemediği; ancak aynı hükmün bu kez 34/A maddesiyle ülke seçim çevresi milletvekilliği için getirilmiş olduğu ve yüzde onluk barajı düzenleyen 33. maddeye de gönderme yaptığı belirtilmiştir.

Davacılar, dava dilekçelerinde, iptal istemlerinin ülke seçim çevresi milletvekilliğine yönelik % 10'luk baraj için olduğunu; fakat söz konusu davanın, iptali istenen hüküm fıkrasında gönderme yapılan 33. maddedeki ülke seçim barajı(% 10 ülke seçim barajı) uygulaması konusunda da mahkemeye değerlendirme yapma şansı verdiğini ve bunun çok önemli bir değerlendirme olacağını belirtmişlerdir. Böylece Anayasa Mahkemesi'nden % 10 ülke seçim barajı konusunda dolaylı da olsa görüş bildirmesi talep edilmiştir.

Anayasa mahkemesi kararında; *“.....Sistemin doğasından kaynaklanan ve yüzdelerle konulan barajlar, ülke yönünden, seçme ve seçilme hakkını sınırlayıcı, olağandışı ölçülere varmadıkça uygulanabilir, kabul edilebilir ve aykırılığından söz edilemez belirlemelerdir. Yasama organının anayasal çerçeveye bağlı kalarak takdir ettiği sınırlama ve aşırı sayılmayacak düzeydeki baraja rakam ve oran olarak el atmak, yargısal denetimin amacıyla bağdaşmaz. Kaldı ki % 10'luk baraj yönetimde istikrar ilkesine uygundur ve temsilde adalet ilkesiyle de bağdaşmaktadır. Bu nedenle bu kurala yönelik iptal isteminin reddi gerekir.”* denilerek davacıların Anayasaya aykırılık istemleri reddedilmiştir.

Yüksek mahkeme, kararında, açıkça % 10 ülke seçim barajı hakkında görüşünü belirtmiş ve % 10'luk ülke seçim barajının yönetimde istikrar ilkesine uygun ve temsilde adalet ilkesi ile de bağdaşır olduğunu belirtmiş; ayrıca yasama organının Anayasal çerçeveye bağlı kalarak takdir ettiği sınırlama ve aşırı sayılmayacak düzeyde ki baraja rakam ve oran olarak el atmayı da yargısal denetimin amacı dışında bulmuştur. Sonuç olarak, seçim çevresi barajı, temsilde adalet ilkesine aykırı bulunup iptal edilmişken; % 10 ülke seçim barajı ise yönetimde istikrar ilkesine uygun bulunarak iptal isteminin reddine karar verilmiştir.

3.1.2. Karara ilişkin karşı oy yazıları: Yekta Güngör Özden ve Ahmet N. Sezer

Yukarıda anılan Anayasa Mahkemesi'nin 18.11.1995 tarihli ve E. 1995/54, K. 1995/59 kararı, oy çokluğu ile alınmıştır. Karara Yekta Güngör Özden, Güven Dinçer ve Ahmet N. Sezer katılmamışlar ve bu noktada karşı oy yazısı yayınlamışlardır.

Karşı oy yazısında Yekta Güngör Özden, % 10'luk ülke seçim barajının demokratik ilkelerle bağdaşmadığını ve baraj uygulamasının seçim sonuçlarını çarpıttığını belirtmiştir. Özden, yönetimde istikrar sağlamak amacı ile getirilen bu düzenlemenin amacına uygun sonuçlar vermediği ve aksine temsilde adalet ilkesini zedeleyerek rejim konusunda tartışmalar başlattığı tespitinde bulunmuştur. Barajlı bir seçimin barajlı demokrasi anlamına geldiğini ve bunun da demokrasinin özü ile bağdaşmadığının tespit edildiği karşı oy yazısında iptali istenen hükmün, Anayasanın 2. ve 67. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir.

Ahmet N. Sezer ise karşı oy yazısında, Anayasa'nın 67. maddesinin altıncı fıkrasında belirtilen temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin seçim yasalarında gözetilmesi zorunluluğuna değinerek temsilde adaleti, "*siyasal partilerin parlamentoda seçimlerde aldıkları oy oranında temsilci bulundurmaları*", yönetimde istikrarı ise, "*oyların partiler arasında aşırı bölünmesinin yol açacağı istikrarsızlığı giderecek sınırlar*" olarak tanımlamıştır. Sezer, % 10'luk seçim barajının temsilde adalet ilkesi ile bağdaşmadığını, bu ilkeyi önemli ölçüde zedelediğini saptadıktan sonra % 10'luk seçim barajının Anayasa'nın 67. maddesinin altıncı fıkrasındaki temsilde adalet ilkesine aykırı olduğunu ve ilgili hükmün isteme uygun şekilde iptali yönünde karar verilmesi gerektiği yönünde karşı oy yazısı sunmuştur.

3.1.3. E. 1995/54, K. 1995/59 18.11.1995 Tarihli Anayasa Mahkemesi kararına ilişkin genel bir değerlendirme

Anayasa Mahkemesi'ne göre temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini genel olarak bağdaştıracak seçim sistemini belirleme yetkisi, devletlerin yasama organlarındadır. Seçim sistemlerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi de bu durumun sonucudur. Yüksek Mahkeme, kararında, ülke seçim barajının yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesi için getirilmiş olduğunu açıkça belirtmiştir. Kararda, yönetimde istikrar ilkesi için getirilmiş olan ülke seçim barajı haricinde getirilecek herhangi bir seçim barajı, oranı ne olursa olsun reddedilmiş ve *“seçme ve seçilme hakkını sınırlayıcı, olağandışı ölçülere varmadığı sürece uygulanabilir, kabul edilebilir ve aykırılığından söz edilemez”* bulunmuştur.

Sonuç olarak mahkeme, yasama organının takdir ettiği “aşırı sayılmayacak düzeydeki ülke seçim barajı”na rakam ve oran olarak el atmayı, yargısal denetimin amacı dışında bulmuş ve dahası % 10 ülke seçim barajının yönetimde istikrar ilkesine uygun ve temsilde adalet ilkesi ile de bağdaşır olduğuna karar vermiştir.

Anayasa mahkemesinin böylesine önemli bir konuda, özellikle diğer çağdaş demokratik devletlerde uygulanan ülke seçim barajı oranlarını göz önünde bulundurmadan karar vermiş olması, verilen kararın zayıflığını öncelikle göstermektedir. Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye’de uygulanan % 10 ülke seçim barajı, diğer devletlerdeki seçim barajı oranlarına göre oldukça yüksek seviyededir. Özellikle Avrupa ülkelerinde uygulanan seçim barajı uygulamasında ortalama eşğin % 5 olduğu göz önünde bulundurulduğunda ülkemizde uygulana % 10'luk oranın ne denli yüksek olduğu açıktır. Bu noktada, % 10 ülke seçim barajı oranının aşırı yüksek bulunduğuna dair var olan hiçbir tartışmanın göz önünde bulundurulmadan karar verilmiş olması, ayrıca eleştirilmesi gereken bir konudur. Mahkeme, sadece ülke seçim barajı varken ikinci bir barajı reddetmiş fakat ülke seçim barajı konusunda barajın neden yüksek bulunmadığına dair herhangi bir fikir beyan etmemiştir. Kararın esasını etkileyen bu konu gerekçesiz bırakılarak karar verilmiştir.

Kararda, % 10 ülke seçim barajının uygulamada yarattığı etkiler tartışılmadan muğlâk ifadeler kullanılarak seçim barajı, yönetimde istikrar ilkesinin sağlayıcısı olarak görülmüştür. Fakat özellikle uygulamadaki etkileri yönünden seçimlerde temsilde adalet ilkesi ile bağdaşmayan sonuçlara neden olan % 10 ülke seçim barajı, daha önce ayrıntılı bir şekilde anlattığımız üzere yönetimde istikrarı sağlama konusunda da başarılı olamamıştır. Sonuç olarak, % 10 ülke seçim barajı, ne temsilde adalet ne de yönetimde istikrar sağlanabilmiştir.

Seçim barajı, seçmen iradesinin meclise tam ve doğru olarak yansımaları önünde en büyük engeli oluşturmaktadır. Baraj nedeni ile “boşa giden oy sayısı” o kadar çok olmuştur ki çoğu seçim döneminde meclis bundan kaynaklı temsil krizi yaşamıştır. Barajlı seçim, engelli demokrasi demektir. Demokrasilerde, seçimler, doğaları gereği adil temsil sağlama amacı taşırlar. Temsilde adalet ilkesini sağlama amacına ek olarak yönetimde istikrarı sağlama çabası, zorunlu olarak temsilde adalet ilkesinden uzaklaştırıcıdır. Bu durum, her şeyden önce demokratik devletin demokrat niteliğine aykırılık teşkil edebilecek sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Nitekim ülkemizde uygulanan % 10 ülke seçim barajı, temsilde adalet ilkesinin sağlanması açısından çok olumsuz ve bir o kadar da sert etki yaratmıştır. Tüm bunlardan dolayı % 10 ülke seçim barajı, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen demokratik hukuk devletine ve ayrıca 67. maddede belirtilen temsilde adalet ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

3.2. İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ'NE GÖRE % 10 ÜLKE SEÇİM BARAJI

3.2.1. Yumak ve Sadak- Türkiye davası²³²

Dava, insan hakları ve temel özgürlükler sözleşmesinin 3. maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Mehmet Yumak ve Resul Sadak tarafından, 1 Mart 2003

232 <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/10226-03.pdf> (Erişim Tarihi 01.03.2012).

İngilizce orjinal karar metni için bkz.

http://www.te.gob.mx/ccje/Archivos/SeminarioDH/Yumak_v_Turkey.pdf (Erişim Tarihi 24.04.2012).

tarihinde, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi(İHAM)'ne yapılan başvuru sonucu açılmıştır²³³.

Davacılar 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimlerine Şırnak ilinde Demokratik Halk Partisi(DEHAP) adayları olarak girmişlerdir. Seçim sonucuna göre davacılar, Şırnak'ta kullanılan oyların % 45.95'lik kısmını almışlardır; ancak DEHAP, ülke genelinde kullanılan oyların % 10'unu geçemediğinden milletvekili seçilememişlerdir²³⁴.

3 Kasım 2002 milletvekili genel seçiminde % 10 ülke barajını sadece AKP ve CHP aşabilmiştir. Oyların % 34,26'sını alan AKP, mecliste % 66 temsil oranı elde ederken; % 19.4 oy alan CHP ise mecliste % 33 oranında temsil gücü elde etmiştir. Bu seçimde, pek çok parti % 10 ülke seçim barajını aşamamış ve meclisin dışında kalmıştır.

Mehmet Yumak ve Resul Sadak, milletvekili seçimlerinde %10 seçim barajının uygulanmasının yasama organının seçilmesinde halkın düşüncesinin özgürce ifade edilmesine müdahale oluşturduğu iddiası ile İHAM nezdinde dava açmışlardır²³⁵. Başvuranların davalarını dayandırdığı 1 Numaralı Protokol'ün²³⁶ 3. maddesi şu şekildedir:

“Yüksek sözleşmecî taraflar yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde makul aralıklarla gizli oyla özgür seçimler yapmayı taahhüt eder.”

İHAM ilgili dairesi, 30.01.2007 tarihinde verdiği kararında, milletvekili seçimlerine uygulanan % 10 ülke seçim barajının amacının hükümet istikrarını sağlamak olduğunu ve bu amacın gerekli ve orantılı olduğunu saptamıştır. Kararda, Türkiye'de uygulanan % 10 ülke seçim barajının yüksek olduğu belirtilmiş fakat bu

233 Hakyemez, s. 32; Uzeltürk, s. 265; Abdülhekimoğulları, s. 295; Case Of Yumak And Sadak V. Turkey. App. No. 10226/03.

234 Hakyemez, s. 32.

235 Hakyemez, s. 32.

236 20 Mart 1952 tarihli 1 numaralı protokol, aynı tarihte Türkiye tarafından imzalanmış, 10 Mart 1954 tarih ve 6366 Sayılı yasa ile de onaylanmıştır. Protokol, onay belgesinin 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne iletilmesi ile yürürlüğe girmiştir.

konuda 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinin taraf devletlere geniş takdir yetkisi tanımış olduğu belirtilerek Türkiye'nin bu takdir yetkisini aşmadığı sonucuna varılmıştır²³⁷.

Karara binaen başvuranlar, Büyük daire nezdinde Daire kararına, “*özgür seçim hakkını kısıtlayıcı ve yüzeysel bir şekilde yorum yapıldığı*” iddiasıyla itiraz etmişlerdir.

İHAM Büyük Daire, öncelikle konu ile ilgili mevzuat hakkında bilgi vermiş ve ilgili mevzuatı şu şekilde sıralamıştır²³⁸:

T.C. Anayasası, m. 67/6

“Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.”

T.C. Anayasa, m. 80

“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler.”

2839 Sayılı Yasa, m. 16

“...Siyasî partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler...”

2839 Sayılı Yasa, m. 33

“Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu asamayan partiler milletvekili çıkaramazlar. Bu siyasî parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasî partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür..”

İHAM, daha sonra tarafların davadaki argümanlarını tartışmıştır. Şöyle ki;

Başvuranlar itirazlarında;

- % 10 ülke seçim barajının nüfusun büyük çoğunluğunun mecliste temsiline ilişkin tercihini ifade etmesini engellediği ve barajın seçimlere katılma hakkına

237 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY. App. No. 10226/03, Date: 30 January 2007, Paragraf: 64.; Hakyemez, s. 32; Abdülhekimoğulları, s. 295.

238 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY. App. No. 10226/03, Date: 8 July 2008, Paragraf: 27-37.

ciddi bir müdahale oluşturduğunu belirttikten sonra, her ne kadar daire kararında % 10 ülke seçim barajının hükümet istikrarını sağlamaya yönelik olduğu belirtilmiş olsa da, dairenin Türkiye uygulamasını göz önünde bulundurmamış olduğunun altı çizilmiştir. Başvuranlara göre; Türkiye’de seçim barajı olmadan yapılan dört seçim sonrası, iki tek partili iki de koalisyon hükümeti kurulmuştur(1965 ve 1969 seçimlerinde tek parti hükümeti; 1973 ve 1977 seçimlerinde ise koalisyon hükümeti). Ayrıca koalisyon hükümetlerinin de her zaman istikrarsız yönetim sergilediği savı reddedilmiş; koalisyon hükümetlerinin bazen tek parti hükümetlerinden daha istikrarlı olduğu açıklanmıştır²³⁹.

- Her ne kadar sözleşmeye taraf devletlerin bu konuda geniş takdir yetkilerinin olduğu söylene de devletlerin adil temsil hakkını göz ardı ederek, nüfusun belli bir kesimini siyasi yaşamın dışında bırakması, takdir yetkisi dahilinde değildir ve orantısızdır²⁴⁰.
- Davada İHAM’ın dikkate alması gereken faktörler sıralanmıştır. Bunlar²⁴¹;
 - 1) Demokrasinin temel dayanağı olan çoğulculuğun önemi; siyasi partilerin, özellikle de ülkenin belirli bir bölgesinin mecliste sesini duyurmasını sağlamak için hareket eden partilerin önemi,
 - 2) Türkiye’de uygulanan seçim barajının Avrupa Konseyi’ne üye devletler arasında en yüksek orana sahip olması ve düzeltici tedbirler bulunmadığı için bu barajın bazı sosyal grupların kendilerini ifade etmelerini engellemesi,
 - 3) Türkiye’deki özel durum ve barajın uygulamadaki etkileri, belli bir bölgede konuşlanmış bir partinin TBMM’de temsil edilememesi.
- Başvuranlar ayrıca, Türkiye’de uygulanan ulusal seçim barajının, Avrupa’daki ve muhtemelen dünyadaki en yüksek baraj olduğunu; baraj uygulayan birçok ülkede, bu oranın % 5 olduğunu ve 3 Kasım 2002 seçimlerinde % 5’lik bir

239 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 77-79-80.

240 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 81.

241 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 83.

barajın uygulanmış olması halinde parlamentoda iki ulusal parti yerine sekiz partinin temsil hakkı kazanacağını belirtmişlerdir²⁴².

- Ulusal barajın uygulandığı ülkelerde, düzeltici tedbirlerin olması gerektiği; fakat Türkiye uygulamasında öne sürülen düzeltici tedbirlerin yeterli ve bağlandığı kısıtlamalar ve zor koşullar nedeni ile uygulanabilir olmadığı savunulmuştur. Düzeltici tedbir olarak her ne kadar bağımsız adaylık ve partilerin diğer partilerle koalisyonlar kurabileceği gösterilmişse de aşağıda gösterilen nedenlerden dolayı bu enstrümanlar düzeltici tedbir olarak görülmemelidir.

a- Başvuranların veya partilerinin diğer üyelerinin bağımsız adaylar olarak

seçimlere katılabilecekleri düzeltici tedbiri iddiası: Kısıtlı kişisel ve mali kaynaklara dayanarak seçimlere giren bağımsız adaylar, önemli mali kaynaklara sahip partiler karşısında varlık gösteremezler. Bununla birlikte ayrıca Türkiye’de bağımsız adaylar çok sayıda olumsuz kısıtlama ve şartlara maruz kalmaktadır. Bağımsız adayların isimleri, sınır bölgelerine verilen oy pusulalarına bastırılmamakta, böylece sınırdaki oy kullanma merkezlerinde seçime katılmak amacıyla Türkiye sınırlarına giren kişilerin bağımsız adaylar için oy kullanamamalarına yol açmaktadır; ayrıca bütün siyasi partilerin radyo veya televizyonda seçim yayını yapma hakları olmasına rağmen, bağımsız adayların böyle bir hakları yoktur²⁴³.

b- % 10 seçim barajını aşmak için diğer siyasi partilerle koalisyon kurma

düzenleyici tedbiri iddiası: Türkiye’de yürürlükte bulunan 2839 sayılı kanunun 16. maddesi, partilerin ortak liste halinde aday göstermelerini ve koalisyon kurarak milletvekili seçimlerine katılmalarını yasaklamıştır²⁴⁴.

- DEHAP’ın Türkiye’nin güneydoğusunda kullanılan oyların % 45’inden fazlasını elde ettiği halde mecliste temsil hakkı elde edememiş olduğu belirtilerek bölgesel partilerin belli bir bölgenin temsilinin sağlanması anlamında, seçmenleri tamamen veya büyük ölçüde belirli bir bölgede yerleşmiş olan siyasi

242 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 84.

243 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 85-86.

244 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 87.

partilerin, kısıtlamalara maruz kalmaksızın özgürce görev yapabilmesini ve seçilebilmesini ve kendileri için oy kullanan seçmenlerin eşit düzeyde temsil edilebilmelerini sağlamanın demokratik devletin görevi olduğunu belirtmişlerdir²⁴⁵.

Başvuranlara göre tüm bu nedenlerden kaynaklı, 3 Kasım 2002 Milletvekili seçimlerinde, üyesi oldukları siyasi parti olan DEHAP, her ne kadar Şırnak seçim bölgesinde kullanılan oyların % 45.95'ini elde etmişse de Türkiye genelinde kullanılan oyların % 10'unu geçemediğinden parti olarak mecliste hiçbir milletvekilliği kazanmamıştır. Ülke barajı, toplumun bir kesimini, görüşlerini dile getiren bir parti tarafından bir gün mecliste temsil edilebilme ihtimalinden mahrum bırakarak, bu hakkın özünü ortadan kaldırmıştır. Avrupa'daki seçim sistemleri arasında başka bir örneği olmayan ve belirli bir grubun haklarına yapılan bu tür ciddi ve sistematik bir müdahalenin, devlete tanınan takdir yetkisiyle mazur gösterilemez olduğu; dolayısıyla İHAS'ın açık bir ihlalinin söz konusu olduğu ve % 10 ülke seçim barajının, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesine aykırı olduğu iddia edilmiştir²⁴⁶.

Hükümet tarafı savunmasında;

- % 10 ülke seçim barajının, mecliste aşırı bölünmeyi önlediği, ülkedeki siyasi istikrarı sağladığı ve partileri genel olarak ülke çapında kabul gören politikalar önermeye teşvik ettiği, demokrasiyi ve siyasi partileri güçlendirdiğini iddia etmişlerdir. Seçim barajının, demokrasinin çoğulculuk ilkesini ihlal etmediği belirtilmiş; ayrıca bağımsız adayların % 10'luk barajdan muaf tutularak onların seçilmesini kolaylaştıran ve çoğulculuğun toplumda yer etmesini mümkün kılan uygulamaların öngörülmüş olduğu; Türkiye'nin seçim barajı uygulamadığı 1961–1980 yılları arasında, on dokuz yıl içerisinde yirmi hükümet değişikliği yaşadığı; ancak % 10'luk ülke seçim barajının uygulamada olduğu 1983 – 2007 yılları arasında yapılan yedi seçimin, üç koalisyon hükümeti, üç tek parti hükümeti ile

245 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 89.

246 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 91.

sonuçlandığını vurgulamış ve bu rakamların, seçim barajının hükümet istikrarı üzerinde olumlu etkilerini apaçık şekilde gösterdiğini belirtmişlerdir²⁴⁷.

- Hükümet, başvuranların 3 Kasım 2002 seçimlerinde bağımsız adaylıklarını koymuş olmaları veya DEHAP'ın büyük partilerden bir veya daha fazlasıyla bir seçim koalisyonu oluşturmuş olması halinde seçilmiş olabileceklerini ileri sürmüştür²⁴⁸. Bu bağlamda 22 Temmuz 2007 seçim sonuçlarının bu tezi doğruladığını, başvuranların üyesi oldukları partinin yerini aldığı ileri sürülen DTP'nin üyelerinin, 2007 seçimlerinde bağımsız adaylıklarını koyduklarını ve bağımsızlar olarak ülke seçim barajına tabi olmadıkları için de kolaylıkla seçildiklerini belirtmiştir²⁴⁹.
- Ayrıca, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 16. maddesi ile her ne kadar ortak liste halinde aday göstermek yasaklanmış olsa da, fiili olarak siyasi partilerin büyük bir parti bünyesinde işbirliği yapabileceği belirtilerek 1999 – 2002 yılları arasında iktidardaki koalisyonun bir üyesi olan DSP'nin, 2002 seçimlerinde % 10'luk barajı geçememiş olduğunu bu nedenle, DSP'nin 2007 seçimlerinden önce, rakibi olan CHP ile işbirliği yapmış olduğunu, böylece o partinin listesinde on üç sandalye elde etmeyi başarmış olduğunu örnek olarak göstermişlerdir²⁵⁰.

Bağımsız aday olmak veya bir başka partinin listelerinden seçilebilmek için o partiyle işbirliği yapmanın en somut iki düzeltici tedbir olduğu²⁵¹ hükümetçe belirtildikten sonra tüm sayılan nedenlerden dolayı hükümet tarafı, Büyük Dairenden, Dairenin İHAS'ın 1 Numaralı Protokolü'nün 3. maddesinin ihlal edilmediği yönündeki kararını onaylamasını talep etmiştir.

Bir sivil toplum örgütü olan Uluslararası Azınlık Hakları Grubu, davaya müdahil olarak katılmıştır.

247 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 93.

248 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 95.

249 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 96.

250 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 97.

251 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 98.

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu, müdahil olarak davada, Türkiye'deki % 10'luk ülke seçim barajın Avrupa'daki en yüksek ulusal baraj olduğunu belirtmiştir. Düzeltici tedbir olmaksızın baraj uygulamanın baraj nedeniyle bölgesel düzeyde çalışmalarını yürüten bölgesel partilerin mecliste temsil edilmesini imkânsız kıldığını ve bunun Türkiye'deki anlamının, bölgesel partilerin hiçbirinin kendi bölgelerinde yüksek oranlarda oy elde etmelerine rağmen meclise giremeyeceği anlamına geldiğini belirtmiştir²⁵².

Müdahil taraf, ülke barajının, toplumun bir kesimini, görüşlerini dile getiren bir parti tarafından bir gün mecliste temsil edilebilme ihtimalinden mahrum bıraktığını, bu hakkın özünü ortadan kaldırdığını belirttikten sonra bu müdahalenin, devlete tanınan takdir yetkisiyle haklı çıkarılamaz olduğunu ve İHAS'ın açık bir ihlalinin söz konusu olduğunu belirtmiştir²⁵³.

İHAM değerlendirme ve karar;

İHAM kararında, devletin çoğulculuğun esas koruyucusu olduğunu ve devletin, yasama organının seçilmesinde halkın düşüncesini özgürce açıklamasını sağlayacak koşullara uygun olarak demokratik seçimler düzenlemek gibi bir pozitif yükümlülüğünün olduğunu,²⁵⁴ bir ülkenin halkında, mevcut fikir akımlarını temsil eden siyasi partilerin sayısının çok olmaması halinde, halkın fikirlerini ifade edebilmesinin tasavvur edilemez olduğunu, siyasi partilerin, demokratik toplum kavramının özünde yer alan siyasi tartışmaya yeri doldurulamaz bir katkıda bulunduğunu belirterek²⁵⁵.

Kararda, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinin genel yorumu çerçevesinde İHAM'ın, aşağıdaki ilkeleri, içtihat olarak benimsemiş olduğu saptanmıştır²⁵⁶. Bu içtihatlar:

- 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi, yüksek sözleşmecî tarafların, kişilerin fikirlerini özgürce ifade etmelerini garanti altına alan seçimler düzenleme

252 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 103.

253 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 104.

254 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 106.

255 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 107.

256 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf: 109.

yükümlülükleri yanında, oy verme ve aday olma haklarını da içine alan kişi haklarını garanti altına almaktadır.

- 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinde yer alan haklar, mutlak değildir. Zımnî sınırlamalar konması mümkündür ve sözleşmecî taraflara bu alanda geniş bir takdir yetkisi tanınmalıdır.
- İHAM, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesine uygunluğu incelerken, temel olarak iki kritere odaklanmaktadır. Bunlar; keyfiliğin ve orantısızlığın söz konusu olup olmadığı ve kısıtlamanın, halkın görüşlerinin özgür ifadesine müdahale teşkil edip etmediğidir.
- 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinin şartlarına riayet edilip edilmediği konusunda nihai olarak karar vermek, İHAM'ın görevidir. Kısıtlamaların, söz konusu hakları, esaslarına zarar verecek ya da etkinliklerini yitirmelerine neden olacak ölçüde sınırlamadığına, yasal bir amaç güdülerek getirildiklerine ve uygulanan yöntemlerin orantısız olmadığına İHAM ikna olmalıdır.
- Devletlerin kuramsal olarak seçilme şartlarını belirlerken geniş bir takdir yetkisi bulunduğu doğru olmakla birlikte, İHAM bu hakların etkili olması ilkesi gereğince seçilme prosedürünün, keyfi kararların önünü alacak derecede teminat içermesi gerektiği görüşündedir.
- Sözleşmecî devletler, yasama organına ilişkin seçimlerde halkın özgür iradesine başvurmak üzere ne tür oy kullanılacağına belirlenmesinde geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Bu bakımdan, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinde, halkın düşüncesinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla ve gizli oyla düzenlenen özgür seçimlerin ötesinde şart yoktur. Bu yönü ile 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi, sözleşme tarafı devletlere “belirli bir sistemin getirilmesi zorunluluğu” yaratmamaktadır²⁵⁷.

Bu alana ilişkin kurallar, her bir devlete özgü tarihi ve siyasi unsurlara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin seçim mevzuatları ile öngörülenlerin çeşitliliği, muhtemel olasılıkların ne kadar çok olduğunu

257 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:110.

göstermektedir. Protokol'ün 3. maddesinin uygulanması yönünden her bir seçim mevzuatı, ilgili ülkenin siyasi gelişimi ışığında değerlendirilmelidir; çünkü sistemlerin biri için kabul edilemeyecek özellikler, bir diğeri için kabul edilebilirdir²⁵⁸.

Seçim sistemlerinden bazı durumlarda, bir yandan halkın düşüncesini adil şekilde yansıtmak, diğer yandan yeterli derecede net ve tutarlı bir siyasi iradenin ortaya çıkmasını teşvik edecek düşünce akımlarına yön vermek gibi, bazen birbirleri ile çok da uyumlu olmayan amaçları gerçekleştirmeleri beklendiği unutulmamalıdır. 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinde, tüm oyların seçim sonuçları açısından aynı önemi haiz ya da tüm adayların eşit derecede galibiyet şansına sahip olması gerektiği öngörülmektedir. Bu nedenle, hiçbir seçim sistemi “boşa giden oyları” ortadan kaldıramaz²⁵⁹.

Yukarıda kaydedilen içtihatlar ışığında İHAM, öncelikle şikâyet konusu kuralın, yasal bir amaca hizmet edip etmediğini; kuralın keyfi olup olmadığını ve kullanılan yollar ile hedeflenen amaç arasında makul bir orantısallık ilişkisinin mevcut olup olmadığını tespit etmesi gerektiğini belirtmiştir. İHAM, bu kıstaslar çerçevesinde dava konusu kuralın, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi bağlamındaki bireysel fikirlerin özgürce ifade edilmesi hakkının özüne zarar verip vermediğine karar verecektir²⁶⁰.

İHAM'nin seçim sistemlerine ilişkin görevi, milletvekili seçimlerine ilişkin mevzuatın etkisinin, bir takım kişileri ya da grupları ülkenin siyasi hayatına katılmaktan alıkoymak olup olmadığına, belirli bir seçim sisteminin yol açtığı tutarsızlıkların keyfi ya da kötü niyetli olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ya da sistemin, diğerleri pahasına bir siyasi partiye ya da adaya seçim avantajı sağlayıp sağlamadığına karar vermektir²⁶¹.

Türkiye'de % 10'luk ülke seçim barajı, hangi seçim bölgesinde bulduklarına bakılmaksızın tüm siyasi parti adaylarına fark gözetmeksizin uygulanan genel bir

258 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:111.

259 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:112.

260 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:118.

261 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:121.

kuraldır. Seçim barajının uygulanmaya başlandığı 1983'den bu yana, çeşitli siyasi çizgilerde yer alan birçok parti, barajı aşmamış ve mecliste temsil edilmemiştir²⁶².

Ülkenin anayasal yapısından kaynaklanan ve siyasi ve kurumsal kriterlere dayanarak yasa koyucu tarafından yapılmış bir seçim sistemi tercihi söz konusudur. Türk seçim sistemi, esasen bölgesel olarak yapılmış partilere, ülkenin geri kalan kısmında kazanılan oylardan bağımsız olarak mecliste temsil imkânı sağlayan bir seçim sistemi benimseme yükümlülüğü getirmeyen 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesine aykırı değildir. Sonuç olarak İHAM, söz konusu müdahalenin, mecliste aşırı ve zayıflatıcı bölünmeyi önlemeye ve dolayısıyla hükümet istikrarını kuvvetlendirmeye yönelik meşru bir amacı olduğu yönündeki Daire kararına katılmaktadır²⁶³. Bu yönü ile İHAM ulusal seçim barajının meşru bir amacının olduğuna kanaat getirmiştir.

İHAM, kararında, Türkiye'de uygulanan % 10'luk seçim barajının Avrupa'da uygulanan en yüksek seçim barajı olduğunu belirtmesine rağmen söz konusu barajı diğer Avrupa ülkelerindekilerle karşılaştırarak Türkiye'de uygulanan % 10 ülke seçim barajının orantısız olmadığını belirtmiştir.

İHAM, seçim barajlarının Avrupa seçim sistemleri içinde kabul gördüğünü ve kullanıldıkları şartlara göre değişen farklı türleri bulunduğunu belirtmiştir. İHAM, üye devletlerde kabul edilen seçim barajlarının incelenmesi sonucunda, Türkiye haricinde yalnızca üç devletin, yüksek seçim barajı kabul ettiğini tespit etmiştir (Liechtenstein seçim barajı, % 8; Rusya Federasyonu ve Gürcistan ise % 7)²⁶⁴.

İHAM, kararında ayrıca Türkiye'de uygulanan ülke seçim barajının istisnai şekilde yüksek olduğunu ve aşağı çekilmesi gerektiğini ifade eden Avrupa Konseyi organlarının görüşlerine önem verdiğini açıklamıştır²⁶⁵.

Seçim barajının etkilerinin ve baraj ile amaçlanmak istenen sonuçların, ülkeden ülkeye değişiklik gösterebildiği ve hatta bazen belirlenen yapının karşıt siyasi amaçlar

262 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:123.

263 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:124-125.

264 Yumak ve Sadak- Türkiye kararında % 7 olan Gürcistan seçim barajı, daha sonra % 5'e düşürülmüştür. Güncel seçim barajları için bkz: http://www.scribd.com/full/38151136?access_key=key-rn86z3w7ydh4pw4neu8 (Erişim tarihi 25.07.2012); [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)007-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)007-e.asp) (Erişim tarihi 25.07.2012).

265 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:130.

güdebildiği; bir sistemin, partilerin mecliste adil temsil edilmesine odaklanmışken, bir başka sistemin, hükümeti kurmakla görevlendirilen partinin milletvekillerinin mutlak çoğunluğuna sahip olabilmesi için meclisin küçük partilere bölünmesini engellemeyi hedefleyebildiği belirtilmiştir. İHAM'a göre bu amaçlar kendi içinde makul görülmelidir²⁶⁶.

İHAM, % 5'lik bir seçim barajının üye devletlerin genel uygulamasına daha uygun olduğunu kabul etmekle birlikte, her seçim yasasının ilgili ülkenin siyasi gelişimi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. İHAM'a göre seçim sistemi, yasama organı seçiminde halkın iradesinin özgürce ifadesini garanti ettiği müddetçe, belli bir seçim sistemince kabul edilemez olan detaylar bir başka seçim sistemi çerçevesinde kabul edilebilir. Bundan kaynaklı İHAM, tartışma konusu sisteme getirilen telafiler ve diğer garantilerin etkileri üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur²⁶⁷.

Bağımsız aday olmak veya bir başka partinin listelerinden seçilebilmek için o partiyle işbirliği yapmak: İHAM, bu düzeltici tedbirlerin, Türkiye uygulamasında etkisiz olduğunun kabul edilemeyeceğini, bu bağlamda özellikle 22 Temmuz 2007 seçimlerinde, küçük partilerin, bağımsız adaylar vasıtasıyla barajın olumsuz etkisinden kaçınmış ve bu yolla mecliste sandalye kazanabilmiş olduğunu tespit etmiştir. DEHAP'ın varisi olan DTP'in, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde, bağımsız adaylarla seçime girmiş ve mecliste yirmi sandalye kazandıktan sonra bir meclis grubu oluşturabilmiş olması örnek olarak gösterilmiştir²⁶⁸.

İHAM, % 10'luk yüksek seçim barajından etkilenen siyasi partilerin, barajların pratikteki etkilerinden bazılarını azaltabilecek stratejiler geliştirdiğini belirtmiştir²⁶⁹.

Sonuç olarak İHAM, % 10'luk seçim barajının aşırı yüksek olduğu kanısındadır ve bu oranın indirilmesini tavsiye etmektedir. İHAM'a göre seçim barajı, siyasi partileri, seçim sürecinin şeffaflığına katkıda bulunmayan taktikler izlemeye mecbur bırakmaktadır. Mevcut davada İHAM, barajın esas olarak başvurulara 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi bağlamında tanınan hakkın esasına zarar verdiği hususunda ikna

266 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:131.

267 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:132.

268 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:137.

269 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:143.

olmamıştır²⁷⁰. İHAM, dörde karşı on üç oyla, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

3.2.2. Karara ilişkin karşı oy yazıları: Yargıç Tulkens, Vajic, Jaeger ve Šikuta'nın ortak muhalefet şerhi

İHAM tarafından oy çokluğu ile alınmış olan yukarıda anılan karara katılmayan Yargıç Tulkens, Vajic, Jaeger ve Sikuta, ortak muhalefet şerhi vermişlerdir.

Ortak Muhalefet şerhinde şerh koyan yargıçlar, esasında çoğunluğun hareket noktası olarak aynı ilkeleri benimsediklerini; fakat söz konusu davada, 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediği yönünde verilmiş olan karara katılmadıklarını bildirmişler ve ortak bir muhalefet şerhi ortaya koymuşlardır. Yargıçlar, ortak muhalefet şerhlerinde dayandırdıkları noktaları şöyle açıklamışlardır:

1- Türkiye'deki % 10'luk ülke seçim barajı, 1980'li yıllarda uygulamaya konmuş ve Avrupa'daki en yüksek seçim barajı oranıdır. Bu baraj, Türkiye'deki nüfusun büyük bir kesimini mecliste temsil edilme imkânından yoksun bırakmaktadır.

1987, 1991, 1995 ve 1999 yıllarında yapılan milletvekili genel seçimlerinde mecliste temsil edilmeyen oyların oranı, sırasıyla, % 19.4 (yaklaşık 4.5 milyon oy), % 0.5 (yaklaşık 140.000 oy), % 14 (yaklaşık 4 milyon oy) ve % 18.3'tür (yaklaşık 6 milyon oy). 2002 seçim sonuçları ise tam bir temsil krizine yol açmıştır; çünkü oyların % 45.3'ü (yaklaşık 14.5 milyon oy) dikkate alınmamış ve meclise yansımamıştır.

2- Hükümet, % 10'luk seçim barajının hükümet istikrarını sağlamak anlamında meşru bir amaç güttüğünü ve Türkiye'de baraj olmadan nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin uygulanması halinde, istikrarlı çoğunlukların sağlanamayacağını iddia etmiştir. İHAM, hükümetin bu iddiasını incelemeyen veya herhangi bir eleştiriye tabi tutmadan kabul etmiştir; ancak, Türkiye'nin tarihi bağlamında yapılan bir araştırma, bu amaç hakkında şüphe uyandırmaktadır; çünkü böylesi yüksek bir baraj uygulamayan bir seçim sisteminde de güçlü hükümetlerin kurulması mümkündür. Aksine, böylesi yüksek bir baraj, istikrardan çok kutuplaşmaya neden olmaktadır. Ayrıca, günümüzde daha küçük gruplar, mevzuat boşluklarından yararlanmak suretiyle mecliste temsil

270 CASE OF YUMAK AND SADAK V. TURKEY, 8 July 2008, Paragraf:147.

edilmektedirler. Dolayısıyla, bundan böyle kanunun amacının küçük grupları meclisin dışında tutmak olduğu düşünülemez.

3- Çoğunluk, iddiasını, daha çok aşırı buldukları % 10'luk seçim barajının etkilerini sınırlayabilen “*telafiler ve diğer garantiler*” olarak adlandırdıkları kavramlara dayandırmaktadır. Çoğunluk, görüşlerinde bu telafiler ve diğer garantilere fazlaca önem vermişlerdir.

Ortak muhalefet şerhinde yargıçlar, bu telafiler ve diğer garantilerin, İHAM tarafından siyasi partilerin kullanmak zorunda kaldıkları ve seçim sürecinin şeffaflığına zarar veren taktikler olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. Taktik kelimesinin *ruse de guerre (savaş hilesi)* anlamında kullanıldığını ve hile manasına geldiğini belirten muhalif yargıçlar, düzgün işlemeyen demokratik bir sistemin taktikler ile düzeltilebilir olamayacağını belirtmişlerdir.

4- Türkiye’de siyasi partilerin, engelleri atlamak için seçim teknikleri geliştirdiğini ve bu tekniklerin, bir parti tarafından desteklenen bağımsız adaylar çıkarmayı veya bir partiden, diğer partinin listesine adaylar eklemeyi içerdiğini; fakat Türkiye’deki bu sistemde ayrıca bağımsız adayların, siyasi partilere nazaran bir takım kısıtlamalara ve koşullara maruz kaldığına ve bu tür seçim sistemlerinin sıkıntılar barındırdığına da dikkat çekilmiştir. Buna rağmen İHAM’ın sözde pratik sonuçları nedeniyle bu taktikleri kabul edilir bulmasının yanlış olduğu vurgulanmıştır. Bu telafiler ve garantilerin de gelecekte var olabileceklerine ilişkin bir istikrar veya güvencenin bulunmadığının ve gelecekte kaldırılabilir olduğunun altı çizilmiştir. Bu şartlar altında, bu tür telafilerin, İHAS açısından güvence olarak tanımlanmasının kabul edilemez olduğu açıklanmıştır.

İHAM, siyasi partilerin % 10 ülke seçim barajını aşmak için başka siyasi partilerin korumasını aramak ve bulmak zorunda kalmaları nedeniyle, bu tekniklerin partiler sistemi üzerindeki zararlı etkilerini incelememiştir. Siyasi partiler, farklı düşünceleri temsil etmekte ve birleştirmektedir. Seçimler sırasında farklı siyasi partiler, mevzuattaki boşluklardan yararlanarak gizli ittifaklar yapmaktadırlar. Bu ittifakları oluşturabilmek için, bir partinin adaylarının diğer bir parti tarafından kabul edilmesi ve

onaylanması gerekmektedir ki bu durum da partilerin, özellikle diğer partilerin listelerinde aday gösterdiği temsilcileri bağlamında, özgürlüğünü tehdit etmektedir.

5- Avrupa'daki en yüksek baraja sahip olan, belli bir bölge veya ulusal azınlıkla özdeşleşen seçmenlerin büyük bir kısmının görüşleri ve çıkarlarını dikkate almayan ve diğer siyasi partilerle açık koalisyonlar kurmayı yasaklayan söz konusu seçim sistemi, devlete bırakılmış olan çok geniş takdir yetkisini açıkça aşmakta ve İHAS'ın 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinin hedef ve amacına ters düşmektedir.

Muhafif yargıçlar, seçim sistemine ilişkin bu kısıtlamaların, söz konusu hakları, özlerine zarar verecek ve etkilerinden yoksun bırakacak derecede kısıtlamadığı konusunda ikna olmadıklarını belirterek yürürlükte olan sistemin ancak telafilerle birlikte İHAS standartlarıyla uyumlu olarak değerlendirilebileceğinin altını çizmişlerdir. Ayrıca muhalefet şerhinde, Avrupa'da adalet ve barışın temellerinden olan özgür seçimlerin, etkili siyasi/çoğulcu demokrasinin, dolayısıyla da hukukun üstünlüğünün, insan haklarına bağlı kalınmasının gelişiminde vazgeçilmez olduğu, sadece İHAS'ın değil aynı zamanda tüm Avrupa Konseyi sisteminin temelini oluşturan bu temel hedeflere hileler yolu ile ulaşılmamasının İHAS'ın genel ilkelerine aykırı olduğu, seçim sistemine ilişkin gerekli reformların, açık ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesinin ancak mevcut durumu İHAS ile uyumlu hale getireceği vurgulanmıştır.

3.2.3. Yumak ve Sadak – Türkiye davasına ilişkin genel bir değerlendirme

İHAM, Yumak ve Sadak- Türkiye davasında, kararını 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesi çerçevesinde benimsemiş olduğu içtihatlar ile şekillendirmiştir. İHAM'a göre, 1. Numaralı Protokol'ün 3. maddesi, sözleşmeciler devletlere geniş bir takdir yetkisi vermiştir, söz konusu sözleşme hükmünde belirtilen haklar mutlak değildir; bazı sınırlamalara tabi tutulabilirler. Bu bakımdan, sözleşmeciler devletlere seçimlerde belirli bir sistemin uygulanması zorunluluğu getirilmemiştir.

İHAM, Türkiye'de uygulanan seçim barajının Avrupa'da uygulanan en yüksek seçim barajı olduğunu kabul etmiştir. Bundan başka, % 10 ülke seçim barajı oranının istisnai şekilde yüksek olduğu ve aşağı çekilmesi gerektiğine yönelik Avrupa Konseyi organlarının görüşlerine önem verdiğini belirtmiş; fakat buna rağmen % 10 ülke seçim barajının meşru bir amacının olduğuna kanaat getirmiştir.

% 5'lik bir seçim barajı oranının üye devletlerin genel uygulamasına daha uygun olduğunun belirtildiği kararda, % 10 olan ülke seçim barajının Türkiye'de uygulamada görülen "bağımsız adaylık" ve "bir başka siyasi partinin listesinden seçilebilmek için o parti ile işbirliği yapmak" gibi telafi edici mekanizmalarla birlikte ele alındığında bu oranın 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesine aykırı olmadığı sonucuna varılmıştır.

İHAM, her şeyden önce % 10 ülke seçim barajının olağan olmadığını ve olağan oranın % 5 olduğunu kabul etmiştir. Fakat bu saptamaya karşılık bağımsız adaylık ve siyasi parti ittifakı seçeneklerini Türkiye'deki telafi edici mekanizmalar olarak kabul etmiş ve bunların % 10 ülke seçim barajı ile değerlendirildiğinde makul sayılabilecek olduğu ve 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesine aykırılık oluşturmadığı kanaatine varmıştır. İHAM'ın geçici nitelikte, hukuki hiçbir garantisi olmayan bu seçim taktiklerini telafi edici mekanizmalar olarak kabul etmesi, kararın demokratik kavrayıştan ne denli uzak olduğunu ilk bakışta göstermektedir.

Karar bir bütün olarak okunduğunda, barajının AB üyesi ülkelerin uygulamalarına ve İHAS ilkelerine aykırı olduğu; fakat bunu düzeltme görevinin Türkiye'ye düştüğü sonucuna varılmaktadır. Mahkeme Türkiye'deki seçim barajını aşırı yüksek bulmasına rağmen ulusal taktir hakkını çok esnek yorumlayarak sözleşmeyi ihlal kararı vermemiştir. Barajın, farklı eğilimlerin en iyi biçimde temsilini sağlayacak orana düşürülmesi temenni edilmiştir. Bu temenni ihlal derecesinde sorumluluk yaratmaktadır²⁷¹.

3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimi sonucunda, Diyarbakır'da DEHAP % 56 oy ile hiç milletvekili çıkaramamış, AKP % 18 oy ile sekiz, CHP % 5.9 oy ile iki milletvekili çıkarmıştır. Hakkâri'de DEHAP % 45 oy ile hiç milletvekili çıkaramamışken CHP % 8 oy oranı ile bir ve AKP ise % 7 oy oranı ile bir milletvekili çıkarmıştır. Batman'da DEHAP % 47 oy oranı ile hiç milletvekilliği kazanamamışken AKP % 20.6 oy ile üç, CHP ise % 7 oy oranı ile bir milletvekilliği kazanmıştır. Bu sonuçlar dahi davaya konu olan % 10 ülke seçim barajının Anayasada belirtilen demokratik devlet niteliğine ve Anayasanın 67. maddesinde ifade bulan temsilde

271 İbrahim Özden Kaboğlu, "Seçim engeli indirilmeli", Birgün Gazetesi, 14 Şubat 2007.

adalet ilkesine aykırı olduğunu göstermesi açısından çarpıcı örneklerdir²⁷². İHAM'ın söz konusu davada, sadece 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimi sonucunda elde edilen bu sonuçları göz önünde bulundurması dahi İHAS'a aykırılık kararı vermesi konusunda yeterli delildir. İHAM'ın içtihatları doğrultusunda seçim sistemi konusunda ülkelere tanıdığı geniş taktir yetkisini Türkiye'deki özel durumları ve uygulamayı göz önünde bulundurulmadan Türkiye'ye de tanımış olması ve bu doğrultuda karar tahsis ederek % 10 ülke seçim barajını 1 Numaralı Protokolün 3. maddesine aykırı bulmamış olması İHAS ile belirlenen demokratik ölçütlere aykırı düşmektedir.

272 Yazıcı, s. 69.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışması ile ülkemizde uygulanan % 10 ülke seçim barajının genel olarak seçme ve seçilme hakkına getirilen bir kısıtlama olduğu ve barajın özellikle temsilde adaletsizliğe yol açan sonuçlar yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda aşağıda yer alan bazı saptamalar yapılmıştır;

- Demokratik devletin olmazsa olmaz koşulu olan seçim ve seçim sistemleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda devlete demokratik devlet olma niteliğinin salt seçimler yolu ile kazandırılmayacağı; çünkü totaliter ve diktatör rejimlerde de seçimlerin görülebildiği anlaşılmıştır. Tüm bunlardan dolayı seçimlerin çağdaş evrensel kriterler çerçevesinde yapılması gerektiği tespit edildikten sonra ülkede uygulanan seçim sisteminin de doğrudan seçim sonucuna etki ettiği anlaşıldığından dünya devletlerinde kullanılan seçim sistemleri ayrıca incelenmiştir. Çalışma sonunda genel olarak kullanılan nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi ve çoğunluk esasına dayanan seçim sistemlerinin seçim sonucunda oluşacak parlamento yapısını doğrudan etkilediği, nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin temsilde adaleti sağlama amacından dolayı oluşan parlamentonun çok partili; çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin ise yönetimde istikrarı sağlama amacından dolayı seçim sonucunda oluşan parlamentonun iki partili (tek iktidar, tek muhalefet) yapı arz ettiği görülmüştür. Bu teorik okumalardan sonra çoğulcu demokratik devlet anlayışında seçimlerin, doğaları gereği temsilde adalet ilkesini sağlamayı amaçlamaları gereğinden yola çıkılarak nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinin demokratik devlet düzeninde uygulanmasının önemi saptanmıştır.
- Devletler, kendi siyasal, ekonomik ve sosyal koşulları çerçevesinde seçim sistemlerini belirleme yoluna gitmektedirler. Bu koşullar çerçevesinde günümüz dünyasında devletler, genel olarak seçim sistemlerinden sadece adil temsil sağlamalarını değil; ayrıca istikrarlı yönetimler oluşturmalarını da beklemişlerdir. Bu beklenti, nispi temsil esasına dayanan seçim sistemine eklenen baraj uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Ülkemiz özelinde seçimlere yüklenen bu misyon, 1982 Anayasası “Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları” başlıklı m. 67/6’da “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde*

düzenlenir.” şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu 2. ve 33. maddeleri ile de nispi temsil esasına dayanan seçim sistemini ve % 10 ülke seçim barajını yasal çerçeveye alarak nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi uygulaması ile temsilde adalet; % 10 ülke seçim barajı yolu ile de yönetimde istikrar sağlanmak istenmiştir; fakat % 10 ülke seçim barajının, mevzuatımıza girdiği andan itibaren önemli tartışmalara neden olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu % 10 ülke seçim barajı, gerek ulusal gerek uluslar arası arenada önemli eleştiriler almış ve hiç değilse oranın düşürülmesi konusunda fikir birliğine varılmış olmasına rağmen baraj uygulaması, günümüze kadar varlığını korumuştur.

- Çalışmada, 1987-2011 milletvekili genel seçim sonuçları ele alınmış ve % 10 ülke seçim barajlı nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin sanılanın aksine, ne tam olarak temsilde adalet ne de tam olarak yönetimde istikrar ilkelerini gerçekleştirebildiği saptanmıştır. Söz konusu seçim dönemlerinde % 10 ülke seçim barajından kaynaklı özellikle temsilde adalet ilkesini ciddi anlamda zedeleyici sonuçlar elde edilmiştir. Tam da bu noktada temsil adaletsizliğinin en somut şekilde yaşandığı 3 Kasım 2002 Milletvekili genel seçimleri karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu seçim döneminde, % 10 ülke seçim barajını geçerek mecliste temsil hakkı elde eden sadece iki siyasi parti olmuş ve bundan dolayı seçim sonucunda oluşan meclis, iki partili bir yapı arz etmiştir. Mecliste var olan iki siyasi parti, birlikte toplam geçerli oyların sadece % 53.84’ünü alabilmiştir. Yani bu seçim döneminde mecliste toplam geçerli oyun sadece % 53.84’ü temsil edilebilmiştir. Geriye kalan, % 46.16’lık seçmen oyu meclis dışında kalmıştır.
- Söz konusu seçim döneminde % 10 ülke seçim barajını aşamadığından dolayı meclis dışında kalan oy oranı, çok yüksek seviyededir. 2002 Milletvekili genel seçiminde sırasıyla DYP % 9.54; MHP, % 8.35; GP, % 7.25; DEHAP, % 6.14; ANAP, % 5.11 oranında oy almalarına rağmen % 10 ülke seçim barajı nedeniyle mecliste temsil hakkı elde edememişlerdir. % 10 ülke seçim barajını aşamayan bu beş siyasi parti için kullanılmış olan seçmen oylarının mecliste hiçbir karşılığı olmamıştır.
- Yaşanan gelişmeler sonucunda TBMM’nin temsil sorunu tartışmaları iyice alevlenmiş; fakat 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde başvuru

bağımsız adaylık ve fiili siyasi parti ittifakları tartışmalara ayrı bir boyut kazandırmıştır. 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimi sonunda üç siyasi parti, % 10 ülke seçim barajını aşmış olmasına rağmen mecliste temsil hakkı elde edebilen siyasi parti sayısı yedi olmuştur. Söz konusu bu seçim döneminde % 10'luk ülke seçim barajı engelini aşmak için DTP, ÖDP, EMEP ve SDP "*Bin Umut Adayları*" adı altında blok oluşturarak bağımsız adayları desteklemiştir. Seçim sonucunda milletvekili seçilen 22 kişi yeniden bir araya gelerek DTP'ye geçmiş ve DTP bu sayede mecliste temsil gücü elde edebilmiştir. "Bin Umut Bağımsız Aday"larından ÖDP genel başkanı Ufuk URAS da daha sonra ÖDP'ye yeniden katılarak partisinin mecliste temsil edilmesini sağlamıştır. BBP genel başkanı Muhsin YAZICIOĞLU da bağımsız olarak milletvekili seçildikten sonra partisine yeniden katılmış ve böylece partisinin mecliste temsil gücü elde etmesini sağlamıştır. Bu dönemde ayrıca, DSP ve CHP arasında ittifak yaşanmıştır. DSP adayları, seçime CHP listesinden girmişlerdir. Seçim sonucunda DSP, on üç adayının milletvekili seçilmesini böylece başarmıştır. Seçilen milletvekilleri daha sonra CHP'den ayrılmış ve eski partileri olan DSP'ye geri dönmüşlerdir. Böylece DSP'nin de mecliste temsili sağlanmış oldu.

Seçme ve seçilme hakkına getirilmiş bir kısıtlama olan % 10 ülke seçim barajı üzerinde yıllardır var olan tartışmalar, her milletvekili genel seçiminden sonra iyice alevlenmiştir. Zaman zaman söz konusu bu uygulamanın ortadan kaldırılması ya da hiç değilse baraj oranının düşürülmesi için girişimlerde bulunulmuş fakat herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Ülkemizde baraj uygulaması, İHAS'a ve dahası 1982 Anayasası'na açıkça aykırıdır. Böylesine aşırı yüksek bir baraj uygulaması her şeyden önce Anayasada belirtilen "*Egemenlik kayıtsız şartsız milletlidir.*" hükmüne aykırılık teşkil etmektedir; çünkü bu sistemde egemenliğin sahibi millet değil sadece % 10 ülke seçim barajını aşabilen parlamento çoğunluğu olmaktadır. Baraj nedeni ile egemenliğin millette olduğunu gösteren en önemli unsurlar olan çoğulcu toplumsal yapı ve farklı görüşlerin mecliste temsili engellenmektedir²⁷³. Baraj uygulaması, ayrıca Anayasanın 2. maddesi

273 İbrahim Özden Kaboğlu, " "Odun", "Cezaevi", "Duvar", vs.", Birgün Gazetesi, 4 Mayıs 2006.

ile tanımlanan “*demokratik toplum düzeni*”ne, milyonlarca seçmenin oyunu geçersiz kılması sebebi ile de seçme hakkının özünü ortadan kaldırdığından temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan Anayasanın 13. maddesine aykırılık teşkil etmektedir. % 10 ülke seçim barajı ile Anayasanın 13. maddesinde belirtilen “hakkın özüne dokunmama” ve “ölçülü sınırlama” ilkeleri çiğnenmiştir. Baraj engeli, doğurduğu sonuçlar bakımından temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri üzerinde bağdaştırıcı değil ayrıştırıcı işlev görmüştür. Bu noktada da Anayasanın 67. maddesine sonradan eklenen “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” Anayasal hükmüne aykırılık göstermektedir²⁷⁴. Ayrıca seçim barajı, siyasal hak sahibi yurttaşların yönetime eşit katılım ilkesini yok etmektedir²⁷⁵. Eşit katılık ilkesinin yok olması, meşru ve yasal zeminde kaymalara neden olmaktan başka, yurttaşlar arasında ayrışmayı derinleştirecektir. Bu da istikrarsızlıklara ve uzlaşma kültüründen uzaklaşmaya davetiye çıkaracaktır.

Ülkemizde, seçim barajı yanında telefi edici mekanizmaların bulunmayışı da demokratik uygulamalar karşısında ayrıca bir sapma oluşturmaktadır. Baraj öngörmenin ötesinde hiçbir biçimde bu engeli aşma olanağının tanınmamış olması, özellikle Avrupa Konseyi üyesi devletler karşısında önemli bir sapmayı ifade etmektedir²⁷⁶. Türkiye’nin dünyada emsali olmayan bu barajdan kaynaklanan olumsuz sonuçları engellemeye yönelik ek tedbirleri alması gerekmektedir. Bu tedbirler, daha çok sesli bir parlamentonun oluşumuna katkı sağlayacaktır. Bu ise, temel siyasi sorunların çözümünde, demokratik yöntemlerin izlenmesini kolaylaştırmak, tartışma ve uzlaşma geleneğini güçlendirmek suretiyle demokrasinin ön şartı olan demokratik siyasal kültürün oluşumunu teşvik edecektir²⁷⁷.

Seçimler, doğaları gereği sadece, toplumu oluşturan tüm farklı düşünce yapılarının mecliste temsilini sağlamaya yönelik temsilde adalet ilkesini sağlamayı

274 İbrahim Özden Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 198; İbrahim Özden Kaboğlu, “Anayasa’ya aykırı seçim”, *Birgün Gazetesi*, 16 Ağustos 2006.

275 Kaboğlu, *Halk Neyi Oylayacak*, s. 176.

276 İbrahim Özden Kaboğlu, “Avrupa sınavındaki seçimler”, *Birgün Gazetesi*, 30 Ağustos 2006.

277 Yazıcı, s. 73-74.

amaç edinebilir. Bu amaç doğrultusunda da seçme ve seçilme hakkının herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmadan gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Seçimlerden temsilde adalet sağlama yanında ayrıca yönetimde istikrar sağlama amacı taşımasını beklemek, başlı başına demokratik devlet niteliğine aykırılık doğuracaktır.

Dünyada seçim barajı uygulamaları ile karşılaştığımızda ülkemiz uygulamasında, temsilde adaletsizliğe yol açan sonuçlar doğuran % 10 ülke seçim barajının aşırı yüksek seviyede olduğu, ilk göze çarpan durumdur. Olağanüstü şartlar altında kabul edilen % 10 ülke seçim barajı, siyasal hakların alanını, çoğulculuğa dayanan demokratik devlet düzeninin oluşumunu engelleyecek ölçüdedir. Baraj oranı, ülkemizin çağdaşı diğer demokratik devletlerle karşılaştırıldığında ölçülülük ilkesinin ne denli çiğnendiği açıkça görülecektir. Çağdaş demokratik bir düzende var olmaması gereken bir sorun olan parlamentonun temsil sorunu da her seçim dönemi sonrasında % 10 ülke seçim barajı nedeni ile bir kez daha gündeme gelmektedir.

Söz konusu bu soruna getirilebilecek çözüm önerileri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- 1) % 10 ülke seçim barajının temsilde adaletsizliklere yol açtığı açıktır. Ülke seçim barajı uygulamasının tamamen ortadan kaldırılarak barajsız nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin uygulamaya konması, söz konusu baraj nedeni ile yaşanan adaletsiz temsil dağılımını önleyecektir. Böylece yukarıda ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere İHAS ve 1982 Anayasasının bazı hükümlerine aykırılık teşkil eden bu hukuki durum da ortadan kaldırılmış olacaktır. Ülkemizde nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin d'Hont formülü uygulanmaktadır. D'hont formülünde, kullanılan her seçmen oyunun meclise temsil gücü olarak yansması gibi bir durum yaşanmaz. Hesaplama yönteminden dolayı seçmen oyunun bir bölümü meclis dışında kalmaktadır. Bu nedenle d'hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminde kendiliğinden bir baraj mevcuttur ayrıca bir baraj getirilmesine gerek yoktur. D'hont formülündeki milletvekilliği hesaplama şekline göre kendiliğinden var olan bu baraj ile birlikte ayrıca bir ülke barajı getirilmesi temsilde yaşanacak adaletsizliğe kapı açmaktadır. Anayasa mahkemesi, 18.11.1995 tarih ve E.

1995/54, K. 1995/59 sayılı kararında, “.....uygulanmakta olan nisbî temsil sisteminin bir türü olan D'Hondt sistemi de kendi içinde bir baraj taşımaktadır.” denilerek söz konusu durum açıkça belirtilmiştir.

Yasa koyucu, kendi içinde zaten bir fiili baraj taşıyan d'hont formüllü nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi ile birlikte ayrıca uygulanan % 10 ülke seçim barajını temsilde adalet ve yönetimde istikrarın bir arada sağlanması amacıyla düzenlemiştir. Ancak milletvekili genel seçim sonuçları incelendiğinde ne temsilde adalet ne de yönetimde istikrar ilkelerinin gerçekleşmediği görülmektedir. Amacı ortadan kalkmış olan ve daha da önemlisi Anayasaya aykırı olan % 10 ülke seçim barajını düzenleyen yasal durumun tamamen ortadan kaldırılması en uygun çözüm yolu olacaktır.

- 2) Gerek ulusal gerek uluslararası arenada dillendirilen % 10 ülke seçim barajının çok yüksek oranda oluşu ve baraj oranının çağdaş demokratik standartlara uygun şekilde düşürülmesi de bir başka çözüm olabilir. Özellikle Avrupa Komisyonu Parlamenter Meclisi, Avrupa Birliği İlerleme Raporları ve Venedik Komisyonu Kararlarında ülkemiz özelinde % 10 ülke seçim barajına yöneltilen eleştiriler göz önünde bulundurularak % 10 olan ülke seçim barajı % 3-5 arasında bir oran belirlenerek düşürülebilir. Bu çözüm önerisi daha çok Anayasanın 67. maddesine sonradan eklenen “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” hükmünü, seçim kanunlarının yönetimde istikrarı garanti eden çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi ile temsilde adaleti amaçlayan nispi temsil esasına dayanan seçim sisteminin saf biçimlerinden birinin kabulünü engelleyen bir hüküm olarak yorumlayan düşünüş yapısına uygun düşmektedir. Buna göre böylece saf hali ile çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi uygulanmadığından temsilde adaletten uzaklaşmamış olunacak ve saf hali ile nispi temsil esasına dayanan seçim sistemi uygulanmadığından yönetimde istikrar ilkesi sağlanmış olunacaktır. Sonuç olarak, ülke seçim barajının varlığı yönetimin istikrarını, oranının düşürülmesi ise adil temsili sağlayacaktır.

3) Daha önce de belirttiğimiz üzere demokrasi kültürünün yerleşmiş olduğu ülkelerde dahi seçim barajının belirli oranlarda uygulanmakta olduğunu görebiliyoruz. Fakat ülkemizde var olan seçim barajı uygulaması, yüksek baraj öngörmenin ötesinde ayrıca her hangi bir telefi mekanizması da taşımadığından diğer devletlerden önemli bir sapma yaşamaktadır. Çağdaş demokratik devletlerde baraj uygulaması var olmakla birlikte özellikle belli bölgelerden çok yüksek oranlarda oy alan fakat ülke seçim barajını aşamadığı için parlamentoda temsil edilemeyen, böylece seçmen oyları boşa giden siyasi partiler için telafi mekanizmaları geliştirilmiştir. Böylece belirlenen seçim barajı aşılmamış olsa dahi mecliste temsil olanağı sağlanarak temsil adaletsizliğinin önüne geçilmektedir.

İncelemiş olduğumuz Yumak ve Sadak- Türkiye davasında İHAM, telafi mekanizmaları üzerinde ayrıca durmuştur. İHAM, söz konusu kararında bağımsız adaylık ve fiili siyasi parti ittifaklarını % 10 ülke seçim barajı ile birlikte uygulanan telafi edici mekanizmalar olarak değerlendirmiştir. İHAM'nin bu görüşüne katılmadığımızı daha önce de belirtmiştik. Bağımsız adaylık ve fiili siyasi parti ittifakları, özellikle demokratik düşüncenin var olmasını sağlayan ve demokrasinin garantisi konumunda olan siyasi partilere zarar verici nitelik arz etmekte ve onların varlık nedenini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca her iki durum, bağımsız adaylık ve fiili siyasi parti ittifakları, geçici çözümler sunmakta olup uzun vadede çözüme yönelik hiçbir katkı sağlayamamanın yanında hukuki olarak garantileri de olmayan mekanizmalardır.

Telafi mekanizmaları konusunda Almanya örneği, konumuz açısından önem arz etmektedir. Almanya'da, özellikle bölgesel partiler lehine uygulanan telafi edici mekanizmalar, ülkemize uyarlanarak sorunun çözümüne önemli bir katkı sunulabilir. Almanya'da da ülkemizdeki gibi ülke seçim barajı mevcuttur ve baraj oranı % 5'tir. Ülke seçim barajının yanında özellikle belli bölgelerden yüksek oranda oy almasına rağmen % 5'lik ülke seçim barajını aşmadığından dolayı mecliste temsil hakkı elde edemeyen bölgesel partiler için *Federal Alman Seçim Kanunu(BWG)*, telafi mekanizması getirmiştir. BWG, seçim sonucunda,

sandalye dağılımında, sadece ülke genelinde kullanılan geçerli oyun % 5 oranını almış olan siyasi partilerin göz önünde bulundurulacağını belirttikten sonra üç seçim bölgesinden milletvekili çıkarabilen siyasi partileri ise % 5 ülke seçim barajından muaf tutmuş ve bu siyasi partilerin de sandalye dağılımında göz önünde bulundurulacağını hüküm altına almıştır. Sonuç olarak, Almanya’da genel seçimler sonucunda üç seçim bölgesinden milletvekili çıkarmayı başaran siyasi partiler ülke seçim barajından muaf tutulmuştur²⁷⁸.

Bu konuda bir başka örnek ise İsveç’tir. İsveç’te seçim barajı % 4’tür. Fakat İsveç’te bir siyasi parti ulusal ölçekte % 4’lük oy oranını aşmadığı halde elde ettiği oy oranının % 12’yi aştığı seçim bölgeleri ile sınırlı kalmak kaydı ile parlamentoda temsil edilir²⁷⁹.

Söz konusu düzenlemeler, ülkemiz koşullarına uyarladığında, belirli sayıda seçim çevresinde milletvekili çıkarmayı başarmış ya da belirli oranın üzerinde oy almış olan siyasi partinin seçim barajından muafiyetini gündeme getirecektir. Düzenleme ile özellikle belli bölgelerden yüksek oranda oy alan siyasi partiler açısından, % 10 ülke seçim barajının sebep olduğu temsil adaletsizliğinin giderilmesine yönelik önemli bir katkı sağlayacaktır.

Avrupa ülkelerindeki baraj uygulamasında eşik, % 5’tir. Ülkemizde öncelikle çok yüksek seviyede bulunan % 10 ülke seçim barajı, % 5’e çekilerek diğer çağdaş, demokratik kültürün yerleşmiş olduğu devletlerle uyum sağlanmalıdır. Ayrıca % 5 olarak belirlenen ülke seçim barajı yanında telefi mekanizmaları da getirilerek ülkemizin demokratik devlet niteliği desteklenmeli ve adil temsilin önündeki baraj engeli böylece aşılabilir hale getirilmelidir. Bu bağlamda Milletvekili Seçim Yasası’nda yapılabilecek değişiklik, aşağıda verilen iki seçenekteki gibi olabilir. Bunlar;

“Yasama seçimlerinde ülke seçim barajı, % 5’tir. Herhangi üç seçim bölgesinden milletvekili çıkarmayı başaran siyasi parti, ülke seçim barajından muaftır.” ya da

278 J. Linck, “Sperrklauseln im Wahlrecht”, **Jura 1986 Heft 9**, s. 460.

279 Kaboğlu, Anayasa ve Toplum, s. 165-166; İbrahim Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 198.

“Yasama seçimlerinde ulusal baraj, % 5’dir. Barajı aşamayan parti, kullanılan oyların % 15’ini elde ettiği seçim bölgelerinde temsil hakkını elde eder.”²⁸⁰

280 İbrahim Özden Kaboğlu, “Demokrasi için ilk adım”, Birgün Gazetesi, 25 Temmuz 2007.

KAYNAKÇA

- ABDULHAKİMOĞULLARI, Erdal, “Tek Başına Seçim Kazanmak: Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı, 1-2, 2010, ss. 269-304.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, “Temsili Demokrasinin “Seçim” Ayağı”, **TBB Dergisi**, Sayı 60, 2005, ss. 71-96.
- ALKAN, Ö. Mehmet, “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu Ve Demokratik Gelişime Etkileri”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006) ss. 133-165.
- ARBLASTER, Anthony, **Demokrasi**, (Çev. Nilüfer Yılmaz), Doruk Yayıncılık, Ankara, 1999.
- ARSLAN, D. Ali, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:11 Ocak 2007, ss. 1-29.
- ATEŞ, Turan, **Demokrasi, Siyasi Partiler ve Seçim**, Beta Basım, İstanbul 2007.
- BİLİR, Faruk, “Anayasa Yapımına Yönelik Değerlendirmeler”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. XII, Sayı: 1-2, Yıl:2008, ss. 551-564.
- BULUT, Nihat, “Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri”, **e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Sayı:10, Aralık 2002.
- BULUT, Nihat, “Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, **e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Ağustos 2007, Sayı:66.
- DAVER, Bülent, “Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı” **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt:5, Yıl:1988, ss. 131-147.
- ERDOĞAN, Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Mart 2005.
- GÖKSEL, Türkmen ve Çınar, Yetkin, “Seçim Barajını “Yönetimde İstikrarı Azaltmayan Bir Seviyeye” Düşürmek Mümkün Mü?”, **TEPAV Politika Notu**, N201121, Mart 2011.
- GÖKSEL, Türkmen ve Çınar, Yetkin, “Yüzde 10 Gibi Yüksek Bir Barajın Seçmen Davranışında Yarattığı “Statik” ve “Dinamik” Etkiler”, **TEPAV Politika Notu**, N201123, Mart 2011.
- GÖKSEL, Türkmen ve Çınar, Yetkin, “12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, **TEPAV Politika Notu**, N201143, Haziran 2011.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Basım Yayın, Bursa, Eylül 2010.
- GÜNAL, Erdoğan, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005

- HAKYEMEZ, Şevki Yusuf, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:XI, S:1-2, 2007, ss. 17-37.
- İBA, Şeref, “Türkiye’de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları” **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, 58(2), 2003, ss. 98-116.
- KABOĞLU, İbrahim Özden, **Anayasa Hukuku Dersleri(Genel Esaslar)**, 4. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- KABOĞLU, İbrahim Özden, **Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak**, İmge Kitabevi, Ağustos 2010.
- KABOĞLU, İbrahim Özden, **Anayasa ve Toplum**, İmge Kitabevi, Mayıs 2000.
- KABOĞLU, İbrahim Özden, **Özgürlükler Hukuku(İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)**, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Kasım 2002.
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “Anayasa’ya aykırı seçim”, *Birgün Gazetesi*, 16 Ağustos 2006. (http://www.birgun.net/writer_index.php?category_code=1187091898&news_code=1155741508&year=2006&month=08&day=16).
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “ ”Engel”li demokrasi ”, *Birgün Gazetesi*, 24 Ağustos 2006. (http://94.75.229.225/writer_index.php?category_code=1187091898&news_code=1156377200&year=2006&month=08&day=24).
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “Avrupa sınavındaki seçimler”, *Birgün Gazetesi*, 30 Ağustos 2006. (http://94.75.229.225/writer_index.php?category_code=1187091898&news_code=1156947179&year=2006&month=08&day=30).
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “Seçim engeli indirilmeli”, *Birgün Gazetesi*, 14 Şubat 2006. (http://www.birgun.net/writer_2007_index.php?category_code=1187091898&news_code=1171468381&year=2007&month=02&day=14).
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “Demokratik istikrar için”, *Birgün Gazetesi*, 16 Nisan 2009. (http://94.75.229.225/writer_index.php?category_code=1187091898&news_code=1239868965&year=2009&month=04&day=16).
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “ “Odun”, “Cezaevi”, “Duvar”, vs.”, *Birgün Gazetesi*, 4 Mayıs 2006. (http://www.birgun.net/writer_2006_index.php?category_code=1187091898&news_code=1144594356&year=2006&month=04&day=09).
- KABOĞLU, İbrahim Özden, “Demokrasi için ilk adım”, *Birgün Gazetesi*, 25 Temmuz 2007. (http://94.75.229.225/writer_index.php?category_code=1187091898&news_code=1185372827&year=2007&month=07&day=25).
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 262, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

- KOÇAK, Mustafa, “Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), ss. 115-132.
- KÖKER, Levent, “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme”, **Anayasa Yargısı**, 23 (2006), ss. 199-210.
- LINCK, J., “Sperrklauseln im Wahlrecht”, **Jura 1986 Heft 9**.
- MUTLU, Latif, **Hukuk Sözlüğü**, Promat Basım, İstanbul, 2004.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, 9-13 Ocak 2001, ss. 527-532.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 12. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, Sayı 1-4, 1995, ss. 521-539.
- ÖZGÜL, Bülent, “Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**) SDÜ SBE, Isparta 2002.
- PARLARI, Ali ve HATİPOĞLU, Muzaffer, **Seçim Kanunları ve Uygulaması Seçilme Yeterliliği Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı, Organları ve Görevleri**, Mahalli İdareler Derneği Yayını, 66. Yayın, Ankara, Ocak 2009.
- SABUNCU, Yavuz, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, 9-13 Ocak 2001, ss. 517-526.
- SABUNCU, M. Yavuz, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), ss. 191-197.
- SARTORİ, Giovanni, **Demokrasi Tarihine Geri Dönüş**, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- ŞİMŞEK, Mintez, **Son Değişiklikleriyle Seçimler ve Siyasi Partiler Mevzuatı**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
- TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Adam Yayınları, Kasım 2002.
- TANÖR, Bülent ve YÜZBAŞIOĞLU, Nemci, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2001.
- TESAURO, Alfonso, “Seçim Sistemleri ve Bunların Yeni Anayasalarda Tecrübesi”, (Çev. Bülent Nuri Esen), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 6 Sayı 2-4, 1949, ss. 18-26.
- TUNCER, Erol, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), ss. 167-182.
- TÜRK, Hikmet Sami, “Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Kanunu Önerisi”, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, S.1-4, 1995, ss. 553-563.

- TÜRK, Hikmet Sami, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, **Anayasa Yargısı**, 23 (2006), ss. 75-112.
- UYGUN, Oktay, **Demokrasinin Tarihsel, Felsefi Ve Ahlaki Boyutları**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2003.
- UZELTÜRK, Tahmazoğlu Sultan, “Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri”, **Anayasa Yargısı** 23 (2006), ss. 237-278.
- YAVUZ, Bülent, “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XIII, Haziran-Aralık 2009, Sayı 1-2, ss. 283-302.
- YAZICI, Serap, **Demokratikleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan 2009.
- YÜZBAŞIOĞLU, Nemci, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, **İÜHFİM**, Cilt 55, Sayı 1-2, 1996, ss. 103-150.
- YOZGAT, Fazıl ve ZABUN, Sezgin, “Seçim Sistemleri ve Uygulamaları”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı: 2, 2009, ss. 73-91.

➤ DİĞER KAYNAKLARI

- T.C. Danışma Meclisi S. Sayısı 386, Anayasa Komisyonu Raporu(1/672), Karar Numarası: 16, 18 Nisan 1983.
- Milli Güvenlik Konseyi S. Sayı 588, Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısının Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Raporu(1/498), 6 Mayıs 1983.
- Resmi Gazete (çeşitli sayılar).
- YÜCE, Müge. “Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları”, s.1.
<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf>
(Erişim Tarihi: 09.12.2011)
- <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1380.htm>
(Erişim Tarihi 28.02.2012)
- <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1547.htm>
(Erişim Tarihi 28.02.2012)
- <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/erec1791.htm>
(Erişim Tarihi 28.02.2012)
- http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi 28.02.2012)

- http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_il_erleme_rap_2010.pdf (Erişim Tarihi 28.02.2012)
- http://www.anayasa.gov.tr/index.php?!=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1242&content= (Erişim Tarihi 01.013.2012)
- http://www.anayasa.gov.tr/index.php?!=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1243&content= (Erişim Tarihi 01.03.2012)
- <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/genelge/2011Pdf/2011-Ornek136.pdf>
(Erişim Tarihi 01.03.2012)
- http://www.anayasa.gov.tr/index.php?!=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1242&content= (Erişim Tarihi 01.03.2012).
- <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/10226-03.pdf> (Erişim Tarihi 01.03.2012)
- <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/aihmktliste.asp?start=1426>
(Erişim Tarihi 01.03.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=15 (Erişim Tarihi 24.04.2012)
- <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html> (Erişim Tarihi 24.04.2012)
- http://www.te.gob.mx/ccje/Archivos/SeminarioDH/Yumak_v_Turkey.pdf
(Erişim Tarihi 24.04.2012)
- http://www.scribd.com/full/38151136?access_key=key-rn86z3w7ydh4pw4neu8
(Erişim tarihi 25.07.2012)
- <http://a-sezer.blogspot.com/> (Erişim tarihi 25.07.2012)
- [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)007-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)007-e.asp)
(Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=2 (Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=3 (Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=4 (Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=5 (Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=6 (Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=7 (Erişim Tarihi 25.07.2012)
- http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=8 (Erişim Tarihi 25.07.2012)

